

JELLENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

- BERTÓK LÁSZLÓ versei 1209
VÖRÖS ISTVÁN versei 1210
SCHEIN GÁBOR verse 1213
NÁDAS PÉTER: Nagy hiány a létezés nagy örömeiben (*Bán Zsófia
esti történeteinek német fordításához*) 1215
BÁN ZSÓFIA: Három kísérlet Bartókra (*elbeszélés*) 1219
TÓTH KRISZTINA: Ez milyen mozi? (*novella*) 1227
SZVOREN EDINA: A tέρre, le (*novella*) 1232
ORCSIK ROLAND versei 1240
ORAVECZ PÉTER versei 1241
DEÁK BOTOND versei 1243
BECK TAMÁS versei 1244

Maribor – Európa Kulturális Fővárosa 2012

- MITJA ČANDER: Maribor 2012 1245
ROBERT TITAN FELIX: Az irodalmi Maribor 1247
ORLANDO URŠIČ: Kerékpár (*novella*) 1249
TOMO PODSTENŠEK: Az özvegy (*novella*) 1254
LUČKA ZORKO versei 1258
PETRA KOLMANČIČ versei 1261
JAN ŠMARČAN verse 1264
ROBERT TITAN FELIX: Pontifikátus (*regényrészlet*) 1268
DRAGO JANČAR: Északi fény (*regényrészlet*) 1273

*

- LÁSZLÓ EMESE: A Tabán angyalai (*Egressy Zoltán: Szaggatott vonal.
Aparegény*) 1284
SZÉNÁSI ZOLTÁN: A beszéd megváltozott akusztikája (*Varga Mátyás:
parsifal, parsifal*) 1290
HEIDL GYÖRGY: A szépség bölcselete és a művészet szépsége
(*Cseke Ákos: A középkor és az esztétika*) 1295

A hely szelleme

- MÁRFI ATTILA: A Caflisch-féle ház, Pécs patinás cukrászdája 1300

2011

DECEMBER

JELENKOR

LIV. ÉVFOLYAM

12. szám

Főszerkesztő
ÁGOSTON ZOLTÁN

*

Szerkesztő
GÖRFÖL BALÁZS, SZOLLÁTH DÁVID

Tördelőszerkesztő
KISS TIBOR NOÉ

Szerkesztőségi titkár
KOZMA GYÖNGYI

A szerkesztőség munkatársai

BERTÓK LÁSZLÓ
főmunkatárs

BALLA ZSÓFIA, CSUHAI ISTVÁN, PARTI NAGY LAJOS,
TAKÁTS JÓZSEF, THOMKA BEÁTA, TOLNAI OTTÓ

*

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Széchenyi tér 7–8.
Telefon (üzenetrögzítő is) és telefax: 72/310–673, 215–305, 510–752, 510–753.
A szerkesztőség új e-mail címe: jelenkor58@gmail.com

Arra kérjük a folyóiratunkban még nem publikált szerzőket, hogy közlésre szánt műveiket kinyomtatva, postai úton juttassák el a szerkesztőség címére. Az elfogadott kéziratok szerzőit a küldeményhez mellékelt válaszborítékban vagy a megadott e-mail címen értesítjük. Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Kiadja a Jelenkor Alapítvány
(Pécs, Széchenyi tér 7–8. Telefon: 72/310–673),
a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap és
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával.
Felelős kiadó: dr. Hargitai János, a kuratórium elnöke.

Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok.
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága.
(1008 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
(Tel.: 06 80 444–444; fax: 06 1 303–3440; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu)
valamint közvetlenül vagy levélben kért postautalványon a szerkesztőség címén.

Előfizetési díj az I. félévre 4140,- Ft, a II. félévre 3450,- Ft,
egy évre belföldre: 7590,- Ft;

a Magyar Posta Rt.-nél külföldre: az aktuális díjszabás szerint.
Megjelenik havonként.

A szedés és a tördelés a Jelenkor szerkesztőségében készült.
Nyomtatta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécssett.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

KRÓNIKA

ELHUNYT STOLL BÉLA. A filológus és irodalomtörténész számos jelentős kötetet szerkesztett a régi magyar irodalom műveiből, és sajtó alá rendezte József Attila verseinek kritikai kiadását, valamint a költő levelezését. Stoll Bélát életének nyolcvannegyedik évében érte a halál.

*

KISIRODALMI. A *Jelenkor* folyóirat irodalmi estét tartott november 7-én a pécsi Kanta Bár kávézóban. *Fekete Richárd*, *Keresztési József*, *Kiss Tibor Noé* és *Szolláth Dávid* olvasott fel írásaiból, *Fekete Attila* zenész közreműködésével.

*

SZOLLÁTH DÁVID *A kommunista aszketizmus esztétikája (A 20. századi magyar irodalom néhány munkásmozgalom-történeti vonatkozása)* című könyvét november 9-én mutatták

be a pécsi Művészetek és Irodalom Házában. A szerzővel Takáts József beszélgetett.

*

KONRÁD GYÖRGY *A város arca – pécsi portrék* című interjúkötetét november 16-án mutatták be a budapesti Nyitott Műhelyben. A szerzőt *Ágoston Zoltán* kérdezte.

*

CSORBA GYŐZŐ születésének 95. évfordulója alkalmából november 21-én szoboravató ünnepséget rendeztek a pécsi Tudásközpontban. A költőről *Bertók László* emlékezett meg.

*

SZÍNHÁZI PREMIER. Weöres Sándor *A kétfejű fenevad avagy Pécs 1686-ban* című drámáját november 11-én mutatták be a Pécsi Nemzeti Színházban, *Szikora János* rendezésében.

Szerzőink

Bertók László (1935) – költő, Pécsen él.

Vörös István (1964) – költő, író, műfordító, Budapesten él.

Schein Gábor (1969) – költő, író, esszéista, irodalomtörténész, Budapesten él.

Nádas Péter (1942) – író, Gombosszegen él.

Bán Zsófia (1957) – irodalomtörténész, irodalomkritikus, író, Budapesten él.

Tóth Krisztina (1967) – költő, író, műfordító, Budapesten él.

Szvoren Edina (1974) – író, Budapesten él.

Orcsik Roland (1975) – költő, író, műfordító, Szegeden él.

Oravecz Péter (1977) – költő, író, gitárművész, zenetanár, Budapesten él.

Deák Botond (1969) – költő, Budapesten él.

Beck Tamás (1976) – költő, író, Zalaegerszegen él.

Mitja Čander (1974) – szlovén szerkesztő, kritikus, esszéista, a Maribor 2012 – EKF programigazgatója, Mariborban él.

Rajšli Emese (1966) – műfordító, Budapesten él.

Robert Titan Felix (1972) – szlovén költő, író, esszéista, műfordító, a *Dialogi* folyóirat szerkesztője, Mariborban él.

Orlando Uršič (1971) – szlovén író, Mariborban él.

Gállos Orsolya (1946) – műfordító, Pécsváradon él.

Tomo Podstenšek (1981) – szlovén színész, rendező, író, Mariborban él.

Lučka Zorko (1981) – szlovén költő, Mariborban él.

Petra Kolmančič (1974) – szlovén költő, kiadói szerkesztő, Mariborban él.

Jan Šmarčan (1979) – szlovén költő, Mariborban él.

Drago Jančar (1948) – szlovén író, Ljubljanában él.

László Emese (1978) – kritikus, Budapesten él.

Szénási Zoltán (1975) – irodalomtörténész, kritikus. Az Irodalomtudományi Intézet munkatársa, az Új Forrás szerkesztője, Tatabányán él.

Heidl György (1967) – esztétikátörténész, a PTE Esztétika Tanszékének vezetője, Pécsen él.

Márfi Attila (1952) – történész, főlevéltáros, a Baranya Megyei Levéltár munkatársa, Pécsen él.

Képegyzék MÁRFI ATTILA írásához

1. A Cafilisch cukrászda az 1920-as évek végén a felújított homlokzattal
2. Özv. Cafilisch Kristófné a cukrászda napi adminisztrációját vezeti (a két világháború közti korszakban)
3. Vendéglátótér a kiszolgáló pulttal és a két felszolgáló kisasszonnyal
4. A Cafilisch egyik remeke, a parfé formafagylalt az 1930-as években

*Folyóiratunk a Nemzeti Erőforrás Minisztérium,
a Nemzeti Kulturális Alap és
Pécs Város Önkormányzata
támogatásával jelenik meg.*

A Jelenkor a LAPKER újságospavilonjain kívül a
következő könyvesboltokban is megvásárolható:

PÉCSETT: PTE Bölcsészkar, Ifjúság útja 6. –
Művészetek és Irodalom Háza, Széchenyi tér
7-8. – Pécsi Kulturális Központ Információs
Irodája, Széchenyi tér 1.

BUDAPESTEN: Vince Könyvesbolt, I., Krisztina
krt. 34. – Ráday Könyvesház, IX. Ráday u. 27. –
Gondolat Könyvesbolt, V. Károlyi Mihály u. 16.
– Írók Boltja, VI., Andrassy út 45.

www.jelenkor.net

690,- Ft

JELENKOR

Vajon csak az öregség, az idő?

*Vajon csak az öregség, az idő?
A tetszik, nem tetszik nehézkedés?
Az agyban a felhő, testben a kő?
A szándék és a tett közötti rés?*

*Csak a habitus? Az én vagy nem én?
Az érzékekben a pillanatok?
A megfeszül néhány ki tudja gén,
s a meghazudtolni a látszatot?*

*Vagy a józan ész? Az így-úgy a vég?
A mindent befedő semmi? A por?
Az, ahogy megpróbálsz repülni még,
s elszáll a perc belőled, amikor?*

Az a néhány ember, aki

*Az a néhány ember, aki
(Száz? Kétszáz? Rokon? Ismerős?),
aki fékez vagy megelőz,
de utoljára nyírna ki.*

*Akinek se gyáva, se hős,
tehát ez is, az is lehetsz,
s ha egekbe röpít a szesz,
maga is ég, mikor lefőz.*

*A belakott előzetes
(Öröklét? Utókor? Dutyi?),
amiben mégiscsak, ami
beleszámít, ha vége lesz.*

III. zsoltár

Reggeli ima

1 Mennyire megsokasodtak
az ellenségeim.

2 Maga a felébredés
az egyik legnagyobb.

3 Pont mikor váltott álmokon
nyargaltam Tefeléd
és gyerek voltam és öreg,
és nők, nők, akikben
megláthattalak Téged.

4 Most pedig csak a tükör,
amiben nem láthatok meg
mást, egyedül önmagam.

5 Nem segít még a mosakvás,
a borotválkozás se.

6 Idegen vagyok
a sok ezernyi néptől,
mely köröskörül
felállott ellenem.

7 A székek, a lépcső,
az ágyláb, a hajnali fény,
a pisilés hangja
a szomszéd lakásból.

8 Ők tényleg mind a barátaim?

9 Engem az is érdekelne,
Uram, hogy Te
mit gondolsz rólam.

10 Engem az is érdekelne,
Uram, hogy Te
mit gondolsz magadról.

11 Csakugyan azt hiszed,
hogy akik hozzád kiáltanak,
azok jók?

12 Csakugyan azt hiszed,
hogy pusztán a Te
néped szorul az áldásodra?

13 Csakugyan azt hiszed,

*hogy lesz erőd megáldani
idegeneket, amikor
a tieid ott tolonganak?
14 Eltakarják a világot
szemed elől neked
szóló mosolyukkal.
15 Vagy Te takarod
el a világot?
Kíváncsi vagyok, Uram.*

VI. zsoltár

*1 Uram, tedd, hogy az éjszaka
ne legyen sötét, nagyon félek.
2 Uram, tedd, hogy a nappal
ne legyen világos, így
mindenki láthat.
3 Uram, tedd, hogy a betegség
ne legyen ember,
ne kelljen szóba állni vele.
4 Uram, tedd, hogy a baj
ne legyen állat, ne tudjon
belemarni a húisomba.
5 Uram, tedd, hogy
a halál ne legyen
tárgy, ne kelljen megfogni
és odébb rakni otthon.
6 Uram, tedd, hogy az emberek
bűnösök maradjanak,
nem tudnék másképp
a szemükbe nézni.
7 Uram, tedd, hogy a
megbocsátás olyan legyen,
mint a levegő,
hadd lélegezze be bárki,
aki keserűen felsóhajt.*

VIII. zsoltár

1 Uram, nem kétséges,
Te teremtetted a világot.
Aki teremtette, az vagy Te.

2 Vagy talán nem jött
létre a világ?

3 Mért lett a valami,
ha már volt a semmi?

4 Vagy nem volt?
Egyszerre keletkezett
mind a kettő?

5 Dicsérlek, mert
megteremtetted a semmit,
mint aki gödröt ás,
hogy egy kis földhöz jusson.

6 Az Úr nem hatalmas,
szeretnivalóan kicsi.

7 Az Úr nem mindenható,
a teremtés örökre szóló
fáradtságába beleőszült,
és nem tud pihenni.

8 Az Úr minden
ereje bennünk van, amikor
olyat teszünk,
amire nem hittük
képesnek magunkat.

9 Az Úr nem semmiható,
az Úr nem valamiható.
Homlokán egy csepp
izzadság csillog: a Nap.

annyi föld

Démonaid némák és mozdulatlanok. Nem szólíthatod meg őket úgy, mintha magadhoz beszélnél. Te szenvedsz helyettük, te érzed ébredni boldogságodat. Ők úgy laknak benned, mint felnőtt testében a gyerek, aki csontjaiban horítja teljes történetét, de még terméketlen, még nem akar semmi olyat, ami nem ő. Démonaid ellensége a föld, ami holtan is, szárazon is teremni tud. Keresd magadban a földet, és ha megtaláltad, ültess egy cserépbe emlékeztetőül bármilyen növényt. Hetek alatt hosszúra nőtt szakálladat akkor végre lenyírhatod.

Miért hiszed, hogy neked több jár, mint bárkinek, a hetekre, napokra kimért fejadagból ezen az omló, vékony peremen, és azon az ismeretlen földön is, ahová zsákjainkat, zsigereinket cipeljük? Minél kevesebb a víz, a kenyér, te annál többet követelsz. És találsz így is olyat, aki ad neked, helyette könnyedén megbocsátasz magadnak. Büntetlenül ébredsz, büntetlenül fekszel. Feledékeny vagy. Ma hajnalban mégis arra riadtál, hogy félsz. Kérlelni kezdted a benned lakót, hogy a lemorzsolts hónapok ne vegyék vissza büntetlenségedet.

A föld legmélyebb pontja halott. Az emberi test lebeg a sós víz felszínén. De a halálnak is vannak élőlényei. A bűvások harmincméteres mélységben édesvízű forrásokat találtak, a kürtők körül pedig hatalmas mikrobatelepeket. Velük újra kezdődhet minden. A mikroorganizmusok karbonmolekulákka szerveződnek, és néha vörös virágzást idéznek elő a tavon. Ilyen lényekre eddig csak forró, oxigénhiányos környezetben bukkantak. A mikrobák apró lámpásokként világlanak az elektronmikroszkópok lencségei alatt.

Végül is hány lelket akarsz? Miért nem tudsz itt fél lábon megállni, mint egy ólomkatona, mint egy gólya? Miért kellene mindig valaki más, aki a lábát adja, hogy megállj, a karját, hogy elérd az elérhetetlent, az ölet, hogy felnőtt férfinak érezd magad, és rólad gondolkodik, amikor magára gondol? Valaki, akinek mindig van rád ideje, amikor csak akarod, és szemrehányás nélkül eltűnik, ha már nem kell. Valaki, aki neked adja legkeményebb szavait, hogy megrágd, megemészd és újra megrágd őket.

Annyi föld, amennyi egy cserépben elfér, éppen elég ahhoz, hogy közöd legyen itt a nappalokhoz. Öntözd és figyeld az új hajtásokat. Menj ki az utcára, és emlékezz a háborúra, amely tegnap ért véget, pedig csak holnap fog kitörni. Emlékezz a jelszavakra, a névtelen levelekre. Mire végigérsz itt egy utcán, mindig este lesz, októberi sötét. Miért fáradna az idő változtatásokkal? Vonzalma itt mindig a bemoszatolt tárgyak iránt ébredt, és a történelem sosem volt más, mint rémült rágcsálása kiköpött és visszanyelt falatoknak.

Te mégis olyan erőre vágytál, amely egy csapásra kitép, kifordít magadból, kivon köteleid közül, kibontja erőidet, és anélkül, hogy érte bármit tenned kellene, mintha ragadozó madár kapna föl, magasabb sarokpontra helyez? Mint akasztott emberből a vizelet, úgy futottak ki belőled kétségbeesett reményeid. Lépcsőket mászni gyöngye voltál. A tornyot már nem, de a tetejét annál jobban akartad. És mert körülötted minden zsugorodni látszott, magasságnak hitted, ahová a letaposott cipősarok emelt.

A háború démonaid szerint is minden dolgok szülőanyja. A történetet, amelyet rólad mesélnek, először végig kell hallgatnod, és csak utána kérdezhetsz. Megtudod, szerencsés voltál-e, hogy tombolásuk közben nem szakadt el minden köteléked, vagy jobb lett volna kést ragadnod. Mert az élet mindig vulkánkitöréssel kezdődik, aztán szelídülnek a képek. Géppisztolyos gyerekek törnek be egy moziba, utcakövek, molotovkoktélok repülnek. Itt bent még sötét van. Egyedül vagy, és bámulod elfelejtett önmagad.

Nagy hiány a létezés nagy örömeiben

Bán Zsófia esti történeteinek német fordításához

Nem mintha rejtőzködő lenne, vagy szerepjátékokkal bíbelődve fedné el a saját személyét, de azon szerzők közé tartozik, akik nem az önéletrajzuknál kezdik. Öntudata mozdíthatatlan. Fogantatása pillanatában őt letették, mint egy alapkövet. Tőle aztán fújhat, fagyhat, eshet. Tekintete ennek megfelelően elfogulatlan, de semmi önelégültség. Miért lenne szüksége rá. Kicsit kíváncsi, nem nagyon kíváncsi, kíváncsiságával viszont hosszan ki tud tartani, nem tolakvón. Témái sincsenek. Nagyon sok témája van. Minden a témája, vagy bármi lehetne a témája, olyan dolgok is, amelyekhez soha hozzá sem ért. Az irodalmi téma különben is olyan dolog, amin szerző nem gondolkodik. Becserkészi, bekeríti. A téma meg jön az árokparton, éppen őt választja ki. A gondolkodás legyen a tudományé. Ha jól követem, akkor az lehet a véleménye, hogy nem érdemes mindent megtudnia. Pedig tárgyi tudása jelentős. Háttérismeretei terjedelmesek és pontosak. Problémákat mégsem lát. Sem olyanokat, amelyeket aztán megoldana, sem olyanokat, amelyeket aztán ne oldana meg. Sem társadalmi problémákat, sem esztétikai problémákat, etikai problémákat sem. Nyelvi problémái végképp nincsenek. Bár anyanyelve magyar és magyarul ír, az első nyelve portugál volt, s aztán ehhez jöttek a többiek. De a világ számára nem azért nem a problémák halmaza, mintha kerülné az összetűzéseket. Tudata telítve van velük. Nem a felületüket érinti, hanem a megjelenési formáikat veszi szemügyre, formákkal dolgozik. Egyáltalán, olyannak látom, mint egy vékonyfalú üvegpoharat, amint domborúra telítették vízzel. Alakjait sem tudnám tipizálni, hogy ilyenek vagy olyanok, hogy nála ilyenek a nők vagy olyanok a férfiak. Inkább annyit tudnék rólok mondani, hogy mesei vonásokkal rendelkező lények, azaz inkább az előnyükre vannak elrajzolva. Van ebben irónia, olykor gúny és karakterizálásra alkalmas túlzás, de nem bírálat, nincsen tanító szándéka vagy kritikai éle. Annyi bizonyos, hogy sokan vannak ezek a mesei alakok, s egymástól mind elütnek. Élesen tűnnek fel az elbeszélések terében, aztán még élesebben tűnnek ki. Mintha egy emberben egynél többet látna. A kicsit kíváncsi tekintetével kiválasztja, a többit pedig belelátja. Nem külön mondja, hogy miben különböznek és miben hasonlítanak, hanem ezen a sajátos mesei hangvételén egyszerre a kettőt. Az egyetlenség formai élményén látja át a sokaságukat, s ehhez a kettősséghez rendeli a nyelvet. A sokaság nem massa nála, nem tömeg, nem arctalan. Minden árad,

Az írás Bán Zsófia *Esti iskola* című könyvének tavasszal megjelenő német kiadásához készült.

szó, alak, forma, vágy, elhatározás, olykor megakad, fennakad, vagy csak valakinek a pillantása akad fenn valakin, átömlik és hömpölyög tovább. Szerintem írás közben áramlástechnikával is foglalkozik. Miközben a teljes ötletszerűség hatását kelti, mert aritmikusan csapong, szabad asszociációval felelőtlenül színporkázik bele a világba, minden gesztusa ellenőrzött és átvilágított. Olvasás közben épp ezért szinte fájnak az összecattanó alkati ellentmondásai.

Az érzelmi formák gondolkodói formákkal ütköznek, s ettől törnek szét a kezében az irodalmi konvenciók. Költő és filozófus keresztbe vannak kötve nála. Mintha azt mondanám, ő két saját ellentéte. Ha textúrái nem lennének oly telítettek a gondolkodás formáival, akkor azt lehetne mondani, hogy költői prózát ír, vagy fordítva, ha egyetlen személye nem lenne oly telített az érzelem formáival, akkor azt lehetne mondani, hogy az érzelmek filozófusa. Ha van ilyen. Ha lenne ilyesmi.

Vannak dolgok égen és földön, amelyeket még a legpedánsabb filológus elmék sem tudnak szétszálazni és elrendezni. Elrendezett, konkrét, tárgyias, nem általánosít, erős közelnézetből szemléli alakjait. A jelenségeket, amelyeket létükkel támasztanak, áramlásukat, torlódásaikat – inkább félközéletről. Semmivel fel nem tartóztatná őket, nem ismer dinamikai fékeket. Visszapillantó tükreiben azonban élénken működik a tapasztalat, s a tapasztalat a prózát mindig fékezi. A tapasztalatba bele van foglalva az emlékezet, a saját emlékezetébe a historikus emlékezet és a kulturális emlékezet, szinkronba van állítva benne a tudatos és a tudattalan. Olvasás közben az a képzetem támad, hogy nem csak mindenre, hanem mindenhová van szeme. Mintha tükrök forognának a nevadai sivatagban vagy a szöveg terében, s megsokszorozott képeiket aszimmetrikus sorban olykor egymásba vetítenék. Bán Zsófi, s szándékosan használom most így, becézett formájában a keresztnevét, a bölcsesség határán áll, igazán félnék kimondani, de talán tényleg egy bölcs bagoly. Legnagyobb szerencsénkre nem bölcselkedik. Tanulságok sem érdeklik, hacsak azért nem, hogy kifaragja őket. Nála a világ tudható dolgokkal van teli. Miként széleskörű tudományos képzettségéhez illik, historikus, nyelvi és kulturális formáikba öntve látja őket, mégsem róluk ír, nem is magyarázza őket, nem cáfol és nem dekonstruál, úgymond köztük írja be az elbeszéléseit. Testileg köztük élkedik. Minden egyes mondata köztes területek megnevezése, határterületekről származó jelentés, dokumentáció. Ha nem lenne ilyen kitartóan derűs, akkor minden bizonytalanságot megütöztetést keltene a konvenciótlanságával.

Bán Zsófiát egyszerűen jó olvasni. Élvezetes. Ez az első szó, ami vele kapcsolatban eszembe jut. Élvezetsorokon vezet át a pompás szellemi és biológiai derűjével. Tüskés élvezetbozótosokon törünk át vele. Nagy kerek élvezeterdőkbe vezet el, ezeknek aztán nincs kijárata. Meg az is jó, hogy innen már nem lehet látni a tudott világokat. Nem félelmetes az ismeretlen, mert felfedezéseinek nincs kínosan heroikus mellékíze. Pedig ilyen magyar nyelv nincs is, amelyből ennyire hiányozna a maskulin erőfitogtatás. Nem csak abban az értelemben, hogy nem volt, s lám a Bán Zsófi most mégis kitalálta, hanem annyira egyéni, annyira sajátos, annyira ki van belőle szűrve a személyes, az autobiográfikus, mégis az egyéni tulajdonságok ülnek benne örömmünnepet, hogy irodalomként ilyen nyelven elvileg már nem is lehetne előadni semmit. S csak azért lehet, mert a nincsenis

nyelven a nincset írja, azaz tárgyának a nyelve épp megfelel. Énekelve gondolkodik és gondolkodva énekel. Németül is jó olvasni. Pedig ilyen német nyelv sincs. Amit persze egy másik önfeláldozó individualistának, fordítójának, Terézia Morának köszönhetünk. Németül szintúgy a nincsis nyelven van a nincs a papírra vetve. Ezért ugyanolyan derűsen felzaklató az élmény, amikor egy egész mesés falu nincsenis ősanját, holvananyát keres és nem talál.

Mintha magyarul olvasná az ember a német fordítást, vagy németül írta volna meg. Ezt úgy érzékelem, hogy egyszer csak mosolyként ott ül a karakterisztikus derűje az arcomon. Olyan erőszakos szöveg, hogy azonnal újrarendezi az arcizmokat. A német szöveg ugyanazt a derűt írja fel, mint amit az eredeti nyelv írt ki. Ennek a derűnek ezek szerint az anyanyelvnél is erősebbnek kell lennie, minden idegen nyelven át kell ütnie. Akadálytalanul kell átjárnia a szigorúan őrzött földrajzi határokon. Bán Zsófi nem csak a tudott világok közébe írja be elbeszéléseit, hanem a nyelvek közé is betalál, rést sem kell ütnie. Minden nyelven Bán Zsófi-mosoly fog kiülni minden egyes olvasó arcára. Az olvasó persze most egyedül én vagyok. Velem szemben Bán egy mosoly-állandó, egy mosoly-együttható. Olykor harsány nevetés lesz belőle, olyan, mint egy vulkánkitörés, durva, eruptív, a lávadugót kiszakítja az évszázados tölcseréből. Ritkábban lesz belőle megdöbbenés, elsötétedés, elkomorodottság, a tragikus hirtelen felismerése.

Aztán megint csak úgy mosolyog a könnyű szellők alatt hintázó nyári táj, mintha nem történt volna semmi. Vagy ami történt, azt a világ az örökös tenyészetével már be is lepte, befonja, elönti, a tragédián is túlbugyog. Ebben az örökös nagy mosolygásban, amit tudós és vidám, éles és játékos, felette nyers szövegeivel kivált, egyszer csak megkérdezi az ember, az Istenért, de hol is vagyunk most? Nem én hol vagyok, hanem mi hol vagyunk? Milyen égövön, mikor? Hol tartunk, hol járunk a lábunkkal és a szellemünkkel e szövegekben? Van-e rá válaszom? Nem olyan egyszerű, s bizonyára nem független az életrajzi adatoktól.

A falu, mely holvananyát kiáltozik, azaz megnevezi az elképzelhető legnagyobb ásitó hiányt, az életélvezet forrását, amiből a falu sokasága nem csak eredzeti önmagát, hanem rögtön hiányolja is, önkényeskedik vele, sőt tirannizálni hagyja tőle önmagát, azaz egy nagy hiány lett a tirannusa, egy kicsit sem magyar falu. Holott Bán minden falu alfáját és ómegáját adja meg. A hiányzó ősanját, akit férfi, nő egyként magában hord, egy érzelmi formát, amit hiányként cipel át az életén. Benne a törzset, a nemzetségit, benne minden familiárisat, az ismerős fészkek formájának melegében az egyedít, a legszemélyesebb jeleket, gesztusokat, amelyek az egyén vagy a közösség szempontjából megint csak megformázhatók. Rítus az egyik nevük, neurózis a másik. Németül sem lesz német falu belőle, de rítusa és neurózisa németül sem ismeretlen. Nem tudjuk, hogyan kerültünk ide, ebbe az érzelmi térbe, ahol Bán Zsófia született és tizenegy éves koráig nevelkedett, de világos, hogy kicsit azért Dél-Amerikában vagyunk. Bán írásmódját elég nehéz lenne elhelyezni az írás ismerős mintái között. Először mégis Pedro Paramo faluja jutott róla eszembe, habár Juan Rulfo csupasz és csontos stilisztikájától és komor kedélyétől igen távol áll. A ritualizált életfelfogáshoz azonban igen közel. Még ha ilyen falut, ilyen holvananyával azok a dél-amerikai szerzőóriások sem ismernek, akik valamennyien Juan Rulfo köpenyéből bújtak ki. Fel lehet azonban sorolni, hogy mi mindent ismer e távoli

földrészről írói sajátjaként: rítusaik anyagát, viszonyrendszerét, auráját, aromáját, ritmusát, öntudatuk és kedélyük természetét, a kapcsolatok hálózatát, familiaritásukat, a vegetáció dialektusát. Itt egy elszánt antiwittgenstein beszél. Aki a konvencionális nyelvi formák élvezetét, az érzékelési formák élvezetét, a logikai formák élvezetét, a képi, a tárgyi formák, az alakítás, a követés, az ábrázolás és a mímelés, azaz a gondolkodás formáinak és az esztétikai szemlélet formáinak élvezetét helyezi szembe a hallgatással; az elhallgatással és az elhallgattatással. Ahogy ő maga írja: „Nem, édeseim, nem úgy van az. Amiről nem lehet beszélni, arról talán meg kéne próbálni beszélni, nemde, elvégre ezért kaptuk ezt a kurva (anyanyelvi indulatszó) nyelvet, ezért toljuk így fel magunkat az állatok fölé, erre hivatkozva, mintegy, hogy hát a nyelv, ugyebár.” Később amerikanológus lett, szaktudományos dolgozatok szerzője, egyetemi docens, akinek a születési helyét és felnőttiségének európai színhelyét ráadásul ennek a speciális tudománynak a szemszögéből is meg kellett ismét vizsgálnia. Káprázatos a sok fénytörés.

Három kísérlet Bartókra

Lengyel Péternek

Ültek a sötétben, a kényelmetlen, összecukható székeken, a sámlikon, a foszlott, kopott fotelekben, a süppedő, hajószerű díványon, konyhaszéken és puffokon, hokedlikén és babzsákon. Várták a beígért produkciót. Mit keres itt, ezt szerette volna tudni, mi a francnak hagyta magát idecipelni, ebbe a zsúfolt, ázott kutyaszőrszagú, levitézlett, terézvárosi lakásba. Marcsi kibírhatatlanul erőszakos. Dehát Marcsi ugyan mikor *nem* volt erőszakos. Amikor elhagyta az országot és a két évvel idősebb nővérét, az erőszakosságát is úgy hagyta itt, mint egy hirtelen ledobott, nehéz pakkot. Nem ezért ment el, de azért ez sem volt utolsó szempont. A jobb szeme hirtelen tikkelt egyet, elnyomott egy mosolyt. Odaát senki sem fért között olyan közel hozzá, hogy erőszakos mert volna lenni vele. Többnyire mindenki udvarias volt és kedves, vagy ha nem, hát legalábbis tisztelettudóan távolságtartó. Sim, Dona Catarina, como não, Dona Catarina, como a Senhora deseja. Ahogy óhajtani tetszik. Haza kellett jönnie ahhoz, hogy rájöjjön, hiányzott neki, hogy valaki végre erőszakoskodjon vele. Hogy rángassa, hogy rágja a fülét, hogy ne hagyja élni, hogy a rendes nevén szólítsa. Katica, ne legyél már ilyen fafejű. Persze mikor *nem* voltál fafejű. De most ide el kell jönnöd, hajtogatta Marcsi már két napja. Hogy mit keresett itt, nem egészen tudta; negyven éve nem volt otthon. De talán éppen ezt kereste. Ezt a rángatást, ezt a csimpaszkodást.

– Tudod, hogy nem járok koncertre. Vagy lehet, hogy nem tudod. Hát akkor most tudod; nem járok és kész.

– Katica, ne izélj – ezt se hallotta negyven éve, Katica, ne izélj, gyere le a térre, Katica ne izélj, gyere szánkózni, gyere móba, gyere táncolni – de ő soha nem ment, nem mehetett, neki gyakorolni kellett, napi négy-öt órát iskola után, *adózni kellett a tehetségének*, ahogy Mimi néni mondta a zongoraórák végeztével, és ő adózott, keményen adózott, mint ahogy a tanárnője is, avval, hogy ingyen tanította ezt a ritka tehetséget, akinek nem tudták volna otthonról kifizetni az óráit, ha ugyan a kitartóan részeg, szerencsétlen apja egyáltalán akarta volna. – Mínek az, abból nem lehet sört venni, attól nem lesz elviselhetőbb ez a kurva ország. – De ebben tévedett a Fater, mert ez, a zene, volt az egyetlen, amitől, ha csak pillanatokra is, de elviselhetőbb lett.

– Ez nem olyan – hajtogatta Marcsi – ez nem koncert. Illetve nem *olyan* koncert, ez más, meglátod. El kell jönnöd. Muszáj.

Muszáj – amióta innen eljött, semmit sem volt muszáj. Se gondolni, se csinálni. Nem kellett zongorázni vagy magas pártfunkcionáriusok számára ünnepi koncertet adni, nem kellett szavakat, mondatokat mondani, értelmüket valami központban határozta meg, nem kellett a mindennapok darócába beleszórt és onnan a bőrük alá beszívargó hazugságokat, mint a kullancsot, elviselni, nem

kellett hosszú órákat várni, amíg az, akit várt, el tudott jönni, el tudott otthonról szabadulni, nem kellett annak belépésekor az előszoba falához préselődni, nem kellett hagyni, hogy szétrántsák a blúzát és türelmetlenül szétfeszítsék a combját, nem kellett vakon keresni egymás száját, nem kellett hagyni, hogy beleereszkedjenek és érezni, ahogy betöltik az űrt, amit magában hordott napok óta, nem kellett a még rendes diófából készült előszoba-parkettára zuhanva arra gondolni, ha ugyan gondolat volt és nem inkább egy kémiai úton eljuttatott, kódolt üzenet, hogy enélkül szűnjön meg minden más, ami van, ez mind nem volt muszáj, és néhány évre rá, amikor a férfi, aki csak a koncertszínpadokon volt teljesen az övé, karrierje csúcán, feleségével kart karba öltve, a megnyitott határsávot átlépve elhagyta őt és az országot, nem volt muszáj felgyógyulnia, amiért a villamosvezetőnek túl jók voltak a reflexei, és éppen csak annyira csapta el az altatóktól nappal is kábultan mászkáló fiatal nőt, hogy képes volt a saját lábán elhagyni a kórházat és beülni a taxiba, amit Marcsi rendelt, és hazamenni hozzá a Bolgárkertész utcába, a macskája, a növényei és a nővére kis lakását egyenletesen betérítő könyvelői papírjai közé, nem kellett élni tovább avval a tudattal, hogy nem lehet többé gyereke, mert ő ugyan nem, de a vasdarabtól, ami a méhében fúródott, a magzat igen, az meghalt, nem kellett élnie tovább egy városban, amely már csak egy szikkadt, üres héj volt, mert ahogy két évre rá ő is elhagyta, 1958 tavaszán, mintha az agyában, mintha az egész testét behálózó, információhordozó molekulákban is leereszkedett volna egy vasfüggöny, és attól kezdve végre megszűnt számára létezni mindaz, ami addig muszáj volt, és amire addig úgy gondolt, hogy az élete.

Hirtelen semmit sem volt muszáj, ám egyre csak azon járt az esze, amitől megszabadult. Később, egy reggel, arra ébredt, hogy már nem emlékszik semmire. Hogy a tenger zúgása, a lakása alatti téren nyüzsgő halpiac zsvivaja, az idegen, puha nyelv selymes magánhangzói, a parton futballozók és röplabdázók kiáltásai és az akkor születőben lévő bossa nova bánatos hangjegyei végre minden mást kitakartak, elnyomtak. Aztán eltelt negyven év.

Elhagytam tízmilliós országomat. Láttam a Földet. Éltam az évtizedeken át. Az arcomat négyzetesre öntötte ki az idő. De nem tudok emlékezni. Behelyettesítette a kölcsönkapott lakásban talált könyv talált mondatait. A szerzőt nem ismerte, már az ő ideje után jöhetett. Próbálgatta milyen, ha magára vonatkoztatja a mondatokat; kölcsönlakásban kölcsönmondatok. Kimondta hangosan, hogy hallja, hamisan csengenek-e. Eljátszott a személyes névmásokkal, az egyes számmal. Régen szerette az ilyen mondatokat, hogy élt évtizedeken át. Meg hogy telt-múlt az idő. Regények sűrű, pépes masszája dagad bennük, amiben jó eltűnni, elmerülni. Most mégis kétségbeejtette, ha ilyesmit olvasott. Az egész kölcsönkapott élete volt egy-egy ilyen mondatba gyömöszölve. Ahogy kimondta, hallotta, hogy a bennük sorakozó szavak, mint az ő elmúlt negyven éve, csak az idő múlásáról szólnak, semmi egyébről. Minden újabb mondatra megrándult az arca, és egy pillanatra összehúzta a jobb szemét. Negyven éve rángott az arca, s noha már minden más felett úrrá tudott lenni, ez az egy makacs kis arcizom nem hagyta magát. Minden kis tikk emlékeztette arra, aki miatt, negyven éve, elhagyta tízmilliós országát. Aki miatt látta a Földet. Aki miatt élt az évtizedeken át, a

déli félteke idegen csillagképei alatt. Crux, Vela, Pyxis, Hydra, Serpens, Canis Maior, Orion, Tucana, Indus. Aki miatt arcát négyszögletesre öntötte ki az idő. Aki miatt nem tudott, nem akart emlékezni.

Visszámész, érted? Visszámész, és megnézed, ott vagy-e még, vagy sikerült-e végre áthurcolkodnod. Lassú vagy, fájdalmasan lassú. Mennyi idő kell még? Annyi nincs. Nem alkudozunk. Visszámész, és ha kell, beleverem az orrodát a múltidőbe. A látvány nem minden, a látvány hazudik. Úgy csinál, mintha a hely ugyanaz a hely lenne. Mintha a helyen minden a helyén lenne, ha kicsit kopot-tasan is. Körülnézel, megvan a Duna-parti sétány, megvan a rakodópart, megvan az oroszlanos híd, megvan a naplemente, minden megvan. Ugyan már, ne legyél dodó. A dolgokat elsősorban szagolni kell. Érezni kell a rothadó idő szagát. Érezni kell a kukákból kiömlő és a várost betérítő múlt szemetének jellegzetes rothadásszagát, a naftalinból, szekrények mélyéről előszedett, áporodott díszmagyarok szagát, az antikváriumokban őrzött könyvek, albumok, térképek és képeslapok ódon papírszagát, a családi iratok, a levelezések, életrajzok, anyakönyvi kivonatok, halotti igazolványok és fényképalbumok, a kézzel írt receptek émelyítő, édeskés szagát. Ha mélyet szippantasz a novemberi köd szmoggal terhes levegőjéből, érezheted a kóbor macskák vizeletének aszfaltba ivódott szagát, a város úttestjeit hajdan borító, télen csúszós, sárga keramitkocka szagát, az egykocsis villamosok bőrfogantyúinak szagát, meg az összezsúfolt télikabátok hótól, esőtől, ködtől nedves kipárolgásának szagát, a városra lehulló első hó meg a fafűtés szagát, a Duna felől fújó dunaszag szagát, a Római part csónakházainak nedves faszagát, az iskolai menzák súlyos főzelékszagát, munkába menő férfiak arcvizének hajnalszagát, az újságok vigasztalanul ismétlődő híreinek romlott halra emlékeztető szagát, az üres üzletpultok és a pult alól kiadott, nemlétező áruk boldogságszagát, a kasszírnök magas kontyának vattapamacsos, tömött szagát, a Hunyadi keserűvíz és a törökfürdők vízének kénes szagát, a kötelező szavak, kifejezések kínos szellentésszagát, továbbá, megfelelő szélirány esetében, érezheted a szekrényekben elhagyottan lógó, kiszolgált lódenkabátok szagát, a börtönökből szabadultak első, mélyen letűdözött cigarettaslukkjának szagát, és meleg, nyári éjszakákon, a margitszigeti Nagyszálló ablakain kiáramló, titkos együttlétek pállott, ragacsos, romszagát is elkaphatod. Csak oda kell figyelni. Figyelj. Először csak halványan, nyomokban, aztán egyre erőteljesebben érzed az impulzusokat. Nem mindig abból az irányból jönnek majd, ahonnan várod. Legyél nyitott. Nincs más megoldás, végig kell csinálni.

A kölcsönkapott, rokoni lakás nem ott volt, ahol felnőttek. Itt nem volt Sörgyár, voltak viszont divatos kávéházak, vendéglők, egymás mellett, végtelen sorban, fogalma sem volt, melyik mit tudna nyújtani, mi alapján válasszon, a színek, a bútorok formája és a teraszokon üldögélő emberek mind idegenek voltak, nem is annyira személy, mint inkább típus szerint. Az Avenida Atlántica teraszain üldögélők saját élőhelyeit már egy szempillantással fel tudta mérni; itt, ezeket már nem. A Százados úti ivókban, csehókban, kocsmákban talán még kiismerte volna magát. Takarodj haza anyádhoz, ne üzengessen. Csillagvizsgáló, így hívta a környék apja kedvenc kocsmáját, amiért a műszak után lerészegedők rendre kint

álldogáltak az ajtó előtt, sörösüvegeik alját az ég felé fordítva, mint egy távcsövet. Jó lesz, meglátod, mondta a nővére, akivel iskolai szünetben együtt jártak nyári munkára a gyárba, együtt mosták a sörösüvegeket, azt a régi fajtát, amelynek sima, porcelánkapcsos dugóját annyira szerette pattintgatni, a lakás itt van a város szívében, innen mindenhova könnyen eljutsz, nem akartam, hogy annyit kelljen villamosoznod, buszoznod. Meg aztán, Imi kivándorlása óta úgyis itt hever parlagon, kiadatlanul, nem volt még lelkierőm kiüríteni. Igen, gondolta erre ő, de innen meg a temető van kényelmetlenül messze, ahol a család többi része tartózkodik. A Fater, akit rendes melós létére, az ő disszidálása miatt leültettek, és aki néhány hónap után a börtönben felakasztotta magát, és anyja, aki két évvel később, rákban utánahalt. Na innen meg oda kell majd sokat villamosozni, buszozni, ha éppen egy kis diskurálásra támadna kedve. Ugyan kivel és miről. Még a nővére férjének temetésére sem jött haza, azt hazudta, nincs pénze. Ha az élők kedvéért nem ment, gondolta akkor, egy halott, ráadásul egy számára ismeretlen halott kedvéért ugyan miért utazna. Halottnak itt volt ő, egy trópusi városban, ahol nem tudták, ki az a Karády, akire, mint még otthon mondták, annyira hasonlított, és ahol ő sem tudta, hogy hívták az utcákat azelőtt. Ha ugyan nem mindet ugyanúgy hívták kezdetől fogva, mint most.

Abban a fénytől, párától derengő városban minden egy folyamatos jelenben zajlott, amelybe egyszercsak ő is belefolyt, mint a favelák dombjairól lezúduló esővíz a tenger vizébe. Hiszen éppen ez volt benne a jó, ez a folyamatosan hullámzó, szűnni nem akaró jelen, ami minden mást kitörölt, elmosott. Homokba rajzolt betűk, hullám, aztán semmi. Újra és újra. De egy napon, miután lehúzta az akadozó fémredőnyt, és bezárta a Praça Osório egyik sarkán meghúzódozó kis hangszerboltot, hazafelé utazva a Santa Teresa negyed egyik múlt századból ittmaradt, rozoga villamosán, amikor szokása szerint kinyújtotta a karját, hogy a villamos ablakából megérintse a szűk, kanyargós utca málladozó házfalait, hirtelen úgy érezte, hogy a saját életét érinti, ami ugyanilyen névtelen, szűk utcák szűk és málladozó falai között zajlik. Hogy nincs belőle kilátás, nincs távlat, amihez minden mást mérhetne. Hogy vissza kell szereznie a múltját, vagy legalább a múltja egy darabját. S most itt állt egy Liszt Ferenc téri lakás könyvespolca előtt, és meg kellett tudnia, hogy lehetséges volna-e, hogy az életét, mint ennek a találomra leemelt könyv egyik mellékszereplője, tényleg csak lépésenként éli, lépésről lépésre, óráról órára. „Él, és minden huszonnégy órája csak huszonnégy óra, nem más”, olvasta elegáns, sokdioptriás szemüvegén át. Ennek kellett a végére járnia. Hogy ez lehetséges-e. Negyven év elteltével csak azt nem tudta elképzelni, hogyan fogjon hozzá.

Ha már a szagok megvannak, akkor kezdhetsz el nézelődni. Akár tudunk róla, akár nem, mindnyájunknak van kitüntetett érzékszerve, ami köré az életünk szerveződik, vagy amit éppenséggel elnyomunk magunkban. Tudd meg, melyik az, szabadítsd fel, hagyd lélegezni, hagyd, hogy vigyen, amerre akar, és ott tegyen le, ahol akar. Addig is, amíg ezen dolgozol, nézzél be a városban még meghagyott macskakövek gazzal felvert rései közé, a házfalak hűvöse mögé, a néptáncosok réteges rokolyája alá, a május elsejei felvonulók jelszavai és formaruhája alá, a munka érdemrend aranyfokozata kiegészítve a babérral alá, kuk-

kants be az üresen tátongó bombatölcsérekbe, a még feltáratlan tömegsírokba és a hamvasztókemencék mélyére, kicsit kotorássz, hátha parázslík még ott valami, aztán az úttörővasút, a zsuzsivonat vagy a szárszói gyors kattogó kerekei alá, a Krupszkája örs büszkén lobogó zászlaja alá, a búr-a-búr-a-búrkalap és a söprik már a pápai utcát alá, az Operaház büfésnőjének látszólag ok nélkül remegő fi-tyulája alá, a Váci úti varrólányok hetykén felvett, tollas kalapja alá, az egyedül-álló szövetkezeti könyvelőasszonyok ráncosodó melle alá, a világvevő rádió sut-tyomban forgatott keresógombja alá, az országhatár mocsaras szakaszainak flórája és faunája alá, egészen mélyen, nagy levegőt venni, csak a túloldalon fel-bukkanni, és aztán ott is benézni a túloldal alá, le, egészen a magmáig, hogy ott mi van, ha van ott egyáltalán valami.

A lakással persze valójában más volt a gondja. Túl közel volt a városi zenedéhez, amelynek magas, számára kínosan ismerős, nyáron tárt szárnyú ablakaiból – hajlított rézkilincseinek hűvösét egyszerre ott érezte a markában – olyan folya-matosan ömlött ki a zene, mintha legalábbis, akár az olaszoknál a száradó ágy-neműt, itt a hangjegyek szárára aggatnák a hét egymást követő napjait. Mintha a zene valamiféle alapvető, háztartási eszköz lenne, ami nélkül a város műkö-désképtelenné válik. S e feltételezésében nem is tévedett nagyot. A csak néhány háznyira lévő kölcsönlakás negyedik emeleti ablakain át is beúszott, belengett egy-egy hangfoszlány, és ezt már tényleg nehezen viselte. Az elmúlt években mindent megtett, hogy minél távolabb kerüljön a zene, a komolyzene élvezetétől – számára tényleg csak a komolyzene volt komoly –, a gyakorlatával pedig azon a napon hagyott fel, amikor Marcsi kitámogatta az Üllői úti klinikáról, be a taxiba és a hónapokig tartó lábadozásba. A másfajta zenék, melyek új hazáját át-itatták, valahogy nem zavarták, átmentek rajta, mint egy könnyű hasmenés, szinte meg se hallotta őket. Mivel azonban máshoz nem értett (a kalapszalonnal, egy másik városban, befuccsolt), az egyetlen kapcsolat, amelyet mégis el tudott fogadni, az az üzleti kapcsolat volt. A zenét csak eladni, kiárusítani volt hajlan-dó, mint ahogy érzése szerint a zene is eladta, elárulta őt. Kéjjel figyelte, ahogy vevői fokozatosan beleszerelmesednek egy-egy hozzájuk nem illő hangszerbe, majd végül, megadva magukat kibomló szenvedélyüknek, megveszik. Többnyi-re előre látta kapcsolatuk végkifejletét, ahogy fokozatosan meggyűlölnek a hang-szert, amely fölött nem voltak képesek úrrá lenni. Zongorája azóta nem volt, hogy egy angliai koncertturné után nem tért vissza többé a Nagydiófa utcában hagyott Bechsteinjéhez, sőt egyáltalán nem tért vissza, se a Nagydiófa utcába, se az országba. Koncerten pedig azóta nem volt.

Nézelődni viszonylag könnyű, de aztán ízlelni, tapintani kell. Az már bajosabb. Be kell nyúlni a presszóslányok munka utáni, fáradt hónalja alá, a temetők rothadó vi-rágkoszorú és a kiszolgált vonatok koszlott, zsíros ülései alá, aztán meg kell fogni az Isten lábát, vagy ha az nem megy, akkor, ahogy a Fater mondaná, valami ahhoz hasonló; ki kell tapogatni a házfalakon tátongó golyónyomok szűkszavú braille-üzeneteit, az iskolai nádipálcák ütötte bőrfelületek ruha alatt rejtegetett, vöröslő du-dorait, a kegyelmi kérvények kéklő-barnálló tintapacáit, be kell nyúlni nagyanyák tintaceruzaszagos fiókjai mélyére, utcalányok és kifutófiúk savanykás szagú hóna-

pos szobáinak pállott dunyhái alá, ízlelgetni kell az elharapott vallomásokat, a féken tartott indulatokat, a megcsönkített szövegekből a hiányzó szavakat, a koszlott, városi Dunából kifogott, olajosízű halakat, a május elsejei törökmézet, a kürtöskalácsot és a szolgálati úton lévő hallgatag apák külföldi dugipiáit.

Aztán már csak hallgatni, hallgatózni kell.

Rosenstein, az est házigazdája, a sztárkarrierjét évtizedekkel korábban, nem egészen önként feladó, öregedő zongoraművész elégedetten nézett végig a nappalijában szorongó, nagyjából ötvenfőnyi közönségen. A lakáskoncertekre egyszer egy hónapban kerített sort, az időpont, ami mindig változó volt, szájról szájra terjedt az izgatott városban, a vendégek pedig érkezési sorrendben foglalhatták el helyüket. Akik már nem fértek be, azok kint álldogáltak a gangon és a lépcsőházban, remélve, hátha onnan is elcsíphetnek egy-egy hangfoszlányt. Volt az egésznek valami nem hivatalos, rebellis hangulata, valami, ami megmagyarázhatatlanul, a mindenkori, fennálló rendszert kérdőjelezte meg. S akik ott lehetek, úgy érezték, mintha valami titkos beavatási szertartáson vennének részt, amelyről távozva nem ildomos beszélni. Úgy voltak vele, hogy aki tudja, tudja, a többiek meg magukra vessenek. Rosenstein maga soha nem lépett fel, ez nála elvi kérdés volt. Mindig meghívott vendégei voltak, akiket az éppen műsorra tűzött zeneszerzőről tartott rövid, brilliáns bevezetője után, csak ott, a helyszínen jelentett be a türelmetlenül fészkelődő közönségnek. A Bartókról mondott rövid, szenvedélyes szövege után, melyben túlfűtött, szándékosan provokatív szavakkal Bartók erotikájáról beszélt, Rosenstein nyájasan köszöntötte az egybegyűlteket, mint egy kiátkozott, karizmatikus pap a mellette makacsul kitaró gyülekezetét. Ma este különleges élményben lesz részük, mondta. Régi, kedves barátom, Inkey Aladár zongoraművész teljes sötétségben, csupán egy biciklis fejlámpa fényénél fogja Önöknek eljátszani Bartók *Zene húros hangszerekre, ütőkre és cselesztára* című darabját, zongoraátiratban.

Halk, várakozásteljes moraj futott végig a szobán. Tudta, hogy nem kellett volna eljönnie. Hagyta, hogy Marcsi a Liszt Ferenc térről átvonsolja a közeli Kertész utcába, csak itt van a szomszédban, mondta, meglátod, nem fogod megbánni. A háború óta érintetlenül hagyott, századfordulós bérpalota kopott, rozsdás kapuja előtt azonban már legszívesebben visszafordult volna. Dehogy megy ő koncertre, még akkor se, ha nem *olyan*. S a legkevésbé itt, ebben a városban. Csak az hiányzik, hogy ismerőssel találkozzon. De Marcsi emlékeztette: negyven év után senki se fogja felismerni, *arcát négyyszögletesre öntötte ki az idő*, már teljesen ősz a haja, és a trópusokon felvett, élénken sminkelt maszkja megteszi a magáét. Aztán meg, ide amúgy sem a rendes koncertközönség jár, hanem ki tudja, mifélek. Ő például még soha nem botlott ismerősbe, igaz, még csak kétszer volt, mert nagyon nehéz elcsípni az időpontokat, de most, kivételesen, az egyik ügyfelétől hallotta. Nem szabad kihagyni, garantáltan megéri. Ezt az egyet tegye meg neki. Negyven év után ez az első kérése hozzá. Erre már tényleg nem tudott mit mondani. Nem tehetta meg, hogy visszautasítsa nővére kérését.

A zongorista neve – csakúgy, mint Rosensteiné – szerencsére nem mondott neki semmit, de a zenemű címére megmerevedett. Ez volt az utolsó, közös koncertjük utolsó darabja. Az Akadémia meleg, intim fényei, az aranyozott, allego-

rikus figurák, a lakkozott ülések tompa csillogása, a fülledt parfüm- és arcvízilat. Tudta, hogy a férfi el fog menni. Hogy nélküle fog elmenni. Tudta, hogy ez az utolsó koncertjük. Valahogy végigjátszotta a hangjegyeket, mint egy alvajáró, mint egy földönkívüli. A férfi puha, enyhén izzadt karmesteri keze a kezében, ahogy elővezeti meghajolni. A borotvált tarkója, a hátraférsült, pomádézott, sötét haja, a húsos fülcimpája. Aztán, a bevett altatókkal két napot végigaludt. Mi-re felébredt, mint egy szerepet tévesztett Csipkerózsika, a férfi és madárcsontú felesége már elutaztak. Nincs az az isten, hogy én ezt végighallgassam, gondolta, de ahogy körülnézett, látta, hogy a zsúfolt szoba közepéről képtelenség lenne megkísérelni a távozást. Ráadásul ebben a pillanatban lekapcsolták a villanyokat, és aztán a sötétben ülve várták, hogy elkezdődjön az előadás. Néhány perc elteltével, egy vékony alak, mint egy jelenés, a fejére erősített biciklilámpa imbolygó fényénél, belépett a szobába, és leült a zongorához. Nehéz mutatvány lesz, mondta még a kopasz, pocakos Rosenstein elégedetten, mint egy kivénhedt cirkuszigazgató, aki háló nélküli salto mortalét jelent be. Nehéz darab, nehéz körülmények közt. Aztán visszahúzódott a sötétbe. S hiába hogy elhagyta tízmilliós országát, hogy megélt hatvanvalahány évet, hogy látta a Földet, most nem volt mit tenni, hátát az összecukható szék támlájának vetette, és mint akit épp megerősokolni készülnek, felkészült a legrosszabbra.

Inkey Aladár a zongora billentyűi fölé hajolt, és belekezdett a csakugyan, közismerten nehéz darabba. Lendülete azonban csak az első néhány taktusig vitte, ekkor megtorpant, leállt. A közönség feszülten várakozott a sötétben. Elnézést, mondta Inkey, újrakezdem. Újra belevágott, szerencsésen túljutott azon a ponton, ahol az előbb elakadt, néhány taktussal később azonban megint leállt. Inkey megtörölte most már erősen gyöngyöző homlokát, s a biciklilámpa fénye alatt úgy nézett ki, mint egy segítséget remélő hajótörött. Nem értem, mondta Inkey halkán, szinte csak maga elé. Otthon háromszor is eljátszottam hibátlanul; nem értem, mi van itt. S mint aki hirtelen megérez valamit, kibámult a szoba sötétjébe. Kérem, bocsássanak meg, mondta remegő hangon, tesztek még egy próbát. Katica, mit csinálsz, maradj nyugton, sziszegte Marcsi, de ő úgy érezte, hogy a szerencsétlen alak meg a maga kedvéért, azért, hogy valahogy túlélje a mai estét, ki kell jutnia ebből a szobából. Aztán erőtlenséggel visszahuppanva belátta, hogy erre nincs módja, nem mozdulhat. Ő tudta, miért nem sikerül a zongoristának végigjátszania a darabot, s hogy ezen csak ő segíthetne azzal, ha elhagyja a helyiséget. De azt is tudta, hogy a tömegén kívül, amelyen mindenkit felállítva keresztül kellett volna furakodni, ezt már csak azért sem teheti meg, mert félreérthető lenne. Azt hihetnék, hogy felháborodásában távozik, hogy végtelen kifinomultságában nem képes egy ilyen balekot tovább hallgatni, s hogy végsősoron egy szívtelen, kegyetlen dög. Ez utóbbi nem állt volna messze az igazságtól; negyven évébe teltett, hogy igaz legyen. De egy kollégával, ráadásul abból a néhány taktusból is hallhatóan lehetséges kollégával szemben ezt nem tehetette meg. Habár, gondolta hirtelen, ha valóban miatta nem tudja végigjátszani, ha megérezte a sötétben felé áradó negatív energiát, akkor talán azt is megérezné, hogy nem ellene, hanem érte, a kedvéért távozik.

Mindegy volt már, mert Inkey újra nekiveselkedett, és érezni lehetett a szobában a szinte elviselhetetlenné fokozódott feszültséget, azt, ahogy a jelenlévők

egy emberként szorítottak azért, hogy sikerüljön végigjátszania a Bartók-darabot. De harmadszorra is belesült. Arcát remegő kezébe temette, és néhány másodpercig mozdulatlanul ült, mint egy megvilágított archeológiai lelet. Aztán kirohant a szobából, és hallani lehetett az előszobaajtó csapódását. Ő pedig úgy érezte, menten elnyeli a föld. Nincs az a pap, akinek el tudná magyarázni, meg tudná gyónni a bűnét, ha ugyan valaha is járt volna templomba. Hogyan tudta volna meggyónni, hogy a puszta jelenlétével, a merő létezésével vétett, és ugyan miként kaphatott volna ez alól feloldozást. Hogyan tudta volna bárkinek is elmagyarázni, hogy ő maga ez a fejlámpás zongorista, aki hiába pásztázza a sötétséget, újra és újra csak elvétí a dallamot. Hogy hiába jött ide negyven év után, hiába is akarna, igyekezne, ő már nem tud, tényleg nem tud emlékezni.

Dermedtségéből csak akkor ocsúdott fel, amikor Marcsi oldalba bökte, mert az ajtó környékén egyszerre kisebb mozgolódás támadt, léptek hallatszottak, majd a zongora mellől Rosenstein, méreteihez képest meglepően vékony, reszelős hangját hallották. A barátom nevében is elnézést kérek Önöktől, mondta. Mindenkiel előfordulhat ilyesmi, tette még hozzá azok nagyvonalúságával, akikkel ilyesmi még sohasem fordult elő. De kérem, ne menjenek el, szeretném Önöket valamivel kárpótolni, ha megengedik. Ha már ilyen kedvesen idefáradtak. Ekkor minden további teketória nélkül leült a zongorához, és elkezdte játszani Bach *Prelúdium és fűgáját*. Az ideges, feszült mozgolódás hirtelen abbamaradt, s Rosenstein évtizedek óta nem hallott, melankolikus, mégis izzó játéka úgy terítette be a kopott, belvárosi szobát, mint télen a város mocskát a frissen lehullott hó. Néhány perc elteltével, a félhomályban lopva oldalra sandított, hogy lássa, nővére is hallja-e, amit ő, s ekkor észrevette, hogy a jobb szeme alatt Marcsi arca megrándul, éppen ott és éppen úgy, ahogy az övé szokott. S talán nem is annyira a zene váratlanul rárontó, hullámzó gyönyöre, mint inkább ez az apró, ismerős rángás készítette arra, hogy egy rég elfelejtett mozdulattal hirtelen átkarolja nővére nyakát, s a fülébe súgva hajtogassa, Marcsi, édes Marcsikám. Semmi baj, suttogetta a nővére, a karját paskolgatva. Semmi baj.

Ez milyen mozi?

Összeragadt szemmel, puffedt arccal ébredt. A haja szétállt, merev volt és fénytelen. Túlszökítették – gondolta, és a mosdó fölé dőlve vizsgálgatta. Gépiesen csinált magának egy nescafét, aztán észbe kapott, és megpróbálta kihányni. A kávéban hatvan kalória van. Sötét savat sikerült csak felöklendeznie.

Azt tervezte, hogy vesz valami hajpakolást, beül a kádba, és mindjárt jobban fogja érezni magát. A bevásárlóközpont egy utcányira esett, úgy érezte, odáig még ilyen állapotban is el tud sétálni. Éjjel bevett két hashajtót, de már semmi hatásuk nem volt. Lehet, hogy az altató miatt, de anélkül meg nem tudott volna elaludni. Aztán eszébe jutott, hogy az előbb kihányta a kávét, a vásárlás viszont nyilván ki fogja meríteni, úgyhogy felhajtott egy cukormentes energiatalt és bevette az antidepresszáns tablettát. Britney Spears hashajtókkal és enegiatalokkal fogott a turnék előtt. Igaz, azóta újra puffedtre hízott.

Visszament a napszemüvegért, nehogy felismerjék, de a délelőtti, erős napfény így is bántotta a szemét, könnyezni kezdett. Fájtak az ízületei, alig tudott lépni a magas sarkú, arany pántos papucsban.

Az utóbbi hónapban sikerült negyvenhárom kiló alá mennie, de a hasát még mindig hájasnak látta. Ha ülve összecsapott rajta a bőrt, gusztustalan zsírreteget érzett alatta.

A pláza parkolójában két férfi beszélgetett, utána fordultak. Egy pillanatra megijedt, hogy felismerték, de aztán látta, hogy mégse. A két férfi azt mondta, ez a nő pont úgy néz ki, mint az a csaj, aki azt az éjszakai erotikus műsort vezeti, csak sokkal öregebb, meg girhesebb.

A nő vett egy kosarat, megpróbálta végiggondolni, hogy merre is vannak itt a testápolási cikkek. Hirtelen elfelejtette a hely alaprajzát, lüktetett a feje. Pár bizonytalan lépést tett a zöldségeknél, amikor heves hascsikarás tört rá. Megtorpant, és merev tartásban próbált úrrá lenni az egész alhasát összerántó görcsön. Ám a görcs nem engedett. Verejték öntötte el, és érezte, hogy azonnal vécére kell mennie. Ott, helyben ledobta a kosarat, és igyekezett kifelé a túsarkúban, a mosdók irányába. A folyosón egy posta is volt, ki kellett kerülnie a sorban állókat, ezzel másodperceket veszített.

Klaffogva rohant az oldalfolyosón, aztán berontott a női vécébe. Néhányan várakoztak, ezeket félrelökte, beesett az utolsó előtti fülkébe, épp csak belökte maga mögött az ajtót. Pont lerogyott, amikor az ajtó felnyílt, a napszemüvege pedig lencsével lefelé a földre zuhant. Felnézett, a széklet közben sárgán végigfolyt a lábán, egészen bokáig. A bugyi a térdénél volt, csupa mocsok lett az is, ahogy felemelkedett. A feltáruuló ajtó előtt egy csodálkozó tinilány állt, és látszott a szemén, hogy felismerte őt. A szexgurut, az éjszakai képernyők boszorkányát, az isteni Annát.

Lábbal behajította az ajtót, erőtlenül elfordította a reteszt, miközben újabb adag folyékony széklet távozott belőle a kőre, rá a vécédeszkára. Úgy elgyengült, hogy attól félt, rögtön elájul: a térdére dőlve várta, hogy enyhüljön a szédülés.

Odakint valakik beszélgettek az ajtó előtt, belőle pedig titokzatos, sípoló gázok törtek fel, aztán váratlanul hánynia is kellett, csípős gyomorváladék toltult a szájába.

Legalább negyed óráig időzött a fürkében. A mocskos bugyit a szemetesbe dobta, az ürüléket a földre dobált vécépapírral próbálta felitatni, de csak székente. Ha nem félt volna, hogy felismerik, kiszól, hogy hívjanak ide egy orvost és egy takarítónőt. Az egyik szomszédos fürkében egy anyuka végtelen sokáig pisiltette nyafogó kislányát, aki utána az istennek nem akart kezet mosni, és valami pónit követelt. Csak akkor mertte végre kinyitni az ajtót, amikor úgy hallotta, odakint már nincs senki.

Az előbbi tinilány még mindig a fürkével szemben állt, és ráemelte a mobiltelefonját. Kicsit közelebb lépett, kamerázta a fürke kövét is, aztán megint az ő arcát, a fakó haját. Beletelt néhány másodpercbe, amíg felfogta, hogy a lány őt veszi. Meglepődött a saját rekedt hangján, azon, hogy milyen agresszíven szól, hagyja abba, és milyen szenvtelenül filmezi őt tovább az ismeretlen kiscsaj. Kilépett, a lány követte, ráközelített az arcára. Erre ő mellbe lökte, aztán a mosdókhoz lépett. Akkor látta meg a tükörben, hogy az arca is tiszta maszat. A lány most a tükröt filmezte, a tükörből látta őt is és magát is: hogyan veszíti el az önuralmát, fordul meg, és tesz egy valószínűtlenül energikus, szinte begyakorlott mozdulatot.

Még mindig a lány fejét verte a vércsíkos mosdóba, amikor a két idősebb nő benyitott. Elsőre elnémultak, aztán sikoltozni kezdtek, ő pedig csak markolta tovább a tini haját, és arra gondolt, milyen puha tapintása van, hogy régen ilyen volt az övé is, mielőtt szókíteni kezdte. Aztán egészen távoli, ismeretlen mélységekből feltört benne a saját lányának a képe is, eszébe jutott az ő selymes, gesztenyebarna haja, de azt már képtelen lett volna megmondani, hogy most mennyi idős lehet. Talán már nem is gyerek. Talán annyi, mint ez itt.

A rendőrségen nem szólt a mobilfelvételtől. A pláza személyzete nem jelentkezett a telefonnal, amit a papírtörölők közé hajított – nem volt ideje ellenőrizni, működik-e. Nagyon odavágta a pulthoz, ennek ellenére nem volt biztos benne, hogy összetört. A mobilt különös módon a kislány hozzátartozói se keresték, az azonosításnál nyilván nem ezzel voltak elfoglalva.

– Figyelj, így egyszerűen nem kezdődhet film – mondta a producer, és gondterhelten fölemelte a tekintetét. Nézte az író, és arra gondolt, hogy szerencsétlen, nyilván pénzre van szüksége, próbál valami ütőset kitalálni.

Pár napja érkezett csak vissza külföldről egy forgatásról, nem igazán érdekelte, mit akar ez az ember, de volt egy üres félórája, úgyhogy nagyvonalúnak mutatkozott. Elvégre mégiscsak osztálytársak voltak, jól jöhet még a csávó valami-re. Ha hallotta volna a bulvárhíreket, akkor tudta volna, hogy az író a szintizta valóságot írta meg, ahogyan egyébként szinte mindig, hol évekkel megelőlegezve, hol utólag rögzítve a történeteket. – Figyelj – folytatta atyai hangon –, képzel el képileg, hogy bejön egy ötven körüli, anorexiás nő, aki először összeszarja magát, aztán megöl egy kislányt. Ez milyen mozi? Hallod? Szerinted ki akarna egy

ilyen filmet tovább nézni? Normális vagy? Mi lenne, ha a nő kicsit fiatalabb lenne, és nem anorexiás, csak egy kicsit labilis? Érted? Nem totál idegbeteg, csak olyan szexisen billenékeny, zaklatott muff. És nem kell ez a prosti külső, legyen inkább olyan szikár, szemüveges, olyan seronsztónos. És mondjuk, nem ölné meg azt a kislányt, csak összeszólalkozna vele. Na? A széklet meg minek, viccesnek nem vicces, ezen ma már senki sem röhög. Mit nézel, nincs igazam? Aztán ki is békülhetnek, és lehet egy kis leszbis feelingje az egésznek.

Lehet – mondta az író, és gondolatban egyik kezével a producer fejét verte a mosdóba, a másikkal filmre vette a haláltusáját. Ennél a víziónál leragadt, csak rövid hümmögésekkel válaszolt, amikor a producer elismételte, hogy lehetetlen, öregem, képzeld el képből, ahogy bejön egy ötvenes nő, és össze csinálja magát. Ez milyen mozi?

Az író mindezt kiválóan el tudta képzelni, kockáról kockára, a lehető legpontosabban, a felvétel ugyanis nála volt. Sokat fizetett érte, kicsit többet, mint amit az elkövetkezendő pár hónapra félretett vésztartaléknak. Ez már az igazi vésztartalék volt, mert a gyerekek különórái gyakorlatilag mindent fölemésztettek. Ha idáig sikerült őket valahogy megóvni a történetektől, most, az utolsó kanyarban nem engedhette meg, hogy szembesüljenek a felvétellel. A két idegen srác azt mondta, ha nem fizet, másnap a Youtube-on lesz a nyolcvan másodperc, és igazán nem hiszik, hogy ez jót tesz majd a két kamasz anyaképének. A két kamasz anyaképéről az írónak volt némi fogalma, bár abban is biztos volt, hogy nem kellene ezt a képet további részletekkel árnyalni. Minden, az anyjukkal kapcsolatos kínos dokumentumot egy nagy Ikea dobozban tárolt a garázsban. Ide tette a rendőrségi jegyzőkönyveket, a nő hajdani, kézzel írt zavaros búcsúleveleit, a régi papírképeket, és szinte mindent, ami Annára vonatkozott. A dobozra azt írta, hogy Jegyzetek, hadd higgyék a gyerekek, hogy a régi, főiskolai papírok vannak benne.

A gyerekek pontosan ismerték a doboz tartalmát, és ha az író kicsit figyelmebben megnézte volna a fényképeket, észrevehette volna, hogy körözve kiszurkálták az anyjuk szemét. A piros mobilt is megtalálták, még aznap délután, de nem tudták bekapcsolni a PIN-kód nélkül. Csak annyit fűztek a felfedezéshez, hogy a rohadt kurvának ennél azért jobb telefonjai szoktak lenni, aztán hagyták a fenébe. De a felvétel így sem került el őket, mert bár a két idegen fiú megesküdtött, hogy nincs másolat, a nyolcvan másodperc másnap mégiscsak felkerült a Youtube-ra, és négy órán át, amíg a rendőrség hírzárlatra hivatkozva le nem szedette, látható is volt.

A sebész is látta, és azt gondolta, még szerencse, hogy kért előleget attól a szerencsétlen nőtől. Kár volt elvállalni, látszott, hogy gázos a csaj. Aztán elfelejtkezett róla, mert egész nap jöttek hozzá kontrollra. Háromra egy ismerős nevű, de ismeretlen arcú férfi érkezett, be volt jelentve. Lepusztult, értelmiségi feje volt, mint ha történelemtanár lenne, vagy valami ilyesmi. Gagyi karórát viselt, büzlött róla, hogy nincs pénze. A plasztikai sebész azt gondolta magában, hogy nyilván becsajozott a csávó, ilyenkor akarnak mind megfiatalodni. Fölszednek egy lányuknál fiatalabb kis puncit, aztán jönnek hajbeültetésre, bár ennek itt inkább a fogaival kéne valamit csinálnia. A pasas azzal kezdte, hogy a feleségéről van szó. A sebész

kapcsolt. Hát ezért volt olyan ismerős a neve! A férfi elmondta, tud arról, hogy a felesége nagyobb előleget fizetett bizonyos beavatkozásokra, és erről szeretne beszélni az orrossal. A sebész nehezen rakta össze magában, hogy annak a szőke kurvának köze lehetett ehhez a lepukkant kis majomhoz. Azt válaszolta, hogy a feleség valóban járt nála, de mint azt nyilván elmondta, a kért beavatkozásokat a hölgy pillanatnyi állapota miatt nem lehetett elvégezni, ezért javasolta, várjanak néhány hetet. A hölgy tehát egy bő hónap múlva vissza fog térni.

Az író azt felelte, hogy erre nem igazán lesz lehetősége, ahogy a dolgok állnak. A gyerekeknek viszont feltétlenül szükségük volna erre az összegre. Félmillióra, ha jól tudja. A sebész hűvösen visszakozott, és az orvosi etikára hivatkozott, meg arra, hogy ő már eddig is túl sok információt szolgáltatott a pácienséről, többet igazán nem segíthet.

Megnyugtató, atyai hangon beszélt a férfihoz, mint valami bölcs, türelmes tanító. Magának a rendelőnek és a fogadósobának is volt valami zen hangulata: sötét falak, bambuszok, csobogó. Az asztalon három különböző nagyságú, opál színű kerek kavics derengett. Az író, miközben beszélt, szórakozottan megsimította a hozzá legközelebb lévő, sima felületű óriáskavicsot. A kő kocsonyásan megremegett, a férfi ijedten visszakapta a kezét, a sebész pedig kis, ironikus félmosollyal nyugtázta magában, hogy a pasas ezek szerint még életében nem látott mell-implantátumot. De azért jó érzékkel a legnagyobbat szúrta ki magának, hehe. Mosolygott, mint egy cápa. Gondolkozott, ajánljon-e valamit a férjnek is, esetleg egy herefelvarrást, aztán mikor az megint az előleget forszírozta, heves ingerültség fogta el.

Az órájára pillantott, átfutott rajta, hogy tíz perce rabolja itt ez a kis köcsög az idejét. Mindjárt ki is oktatja majd, nem kérdezi meg, hány órát áll ő naponta a műtőben, hány beszélgetést kell lefolytatnia az asszonykához hasonló agyhalott kurvákkal, hány implantátumot gyömöszöl be naponta a vériszamos, felvágott bőr alá, hányszor érkezik haza éjfél után, és lepődik meg a saját felesége mellének tapintásán, mintha valami természetellenesen puhát és lötytyedet érezne az ujjai között.

Valami megmagyarázhatatlan, szadista nyugalom szállta meg. Az ilyen faszfejek, mint ez itt, mindig azt hiszik, hogy csak az a munka, amit ők csinálnak. És noha kilóg a fél seggük a gatyából, az erkölcsi fölényt azért mind éreztetik. Ez is mindjárt előhozakodik majd valamivel. Természetesség, emberi méltóság, ezek a kulcsszavaik. Továbbra is mosolyogva megkérdezte, tisztában van-e a férfi azzal, pontosan milyen beavatkozásokra jelentkezett a felesége. Az író azt mondta, hogy nem, csak az összeget tudja az anyósától. De tulajdonképpen sejtí, mondta zavartan, és a három kavicsra bámult. A sebész hozzátette, hogy a hölgy valóban nagyobb implantátumokra akarta cserélni a meglévőket, az erős fogyás miatt, de ezen kívül egy ánuszfehéritésre is bejelentkezett, ez lett volna esedékes legközelebb.

A pasason látszott, hogy ezt az utóbbit egyáltalán nem érti. Tanácstalanul nézett vissza a sebészre, és most, ebben a pillanatban hajlandó lett volna átengedni neki a bölcs tanító bácsi szerepét, csak adjon valami támpontot és magyarázatot. A sebész ismét fölényben érezte magát, ezért megadta a kegyelemdőfést. Bársonyos hangon emlékeztette a férfit, hogy mint tudja, a feleségének eredeti-

leg fekete haja volt, ami, ugye, fokozott pigmentációval jár bizonyos testtájakon. És ez a pigmentáció bizony zavaró lehet. Főleg fotón és filmen, ha ugye...

Az író elszedült. Próbálta maga elé idézni a felesége ánusztát, de helyette folyton csak a nagy sötét szemét látta. Egy szeme volt csak ennek a belső arcnak, mint valami küklopsznak. Érdekes, már a mellére se emlékezett, az utóbbi években óriási dudákat csináltatott magának.

A pénzt nem sikerült visszakapnia, a sebész jobbulást kívánt, és remélte, hogy a kínos ügy, amiről sajnos ő is hallott, minél hamarabb elrendeződik. Csak valami félreértés lehet.

Az író alig talált ki a rendelőből. Otthon úgy érezte, muszáj arról írni, ami történt, bár abban is biztos volt, hogy ez sose lesz használható forgatókönyv. De most éppen fordítva szeretne volna befűzni a valóság filmjét. Arra gondolt, ha leírja a gondolatait, akkor elejét veheti annak, hogy meg is történjenek. Arra gondolt, mindent levisz a garázsba a nagy Ikea dobozba, mindent, ami a feleségétől még a lakásban maradt, aztán meghalasztja a történetben, akkor életben tarthatja még egy kis ideig. Ez olyan mozi lesz, ami nem a főhősről szól, mert az – elmentmondva minden alapvető dramaturgiai szabálynak – már az elején meghal. Hogy megír gyorsan egy olyan verziót, amelyben a nő nem megy le abba a rohadt plázába, hanem ír egy újabb búcsúlevelet, beül a fürdőkádba, és végrehajt egy sikeres öngyilkosságot.

Összevissza, szerkesztés nélkül jegyzetelt, közben kortyolgatott a pálinkából, amit az asztalra készített maga mellé. Kellott a pálinka, hogy ne fakadjon sírva. Tudta, délután megjönnek majd a gyerekek. A fiú már négyre ígérkezett, addigra össze akarta szedni magát. Közben felhívta a producert is, hogy megkérdezze, nem tudná-e mégis kisegíteni egy kisebb összeggel, de a volt osztálytárs nem vette fel. Még kétszer telefonált, de az illető kinyomta.

A képernyő telis-tele volt aláhúzásokkal. A helyesírási program az anus szót, mivel így, s-sel írta le, nem ismerte fel. Helyette mindenütt az Annus változatot javasolta. Az író felröhögött, mert a feleségét gyerekkora óta soha, senki nem szólította így, csak ő. Meg persze a gyerekek, akiknek az anyjuk még az óvodában megtiltotta, hogy mamát vagy anyát mondjanak. Ezért aztán ők is Annusnak szólították azt az akkor még hatvankilós, fekete hajú asszonyt, akit akkor még meg lehetett szólítani valahogy.

A fiú késett. Már otthon kellett volna lennie, de még egy aluljáróban állt, és alkudozott, mert a kis piros telefont csak alkatrésznek akarták megvenni. Azt mondták, az aksija le van használva, szar az egész, úgy, ahogy van. Ugyanebben a pillanatban ugyanezt gondolta az író is, és kitörölte az egész rohadt kéziratot.

A térre, le

Ez egy ház, ezek emeletek. Csepeg az eső, a falhoz tapadva zöld ruhás nők dohányoznak. A klumpájuk orra vizes. Fölnézek. Esőfoltos a beton. Minden hetedik ablak előtt franciaerkély. A túloldalon igazi balkonok, tudom.

Az ajtó önmagát húzza be. Zöld nyomtatott betűk kérik, hogy ne erőltessük az ajtózáró könyököt. Kedves Lakók, hidraulikus. Lakó vagyok – pedig nem sokon múlt az egész. Azt mondják, ne menjek napra. Hát most nem süt. Fűtik a lépcsőházat, itt a postaládák melegnek. A falon parafa hirdetőtábla színes fejű rajzszegekkel. Az egyik tejüveg mögött kulcsmásoló műhely, a másik mögött varroda. Ha becsukódik az ajtó, hallani a varrógépeket. Kár, hogy a köszörű most nem dolgozik. A postaládára ki kell írni a nevemet. Egyelőre csak letépem az előző lakóét. Ha az ő ötszótagú német neve kifért, akkor az enyém is ki fog. Egyszótagú testrész h-val írva – a nagyszülők ötlete a plusz betű. Nagyon rég volt, hogy a nevemmel ugratott volna bárki is: a beszerzésről egy alak, a testvérem meg egy ellenőr. Nem ebben a sorrendben. Ha úgy vesszük, szerencsés vagyok. Ismertem egy embert, akinek nemi szerv volt a családneve, azon a h se segítene. Szerencsém van, csak napra nem mehetek.

Már a liftben előveszem a kulcsom, nézegetem. Nincs annyi zár az ajtón, amennyi kulcsot kaptam. Eggyel több a szükségesnél. A hatodik emelet után fémes, sikító zöreje. Ne szépítsük, megjíjdek. És rándul egyet a lift. A vészjelző gomb piros, a gondnok feliratú sárga. De nincs semmi baj, megy a lift tovább. Minden házban akadnak furcsa hangok, majd megszokom, mint a régi házban a kattogást. A nyolcadik emeleten három egyforma ajtó, meg két üres virágállvány. Az egyik ajtó mögött kutya ugat. A hosszú nevű férfi után itt maradt néhány leszakadt levél, göcsös légyökér. Összeszedem és a tenyerembe zárom a szemetet. Terveim vannak; azt mondják, közel a virágpiac. Attól, hogy nem mehetek napra, még nem áll meg az élet. Találtak valamit, épp mikor elegendem lett. Amióta csak az eszemet tudom, két dologra készülök. Bármi történik is, az nem akaratom ellenére fog történni. Megkeresem azt a virágpiacot, ha eláll az eső. Nyitom az ajtót. Jó jelnek veszem, hogy a zárba illő kulcsot már másodikra eltalálom. Töpörtyűíze van a számnak. Mától itt lakom.

Ha a bordó függönyt átsüti a nap, minden tárgy lekvárban úszik. Szeretem, ha valami két célra használható. Olyan sötétítőfüggönyt vettem, ami alkalmas ágytakarónak. Kezemben bögrével megállok a balkon résnyire nyitott ajtajában, megszagolom a levegőt. Az erkély miatt tetszett meg a lakás. Ha azt mondom, balkon, a testvéremre gondolok, ha azt mondom, erkély, senkire. Tavaszodik. Korán van, de gyerekek viháncolnak odalenn. A nevetésükből tudom, hogy hétvége van. Jellegtelenek a napok, mióta betegállományban vagyok. A balkonon fe-

hér műanyag szék, amit még azelőtt vettem, hogy találtak volna valamit. Pillangó a neve – mert mint egy pihenő lepke, olyan, ha összecsucok. Nem jó ez így, erre gondolok: hogy egy tárgyat a használaton kívüli alakjáról nevezzenek el.

Ma sétálni fogok. Lemegek a földszintre, meg vissza, az is valami. Engem megöl a tétlenség, mondta egy munkatársam az utolsó napon. Tévedett, de én is. Kaptam tőlük lengyel bonbont meg francia kölnit. Azt hittem, nem fog menni ez a hosszú szünet. Pedig már azon is órákig merengek, hogy milyen ízű a szám. Megmondták előre, hogy bizonyos gyógyszereknek töpörtyúíze lesz – majdnem mindent megmondtak előre. Mintha idegen tollakkal ékeskednék, úgy örültem, mikor a műveltségemet dicsérte egy adjunktus. Rögtön másnap túlfútott álmom volt vele: úgy viselkedtem, mint egy fruska, de jólesett.

Fölkapom a kardigánt, amin két, szövettel bevont gomb van. Ezeket tekergetem, amíg az eredményre vártam. Most már tudom, melyik kulcs melyik zárba való. Csak az ötödik kulcshoz nem tartozik ajtó, majdnem, mint az operában. Nincs senki, aki előtt hetvenkedhetnék, a korlátba kapaszkodom. Nyolc emelet. Szinte botorkálok. Öt emelettel lejjebb megpihenek. Itt mindhárom ajtó más-más: az egyik zöld, a másik barna, a harmadikon meg öntapadós famintázat. Néhol légbuborékos. Pedig a közgyűlés megszavazta, hogy az ajtóknak egyformáknak kell lenniük. A második emeleti lépcsőfordulóban ki kell kerülnöm egy korláthoz zárt babakocsit. Biciklilánccal kötötték oda. A tulajdonosait nem ismerem. Ha a lakásban ülök, ez a ház teli van zajjal, de ha a folyosón járok, üres.

A földszinten még most is fűtenek, a postaládám szokás szerint langymeleg. Fölírtam rá azt a testrészt h-val, aztán leragasztottam cellulusszal. Ritkán van benne levél, többnyire a házbizalmi üzen. Betörések voltak, meg hogy a szél megint befújta az avart. Most nemcsak a varrógépek hangját hallani, hanem a köszörűét is. A többieknek hétköznapi van, április. Az acélszálas tejüveg ajtó mögött dolgozik a kulcsmásoló. Gondolok egyet, és benyitok. A kulcsos ember indigóllila köpenyt visel, és dús, bizalomgerjesztő bajusza van. A köszörűgép fölé hajol, és a zaj miatt nem vesz észre. A kulcsmásoldának két bejárata van, a másik ajtó az utcára nyílik, ki a napsütésbe. A járdán a varrónők ácsorognak. Zavar, hogy idelátnak. Nekem is ilyen lenne a tekintetem, ha ott állnék zöld köpenyben, klumpában, és a cigimet szívnam. Akkor hát a szövetgombok.

Mikor a kulcsos észrevesz, leállítja a gépet, és a homlokára tolja a szemüvegét. A homlokráncai nagyra nőnek: olyanok, mint a makaróni. Odaadom neki a kulcstartómat, és találomra az egyik kulcsra bökök. Határozott hangon azt mondom, hogy ebből kérnék két másolatot. Míg a férfi dolgozik, átfutom az árjegyzéket. Egy váratlan fordulat megér nyolcszáz forintot. Még sosem csináltam ilyet. Kész. Tetszik, hogy a kulcsos ember lefújdogálja a kulcsokat, mielőtt a pult-ra tenné. Barna por csillog a körmén.

A hőmérő 22 fokot mutat, tiszta az ég. Már úgy ismerem a lépcsőházat, mint a tenyeremet. Nem szeretném elhagyni magam, de küzdeni sem akarok. Két homlokegyenest ellenkező lehetőségnek mindig is azonos esélyt adtam. Visszaszaladok az ernyőért, amit a kulcsmásoló adott. A férfi hangsúlyozta, hogy kölcsön, de ha visszaviszem, tiltakozik. Értem én: talán csak lekötelezni nem akar. Beszél-

getünk néha, amíg nincs ügyfele. Két darab indigólila köpenye van, felváltva hordja. Egyszer ráismert az ötödik kulcsra; arra, amelyik fölösleges. Régen a biciklitárolóé volt, mondja. Jó a kulcsmemóriája. Eggyel kevesebb rejtély. Meséltem neki a liftről, hátha a zörejeket is megmagyarázza. De mindent ő se tudhat. Mikor bemutatkoztam, tapintatosan elfordítottam a tekintetem. Grimaszoljon a nevemre, ha akar. Aztán mikor a pult alól elővette a kék ernyőt, a homlokomra csaptam: hogy ez nekem miért nem jutott eszembe. Talán nem sejtí a kulcsos, miért ilyen sok a ráérő időm. Csak annyit árultam el, hogy nem mehetek napra. El is mondtam, meg nem is. Erre adta az ernyőt.

Még sosem merészkedtem a játszótérig. A balkonról szokásom nézni, hogyan sokasodnak, hogyan fogyatkoznak a gyerekek. Sokasodnak, fogyatkoznak. Olyanok, mint a halak, csak épp hangosak. Gócpont képződik valahol, ami aztán hirtelen megszűnik. Mintha morzsa esett volna a vízbe: köré gyűlnek, megkóstolják, aztán szétrebbenek, mert mérgezett. A képződés lassú, a megszűnés gyors. Ha nem nézem őket, olyankor zavaróbb a látás. Amikor báméskodom, nem nyitom ki a pillangószekeket, csak a virágládákra támaszkodom. A balkonról jól látni mindent. Ezúttal én magam botorkálok a játszótérre, mert semmiképp nem szeretném elhagyni magam. Vagy ha mégis elhagyom, akkor legalább ne lássanak.

A postaláda ebben a hónapban már hűvösebb, mint a levegő – végre nem fűtenek. Miután belesek a résen, kiveszek egy levelet. Nem szeretem hiába kinyitni a ládát, nem szeretem hiába beletenni a kezem. Van egy fémpánt az egyik oldalon, ami tízből nyolcszor megsebzí a kezem. Apróságok is képesek elrontani a napomat. Szinte rosszabb, ha megkarcol egy fémpánt, mint hogy találtak valamit. Szürke boríték. Nem a levelet nézem, hanem a postaládán a nevemet. Valaki áthúzta tollal a h-t, és a nevem újra testrésszé változott. Körülnézek. Megnyálazom az ujjam, és megpróbálom letörölni a rézsútos vonalat. Nem megy. Valaki fekete alkoholos filccel a kezében keresi, miből úzhatne gúnyt. Megyek.

Jó ez az esernyő. Ha rátámaszkodom, bot. Ha kinyitom, napernyő. Az utcai ajtó előtt odabiccintek a kulcsos embernek, aki most már akkor is észrevesz, ha épp zajong a köszörű. Egyszerűen csak megérzi, ha ott állok a pultnál. Vagy az utcai ajtó előtt. Néha az az érzésem, hogy bármi ugyan nem történhet meg, de a két véglet bármikor. Azt is el tudom képzelni, hogy kétoldalas leveleket írjak neki töltőtollal, de azt is, hogy övé az alkoholos filc.

A játszótéren két pad üres, öt pedig foglalt. Átmeneti kabátok, szatyrok, levett mellénykék púpozódnak rajtuk. A testvérem mindig kijavított: ugye tudod, hogy minden kabát átmeneti? Nevettünk. Némelyik ruhahalom tetején rikító színű uzsonnás dobozok. Belefér a kerek zsemle, de bele a szögletes toastkenyér: pont, ahogy én szeretem. Arra a padra ülök, amit süt a nap, hiszen van fedezésem. Letekerem a tépőzárat. Megnyomom az ernyő nyelén a billenő nyelvet, és szinte magával ránt a levegőbe, ahogy kicsomagolja magát. Nem mehetek napra, most mégis itt ülök, ez aztán az esemény. Csodálkozna az adjunktus, ha tudná. A kulcsos ernyőjavítást is vállal. Mesélte a múltkor, hogy ezt a kéket otffej-tette egy ügyfele. Több mint fél éve nem jön érte. Az is lehet, hogy meghalt vagy elutazott, futott ki a számom. Csak nehogy azt higgye, célozgatok. Nem kenyerem. Szóval a kulcsos kölcsönbe adta az ernyőt, vissza mégsem kéri. Már a dús,

barna bajszán láttam, hogy tapintatos, kifinomult ember, amilyen kevés van – hisz én sem vagyok az. És bármennyi barna por szállong is abban a kicsi műhelyben, az indigólila köpeny mindenkor tiszta és ránctalan. Ha csak lelassítok a járdán, már észrevesz a kulcsos.

Egy darabig a játszótéri mászókákat nézem. A mókuserék vázán sárga szalag rezeg a gyenge szélben. A forgódob néhány léce hiányzik, talán ezért van elzárva a forgalomtól. A tárgyak körvonala éles, mint mikor kamaszkoromban szemüveget kaptam. A szalag sárgája, a házfal betonszemcséi, a műanyagdömper kerekén a recék mind azt kérik, hogy tapintsam meg őket, harapjak beléjük. Persze csak átvitt értelemben. Előveszem a levelet. Már a boríték színéről tudom, hogy a házbizalmi írta. Az ujjammal szakítom föl, mint a zacskós levest. Már nem szeretek főzni. Közgyűlés lesz. Jóleső gyanakvással végigolvasom a napi-rendi pontokat, hiszen ügyfél meg lakó vagyok. Bárhogy is folytatódjék a történetem, tartozom valahova. Mióta az eszemet tudom, egyidejűleg két dologra készülök. Fogok én még a pillangószékben ülni ernyő nélkül – ez az egyik. A napon. A postaládák fölötti parafa hirdetőablára tudnivalókat és gyászjelentéseket szokás kiszögezni – ez a másik. Mikor középiskolába jártam, az is benne volt a pakliban, hogy megbukom, de az is, hogy kitűnő leszek. Tiszteességgel föl-készültem mindkettőre.

Különös színe van a levélpapírnak a kék ernyő alatt. Egyik kezemmel a levelet tartom, másikkal az ernyőt. Arról van szó, hogy szükséges-e átnevezni a házbizalmi. Elavult szó, olvasom. Vegyük észre: máshol már másképp hívják a házbizalmikat. Aztán meg nem halogatható tovább a gyerekocsi-tároló ügye sem. Egyre több a kisgyerekes család, nincs hol tárolniuk a babakocsikat. Végül pedig ott vannak a varroda dolgozói, álló nap az utcán eregetik a füstöt. Az első emeletiek panaszt tettek, mert kénytelenek csukva tartani az ablakot. Csukva tartani? Mintha bizony magától ki akarnának nyílni azok az ablakok. Nem látja senki, hogy mosolygok. Ezek a varrónők, a klumpájukkal, a füstölgő ujjkőzükkel.... Majd kikérem a kulcsos véleményét, gondolom. Azt is megmondták előre, hogy apró dolgoktól lesznek szépek a napjaim. Megtanulom becsülni a kicsit. A kaputelefon például a Tavaszi szél vizet árasztot énekli, ha saját magamhoz fölcsöngetek.

Hetente kétszer lejárok. A lépcsőt használom, nem a liftet. Most már a hetedik, a negyedik és az első is korláthoz láncolt babakocsikat kerülgetek. Egyszer majdnem elestem. Olyan meleg van odakinn, hogy jólesik megérinteni a hűvös postaládát. A kulcsos hozott egy harapófogót, és visszahajlította a fémpántot. Azt mondja, létezik olyan anyag, amire nem lehet írni se tollal, se ceruzával. Valaki újra és újra áthúzza egy rézsútos vonallal a nevem. Azt mondta a kulcsos, nem áll jól magáért, ha fülön csipi az illetőt. Szóval nem ő a tettes – vagy nagyon jól játszik.

Forró a pad, mikor leülök. Nyitom az ernyőt. Az anyukák elhallgatnak. Megbillentem az ernyőt, hogy lássák, nekem is van szemem. Érkezésem előtt egymás ruháját nézegették, meg lélektani kérdésekről beszélgettek. Túl vagyok ezeken a dolgokon, csak sugdolózzanak. Kényszerítem magam, hogy a gyerekekre figyeljek. Ha értem, min kapnak hajba, a hangjuk sem annyira bántó. Innen letről nézve a gyerekek már nem lassan alakuló, hirtelen felbomló halra-

jok. De azért a morzsa lehet mérgezett. Ha eltrappolnak a padom előtt, lábukkal fölverik a port.

Van nálam könyv, de a játszótéren sosem olvasok. Könyökömet a pad oldal-só betonpárkányára támasztom, így órákon át sem fárad el a kezem. A házbizalmi leveleit olvasgatom – a házbizalmat persze már nem házbizalminak hívják. Egy fehér zoknis gyerek játékbabakocsit tologat föl-alá. A haja frissen nyírott, a frizurája kicsinyített, fényes felnőttfrizura. Szemmagassága alacsonyabban van, mint az ernyőm impregnált cérnával varrott szegélye. A kulcsos az oka, hogy sajátomnak érzek valamit, amit csupán kölcsönkaptam, és azt mondom, ernyőm, ernyő helyett. A fehér zoknis gyerek lelassít előttem. Benéz az ernyő alá. Tudom, egy nap majd összeszedi a bátorságát, és fölteszi a kérdését. Sejttem, hogy melyik nő az anyja. Ők lakhatnak a harmadikon, ismerem a babakocsijukat. Őt kerekű, rugós, bevásárló rekesszel a merevítők között. Egy vagyona kerülhetett. Tudom, mit fog kérdezni a felnőttfrizurás, fehér zoknis gyerek, amikor eljön a napja: miért ernyő alatt ülök. És azt is sejttem, hogy az anyja majd idesiet, hogy hamisan mosolyogva ugyanazt a mondatot két különböző szórenddel ismételve meg: Ne zavard a nénit. A nénit ne zavard, gyere. Én bármire fölkészültem, de azért mindenre nem.

Gyengéd ember a kulcsos. A fotel karfájára ültet, és miután csöndben, határozott mozdulatokkal kielégít, végigsimítja a hajam. Jobban esik, mint mikor a műveltségemet adjunktus dicsérte. Még mindig nem tudom, tudja-e, miért vagyok folyton itthon, miért van ennyi időm. Ritkán csókol meg, de utána szívesen megkérdezném tőle, a töpörtyűíz érezte-e. A bajszát simogatva meséli, hogy gyanakszik valakire. Már sejti, ki húzza át tollal a h betűt. Finom ember a kulcsos: amíg nem biztos benne, nem mond nevet. Én bezzeg mindennek elmondtam a játszótéri anyukákat. Csak nézett rám a kulcsos, mintha féltene. Elszégellytem magam.

Legfeljebb egy-két órát vagyunk együtt. A kávé a kulcsos egy cukorral issza – hiába kínálom, más nem fogad el. Pedig hozattam whiskyt, az íróasztalfiókban pedig ott a bontatlan lengyel bonbon. A kulcsos száján látom, hogy gondterhelt mostanában. Mosolyogni próbál, de csak az egyik oldalon sikerül. Azt mondja, általános vélekedés, hogy nincs szükség kulcsmásolóra. Én nem hallottam ilyet. Kik beszélnek? Mikor kimondom, jövök rá, hogy hiszen nem is beszélnek itt senkivel. Egyedül a boltos nagyfiát ismerem: adok neki egy ötszázast, és elcipel a liftig a két rekesz ásványvizet. A kisboltos nagyfia, mondom neki – erre ő udvariasan nevet. Sokan vannak, akik a kisgyerekes családokkal szimpatizálnak, pedig nincsen gyerekük. Nyomot kell hagynunk a világban. Azt szeretnék, ha a kulcsmásoló műhely helyén babakocsi-tároló nyílna. Hát ezért ferde mostanában a kulcsos szája. Elővesz egy szavazóívet. A gyerekek félnek a köszörű hangjától, írják rajta. Én a gyereksírástól félek, viccel a kulcsos. Engem meg se kérdeztek a dologról: a nevem mellett mondatvégi pontok tíz centis sorozata. Oda kell írnom a véleményemet. Az erkélyre sosem megyünk ki együtt. A balkonra sem.

Azon a napon, amikor a kontrollra indulok, a fülem mögé permetezek a francia kölniből. A lépcsőházban szándékosan nem nézek se jobbra, se balra. Ha meglátnám az összefirkált postaládát, ösztönösen rossz jelnek venném. Ha meg nem

lenne áthúzza a h, jónak. Ezt sem akarom. A varrónők már tapossák a gépet. Úgy látszik, hatott a figyelmeztetés, üres az utca. Fölnézek az első emeleti ablakokra: csukva vannak. Pedig senki nem eregeti a füstöt. Nem nézek be a kulcsmásoló ajtaján. Tudom, hogy észrevesz a kulcsos, bármit csinál. Már az öltözetemen is látszik, hogy a városban van dolgom. Viszem a kék ernyőt: ha nem lesz ülőhelyem a buszon, még jól jöhet a kapaszkodáshoz. Szalmakalapban, összecsucokott ernyővel meg sem ismernek a játszótéri anyukák. Ha láthatnak, nem vesznek észre, így van ez. Füllentésen kaptam magam. Mintha a pillanatnyi alakításomon múlna, hogy milyenek lesznek az eredmények, izgulok. Bármire fölkészültem, de azért mindenre nem. Mégsem mindegy, hogy mehetek-e napra. Fölszálllok a buszra. Van ülőhelyem.

A kulcsos ért a gyerekekhez. Nem játssza túl a szerepét. A srác egyik lábáról a másikra áll. Nem mer a kulcsosra nézni, és attól félek, bőgni kezd. Idén kezdte az iskolát. Megörülhetett, mikor az ötszótagos német név a postaládáról lekerült. Lopott egy filcet a szüleitől, és áthúzta a h-t. Végre egy szó, amit ismer a sok Panyedelnyik és Vilcherres között. Az ötödiken lakik. A kulcsos most homlokára tolt szemüveggel nézi a fiút. Ahogy előregörnyed, indigókék köpenye hátul csőrszerűen kipúposodik. Fogalmunk sincs, hogyan lehet megbüntetni egy gyereket, aki nem pimaszkodik. Add ide a filcet, mondja a kulcsos. A fiú odaadja. Aztán végképp nincs mit csinálni. Eltelik tíz perc, talán több is. A fiú a földet nézi, az olajfoltos linóleumot. Az olajfoltok még abból az időből valók, mikor a műhelyben biciklik álltak. A gombokat csavargatom a kardigánomon, és legszívebben szólnék a kulcsosnak, hogy hagyjuk a fenébe. Nem olyan nagy ügy ez az egész. Nem ismerem a keresztnévét. Kulcsos, hagyjuk a fenébe – ezt mégsem mondhatom. Arra gondolok, talán jó apa lenne.

Az ácsorgásnak az vet véget, hogy nyílik az utcai ajtó. Az egyik varrónő az. Zöld formaruhája zsebéből kulcsot vesz elő, és anélkül, hogy bármit mondana, a pultra teszi. Az ujjával mutatja, hogy kettőt kér. Aki néma, az udvariasságot úgy fejezi ki, hogy lassabban pislog az átlagosnál. A kulcsos az orrára ejti a szemüveget, és elengedi a fiút. Ne is lássalak, kiabálja utána. Beindítja a köszörűt. A varrónő a pultra támaszkodik. Kibújik a klumpából, és meztelen talpával a lábszárát simogatja. Nem tudom, siket-e. Talán nem tudja, hogy serreg a borostája. Megvárom, hogy a kulcsos férfi lefújdogálja a rézport, aztán elköszönök.

Elsétálok a játszótérre. Foglalt a padom, úgyhogy a homokozó közelébe ülök. Megerősödtem, már nem rángat az ernyő, mikor kinyitom. A mókuskereket fölszámolták. A homokozót átépítették sündisznó alakúra. Ami odafönről halraj egy sün körül, az letről gyerekek csoportja homokozóban. Az anyukák sajnálkoznak, hogy vége a nyárnak. Túl hosszúak a mondataik. Most már nyíltan méregetnek. Foszladozik az ernyőm szegélye. A fehér zoknis lány ezúttal piros zoknit visel. Úgy érzem, ma fogja föltenni a kérdését. Állok elébe – de addig is lefoglalom magam a házbizalmi levelével. A kulcsmásoló bérleti szerződését nem hosszabbítja meg a ház, olvasom. A műhelyét nézték ki babakocsi-tárolónak. Hát a kulcsosnak lett igaza. Nézem a papírt: ott a neve, a kulcsos neve. Mi tagadás, furcsa látvány egy ilyen névsor. Mintha összekevernénk homokot, kavicsot meg rizst. Ha most mindannyian beszorulnánk a liftbe, kiéleződnenek a

viszonyok. Összemelegednék vagy egymásnak esnék, mint a vadak. Úgy értem, összemelegednék, mint a vadak.

Tévedtem. A piros zoknis lány nem ma teszi fel a kérdését. Csak játszik, és a dömpert temeti be homokkal. De az anyja a padom felé siet. Lehajol a dömperekhez, mert kiesett az egyik kereke. Sokba kerülhetett, hogy kopottnak látsszon a szemüvegkerete. Mikor fölegyenesedik, arra kér, hogy ne jöjjenek többet a térre. Ez egy játszótér, sóhajtja. Aztán lehajol egy levél alakú homokozó edényért, mintha fontosabb lenne a mondanivalójánál, hogy rend legyen. Ha nedves homokkal töltik meg, aztán egyetlen határozott mozdulattal az aszfaltra borítják, levél alakú lesz a homok. Kevés gyerek képes efféle határozott mozdulatokra. Viszont a mondanivaló nem kiönthető: benne marad az anyában, akárhányszor ismétli is el. Gyerek nélkül tilos a belépés, a belépés gyerek nélkül tilos. És a táblára mutat. Újra és újra. Igen, ott van, eddig észre sem vettem. Összecsukom az ernyőt, és fölállok. Honnan tudtam, hogy két különböző szórendben ismétlem el mindent egy ilyen anyuka? A lépcsőt választom, nem a liftet. Ennek a családnak borítja öntapadós tapéta az ajtaját. Mentemben megnyomogatom az egyik légbuborékot. Kezdem a lakókat megismerni, pedig a lift ritkán romlik el.

Esik. A varroda ablakán lenyitották a felső tejüveget. Három kéz lóg ki rajta, az ujjak közt cigivel. Az arcok, a szájak láthatatlanok. A kaputelefon újabban a Für Elise-t játsza, nem a Tavasz szélet. Erről is szavazás volt. Tudom, hogy az öntapadós ajtó mögötti család a Badineriet akarta, a kulcsos mesélte. Sietnem kell, hogy ne csukódjon a sarkamra az ajtó, mivel fölmondta a szolgálatot a hidraulikus könyök. Túlerőltette valaki. Ha a kapu túllendül, és nyitva marad, a szél befújja rajta az avart. Mennyi bosszúság, mennyi öröm. A köszörű napok óta néma, és lakat lóg az ajtópánton. A kulcsos új helyet keres. Megengedte, hogy hozzak neki hirdetési újságokat. Két utcával följebb találtunk néhány kiadó műhelyt. Mikor végeztem az oldallal, megkérdeztem, lapozhatok-e. A kulcsos Pest-erzsébeten lakik, de ragaszkodik a telephez. Annyi ember lakik itt, mondja, mint az ókori Avirumban. A kulcsos hajnalban kel, hogy nyitásra ideérjen, és csak este nyolcra jut haza. Kérdeztem, miért nem nyit később, hiszen nincsen főnöke. Azt mondta, nem lehet. Dolgozni kell. Ha fölcsönget hozzám, még később ér haza. Sosem marad hosszán, nyíltan kérni pedig nem merem. Talán gyereke van, felesége: a nevéhez illene.

A borítékon nincs feladó, innen tudom, ki küldte. Csak a lakásban állok neki felbontani. Ollót hozok, és a rövidebb oldalán nyitom meg a fehér téglalapot. Sosem bontottam még ki így levelet. A levél alján az adjunktus fénymásolt neve. Tudok úgy olvasni, hogy a szavak összefolynak, de értem a mondatot. Nem érzek örömet. Hiszen erre készültem – erre is. A kulcsos elmegy a házból, és két utcával följebbről már nem fog meglátogatni sosem. S ez most fontosabb, mint hogy napra mehetek, ha akarom. Meg ha a nap is úgy akarja. Mert egy hete, mint a párkányomnak, olyan az ég színe.

Kinyitom az íróasztalfiókot, és előveszem a lengyel bonbont. Félbehapom az egyik szemet. Épp akkor találtak valamit, mikor elegendő lett az egészsből. Az egészsből, de nem *teljesen*. Mindenkinek így meséltem, hogy ne kérdezzenek tovább. A kulcsos az egyetlen, akit nem kellett leszerelni. Diszkrét ember, még a

filctollas srácot sem árulta be. Amikor a testvéremről meséltem neki, kitaláltam néhány történetet. Ez egy ház, lakókkal, anyukákkal. Minden kabát átmeneti. A bonbon belsejében rumban áztatott szilva ül. A fogamba ragad.

Kilépek a balkonra. Odébb tolom az ásványvizes rekeszeket, és kinyitom a fehér napozószéket. Eltart tíz percig is, míg a háttámlát sikerül leválasztanom az ülőlapról. A fal mellé húzhatnám a széket, de nem érdekel az eső. Leülök, lábamat az üres virágládának támasztom. A tér most csendes, a hinta láncza nedvesen csillog. Hátrahajtom a fejem, csukott szemmel nézek az égre. Nem szeretném várni a kulcsost, mégis várom. Ha meglátogat, whiskyt öntök a kávéjába. A virágpiacra még mindig nem jutottam el – elkísérhet. Amit érzek, öröm: mivel-hogy kényelmes a szék. Jól tartja a derekat.

Hangszínek

*Beton folyosókon át
az ókeresztény sírokhoz.
Földbe süppedt labirintus;
nyüzsgő város épült fölé.*

*Az új város a temető-
ből szítja életerejét:
Nekropolisz a Dóm alatt,
minden sír kőgyökér.*

*Gyakran temettek,
járvány pusztíthatott,
egész család kapott
használt kő kapszulát:*

*ne szóródjanak szét
a halál utáni úrben.
Romos motívumok
a kápolna-darabokon,*

*hangszínek a monoton,
csupasz kövek között:
alfa és ómega, rikolt
a páva, pálma-részletek –*

*szarkofággal morzsolódó,
ráncos kövületek.
Ekkor láttam: hová
tűntek a testnyomok.*

Flakonok

*Vadkacsák az árral szemben.
Víz alá bukik fejük,
apró halakra vadásznak.
Tacsóm kitartóan figyeli őket,*

*ugrásra kész
izomzattal, mégsem mer
a sodró vízbe ugrani utánuk:*

*a terjedő szürkületben
méregzölden sötétlik a víz.*

*A Fóka-part végén
gyerekek játszanak,
üres dezodor-flakonokat
hajigálva a tűzbe.*

*A tácskó távolból vizslatja
a zajos csapatot.*

Lángnyelvek csettentnek.

*Forduljunk vissza,
nemsokára robban.*

ORAVECZ PÉTER

Multiplex

„csak önmagad Valójában
honolj szilárd biztonsággal”
(Bhagavad Gítá)

*Minden álmodó ébernek érzi magát:
időnként fölébred, azt hiszi, álmodik.
Aztán addig rángatják, álomba zuhan:
orra előtt kassza, mögötte libasor.*

*Rejtély, hogyan került a sor élére, hisz
ki sem heverte még a katasztrófafilm
utolsó képsorát, s máris sodródik egy
kommersz, gyilkos humorú vígjáték felé.*

*Hátában hús penge, kezében markolat,
nem jeleznek semerre vészkijáratot.
Pedig van valahol egy szürke vaskapu,
mi egy mellékutcára tárja szárnyait.*

Second hand

„és elgondolták a világot
a dolgok szélességében,
majd a szavak szélességében”
(Popol Vuh)

*Hópelyhek, virágkelyhek centruma,
csigalépcsők és möbius-szalag.
Minden más: hasíték, süket duma.
A szó csak kerítés mentén halad.*

*Kaphat fagyaltot nyakleves helyett,
turkálhat leértékelt rongyokat
az otthonról elhurcolt kisgyerek;
vaddá szelídítjük, s ha szót fogad,*

*magán kívül lehet még bármi más.
„Viseljük gondod, viseld hát nevünk.”
Itt lötyög, ott szorít az új imázs.
Szavak szélességében létezünk.*

amikor könnyű

*abban a pillanatban, hogy könnyű
lesz a várakozás, azonnal megjön
akire vártál, bár jobb is lenne
ha nem jött volna
lenne mire fogni azt az egyszerre kárörvendő
de jófajta búskomor érzést
amitől elindulsz egy másik irányba
ahol a sirályok vinnyognak
a tenger morajlik
a halnak halszaga van
és nem egy örök közmegegyezésen alapuló séta
vezet az utcák, a boltok szürkeségében*

reggel és este

*reggel és este, mikor
a kontúrok túlélek
amíg még jó a szemem
nos akkor mindig valamely
általam bejárt külhon jut eszembe
és a vágyakozásnak egy olyan erős fázisa
hogy legszívesebben egy
intézetben lennék
és néznék ki a rácsok mögül
nyugodtan, leszedálva
az örülettől a lehető legtávolabb
és ahogy a rácsot fognánk
és néznénk a semmibe, olyan lenne végre mintha
egymással pillanatról pillanatra élnénk végig az életet*

Harcmodor

*Bizonyos pontig elmegy – megkérdésem
nélkül rágyújt a lakásban –, aztán visszavonul
kis időre, későbbre halasztva végső
alávetésem. Könnyedén felőröl
harcmodorával; hiszen életem rendezetlen,
ritmus nélküli, csupán a gondolatok
tartják össze, akár egy szabadverset.
És intimitástól bűzlő szobámba a
kulcslyukon át tódul befelé cigarettafüstként
a külvilág, mindinkább természetes
közeggé válva – tetteivel mintha megkérdőjelezné
az anyámtól öröklött axiómát: ha nem
dohányzol, az már majdnem olyan,
mint a büntetlen előélet.*

Gyászmunka

*Éjjelenként az ember csupán pazarló
vízháztartás. Elejtett vádokban botladozik
vécére menet. Felesége tátongó hiánya
a Ground Zero. Ideig-óráig
építheti csak újjá a nőt az emlékezet.
Az álmok pedig a benne rekedt szavak
bomlástermékei. Tudja: reggel a kinyitott
hűtőszekrény előtt guggol majd. Bekapkod
ezt-azt, mint aktivizálódott falósejt, hiszen
immunrendszerrel a lélek is rendelkezik.*

Maribor 2012

Az Európai Kulturális Főváros (EKF-projekt) ötlete majd három évtizedes történelme során különböző fázisokon ment át. Melina Mercouri, akinek a nevét a rendezvény díja viseli, amely egyben az egyetlen közvetlen pénzügyi hozzájárulás az EU részéről, az eredeti fölvetésben még az európai eszmére koncentrált, amely mindörökké tartó, eltéphetetlen kapcsolatban áll a kultúrával. Az EKF-projekt ily módon eleinte egyrészt az európai optimizmus ünnepe volt – amelyhez nagyban hozzájárult a berlini fal leomlása –, másrészt a magaskultúráé. 2000 után is hasonló maradt az alapüzenet, még mindig fontos az európai szellemi örökség mint a toleráns társadalom jelképe. A magaskultúrának mint az európai szellem esszenciájának a jelentősége sem csökkent. Ennek ellenére az EKF-projekt előtt az új évezredben új távlatok nyíltak. Előtérbe lépett a tágabb értelemben vett kreativitás, és egyre fontosabbá vált a kulturális főváros polgárainak aktív részvétele a projekt programjaiban. A projekt tehát ünnepből inkább tevékenyé vált, és az egyéves rendezvény tartós hatására összpontosít. Most már nem az európai metropolis áll a középpontban, a maga infrastruktúrájával és eleve adott ragyogásával, hanem a kisebb városok kapnak kulcsszerepet, amelyeknek tulajdonképpen meg kell támogatniuk a korábbi, meggyengült, többnyire ipari jellegű identitásukat. A társadalmi és pénzügyi válság minden bizonnyal a projekt harmadik fázisát jelenti majd, amelyben az előbbi fázisok minden kulcsfontosságú paramétere drámaibb módon mutatkozik meg. Az EKF-projekt a társadalmi környezet újbóli felvirágoztatásának kötelező kísérletévé válik, a kreativitás lehetőségként kínálkozik az általános fásultság és bizalmatlanság közepette.

Az itt olvasható szlovén irodalmi válogatást a maribori *Dialogi* folyóirat szerkesztője, Robert Titan Felix készítette lapunk számára azzal a céllal, hogy képet adjon a 2012 januárjától az Európa Kulturális Fővárosa címet viselő Maribor jelenlegi irodalmi kultúrájáról. A *Dialogi* Szlovénia egyik legnagyobb multú kulturális folyóirata, 1965-ben alapították, arculatát közel fél évszázados története alatt a város értelmiségének, művészeinek és irodalmárainak számos generációja alakította. 1994-től, amikortól az Aristej Könyvkiadó égisze alatt lát napvilágot, a lap a szlovén mellett a nemzetközi olvasótábor érdeklődésére is számít. Kritikákat közölnek a különböző művészeti ágak eseményeiről, jelenségeiről csakúgy, mint általában a humaniorák, a társadalomtudományok köréről, különös tekintettel a civil társadalom, a független kultúra és a társadalmilag elkötelezett értelmiség kérdéseire. E kérdések feldolgozására rendszeresen készítenek tematikus összeállításokat, amelyek mellett szlovén szépirodalmat és műfordításokat is publikálnak.

Jelen összeállításnak nem képezte részét a város szülötte, Drago Jančar Maribor-regényének részlete, azt Gállos Orsolya, a mű fordítója bocsátotta rendelkezésünkre. A válogatás fordítói, Gállos Orsolya és Rajsli Emese mellett köszönettel tartozunk Rudaš Jutkának, a maribori egyetem magyar tanszéke oktatójának is közvetítő munkájáért. (A szerk.)

Mitja Čander kritikus, esszéista, dramaturg, forgatókönyvíró, szerkesztő 1974-ben született Mariborban. A ljubljanai egyetemen összehasonlító irodalomtudományt tanult, szerkesztett egyetemi újságot, majd 1995 és 2000 közt a maribori *Dialogi* folyóiratot. 1996-tól szerkesztője volt a Beletrina Könyvkiadónak, 2001-ben az ő válogatásában látott napvilágot a fiatal szlovén szerzők novellaantológiája, mely a későbbiekben számos nyelven, köztük magyarul is megjelent (*Az első nap*, 2002, Jelenkor Kiadó). Esszékötete, a *Zapiski iz noči* (2003) elnyerte a legjobb elsőköteteseknek járó díjat Szlovéniában. *Barbárokra várva (Irodalomról és más dolgokról)* címmel jelent meg esszékötete magyarul Gállos Orsolya válogatásában a Kijarat Kiadónál 2009-ben. Jelenleg a maribori EKF programigazgatója.

A város fogalma az európai történelem során folyamatosan változott, de soha nem pusztán az emberi lét pragmatikus dimenziójával kötöttük össze, hanem a szellemiével is. Manapság az európai városok többsége szembesül annak veszélyével, hogy anti-hellyé válik, valós identitás nélküli szigetté. Az EKF-projekt lehetőség, hogy a közös identitás ismét létrejöjjön. Ez a törekvés fontosnak tűnik, és csak a különböző funkciókat egyesítő szervezetként megújuló városban fog ismét megjelenni a gazdasági fejlődés. A pénzügyi eufória idején komolyan kalkuláltak a turizmus és egyéb szolgáltatások közvetlen hasznával, várható új munkahelyekkel, beruházásokkal és hasonlókkal. Ezek ma is fontos elemei az EKF-projektnek. Tudnunk kell azonban, hogy mindennek a város fölébredése előfeltétele és nem következménye. A város a társadalom modellje, az általános állapotok metaforája. Maribor kifejezetten súlyos válságot él át, gazdasága már másodszor inog meg az elmúlt húsz év folyamán; társadalmi problémák jelennek meg itt, nem a képzelt remekművei. Mariborban az európai mércék szerint is magas a migrációs ráta. A Dráva-parti város megszokta a kríziseket és az identitásváltásokat, mindig is nemzetiségi, kulturális és osztályharcoknak volt tanúja. Az EKF-projekt újraindíthatná a vérkeringését. A város új önbizalomra tehetne szert, és új identitásra is, mások szemében.

A *Maribor 2012 – EKF* programjában a 412 projekt mellett még számos rendezvényt és folyamatot találunk. A programnak négy fő ága van. A *Terminal 12* a magaskultúrából merít, különös tekintettel az új megközelítésekre, a hazai alkotók körében is. A *Város kulcsai* párbeszédet teremt a város és a művészet között, a különböző programokban kitágulnak a város identitáskörei, miközben a résztvevők a kreatív létezés új formáit keresik. A *Városi barázdák* a társadalom peremén próbál hatni, a szociális és ökológiai témák kutatásával nem csak figyelmeztet az együttélés fontosságára, hanem jó példákkal megmutatja a kreatív és türelmes társadalomhoz vezető utakat. Az *Érintőélet* a reflexiók multimédiás tere, ahol az EKF-projekt eseményeitől a város, a régió történésein át egészen az európai kontextusokig terjednek a témák. A négy fő program mellé további három irányt választottunk, amelyeknek külön hangsúlyt kívánunk adni az EKF-projekt struktúrájában. A nemzetközi aktivitások keretén belül elsőként említeném meg a Kulturális Nagykövetségeket, amelyek számos európai és Európán kívüli ország közreműködése révén különböző kultúrákat állítanak majd az érdeklődés középpontjába. A város, az egész régió és az EKF-projekt életében különösen fontos hely illeti meg a maribori egyetemet, amely a fejlődés bölcsője lehet. Mindezek mellett külön figyelmet kívánunk szentelni a segítséggel élőknek és az önkéntességnek. Az EKF-projekt mindenkinek lehetőséget kíván nyújtani.

Maribornak 2012-ben minden esélye megvan arra, hogy közismert európai kulturális fővárosként kerüljön be a köztudatba. Modelljévé válhat a krízis idején történő megoldáskereséseknek, noha mindenképpen merítünk más fővárosok tapasztalataiból, elsősorban azokéból, amelyek itt vannak a szomszédságunkban. Szeretnénk megfelelni a magas elvárásoknak és saját ambícióinknak, és közben igyekszünk kreatív módon bevonni gyakorlatilag az egész társadalmat. A fővárosok egyesülése – Maribor mellett a projekthez csatlakozott Ptuj, Novo mesto, Slovenj Gradec, Muraszombat és Velenje –, amelyet számos közös és hálózatba kapcsolt projekt támogat, igazán nagy visszhangokat kelthet.

RAJSLI EMESE fordítása

Az irodalmi Maribor

Miközben válogattam a maribori alkotók munkáit az Önök folyóiratába, egy alkalommal szünetet tartottam, és átugrottam kávéra a közeli kávézóba, amely a színes helyi kínálatban éppen elég falusias ahhoz, hogy számomra, mint nem városi jövevény számára, olyan legyen, mintha pont rám szabták volna. A sarokban egy tévén a maribori és ljubljana-i klub közötti focimeccs volt látható, amelyet épp akkor játszottak a helyi stadionban, és amelyet pont megfelelő időben kezdtem el nézni. A pályára ugyanis éppen berontott egy fáklyás szurkoló, és a másik klub szurkolóit cseszegette. A biztonságiak persze egy pillanat alatt legyűrték, de a közönség addigra már le is reagálta: székeket és egyéb, kéznél lévő tárgyakat hajigált be a pályára. A maribori és ljubljana-i szurkolók harca tehát ezen a mérkőzésen sem maradt el. Jövevényként soha nem értettem meg teljesen a két legnagyobb szlovén város, Maribor és Ljubljana közötti versengést és viszályt, noha most nem tűnik nehéznek elmagyarázni. A két város éppen eléggé egyforma ahhoz, hogy pályázhasson az elsőbbségre, és Ljubljana éppen annyival nagyobb, és fővárosként éppen annyival jobb helyzetben van, hogy meg tudja nyerni ezt a versenyt. Mintha Maribor úgy érezné magát Ljubljanával szemben, hogy becsapták. A többi szlovén város egyszerűen túl kicsi ahhoz, hogy ebben a versenyben részt vehessen. Maribor hát a kisebb, nem elkényeztetett testvér frusztrációjára ítéltetett? Mennyire tud ez hatni, és milyen mértékben az irodalmi alkotásokra, például egy bevezetőre, mint amilyen ez itt – ezt próbálom meg a továbbiakban taglalni.

Tíz-egynéhány éve érkeztem Mariborba. A városban fejlett kulturális infrastruktúra fogadott. Elég sok rendezvény volt, két sikeres kiadó működött – az egyetemi éveim alatt volt mit tennem, és volt hova járnom. Ezen a téren valóban nincs mit fölírni Maribornak. Kulturális ajánlatokból, amelyeket most megkoronáz az EKF-projekt, néha még sok is volt, a város nem is tudta mind megemészteni, és most is kérdés, mennyire lesz vevő az EKF-projekt eseményeire. Hány rendezvényen lesz igazi, népes közönség, és mennyit néz meg csak egy maroknyi ember. Ebben Maribor nyilván számít a máshonnan érkezőkre is. Az EKF-projekt önmagában Maribor számára egyszerűen túl sok.

Létezik aztán egy másik Maribor is. A korábbi rendszer idején Maribor ipari város volt, és amikor a rendszerváltás és az önálló állam megalakulása után, ami egyben a volt jugoszláv piac elvesztését is jelentette, a gyárak sorban tönkrementek, Maribornak ez a másik fele nyomorba süllyedt (amiből mára sikerült valahogy kimásznia). Azokban a világokban, amelyekben én mozogtam, ezt a másik Maribort nem lehetett észlelni, hacsak a boltok pénztárainál nem, ahol időnként látni lehetett embereket, akiknek dönteniük kellett a sör és a cigi között, mert mindkettőre egyszerűen nem volt pénzüik; ez a másik Maribor csak mostanában kezd megjelenni az irodalomban.

Robert Titan Felix (1972) költő, író, esszéíró. Öt verseskötete (*Carpe diem!*, *Magnifikat*, *Benedictus*, *Knjiga o razbitem času* [Könyv a szétvert időről], *Pekel spomladi* [Pokol tavasszal]), négy regénye jelent meg (*Portal*, *Kri na dlaneh*, [Vér a tenyéren], *Sanja in samostan* [Álom és kolostor], *Pontifikat* [Pontifikátus]). Kétszer jelölték a legjobb szlovén regényt jutalmazó Kresnik-díjra. Szerkeszti a *Dialogi* című folyóiratot, a maribori Litera Könyvkiadónál a *Piramida* (modern szlovén próza) sorozatát. Műfordító. Írásait német, horvát és magyar nyelvre fordították.

Milyen tehát ebben a kontextusban a maribori irodalmi termés képe? Nyilván nagyon sokszínű. Egy ilyen rövid összeállításban nem lehet bemutatni mindenkít, akit jó lenne, csak azok kerültek be, akik a teljes szlovén térséget szemlélve fölhívták magukra a figyelmet. A válogatás főként a fiatalabb nemzedék képviselőire fókuszált, akik a legközelebb vannak a kortárs szlovén irodalom aktuális történéseihez. Ha közelebbről megvizsgáljuk a maribori irodalmi közeget, szembetűnővé válik, hogy túlteng a költészet, költőből hihetetlenül sok van, ráadásul egymáshoz sem hasonlíthatunk annyira, amennyire gondolnánk, hanem éppenséggel számos különböző ars poeticát azonosíthatunk. Vannak, akik modernista és posztmodern elemeket emelnek be költészetükbe, mások megpróbálnak közelíteni a kortárs szlovén költészet aktuális irányaihoz, amelyek a poétikai térbe sok elbeszélő elemet hoznak be és témájuknak elsősorban a kortárs mindennapok minimalizmusát választják. A maribori irodalmi élet prózaírói legitím résztvevői a kortárs szlovén próza fő áramának, amelyet Alojzija Zupan Sosič tanulmányozott, és amelyet transzrealizmusnak nevezett el – ami talán a legjobban a hagyományos regény módosított változatában érhető tetten. Ezt a fajta prózát a személyes témák érdeklik, az egyén konfliktusai a társadalomban, az utóbbi időben pedig megszorodtak a szociális témájú írások is, amelyek elsősorban ezzel a „másikkal” Mariborral foglalkoznak.

Fejezzük be ott, ahol elkezdtük. Bizton állíthatjuk, hogy Mariborban meglepően sok jó alkotó dolgozik, noha Maribornak nincs, és soha nem is volt önfenntartó irodalmi közege, hanem az itt alkotóknak máshol kellett bizonyítaniuk. A két kiadó és a folyóirat ellenére, amely utóbbi teret biztosít az irodalomnak és az irodalmi reflexióknak is, az igazi siker csak akkor következik be, ha valamire rábólintanak a fővárosban is, hiszen ott osztják ki a jelentős szlovén irodalmi díjakat, és ott jelenik meg a legtöbb, saját kritikai apparátussal rendelkező irodalmi folyóirat is. Ez a tény Maribor életében bizonyos mértékben frusztrációként jelenik meg, másrészt viszont a végső összecsapásra motivál. Végére is a harc mozgatja a világot, nemdebár?

RAJSLI EMESE fordítása

Kerékpár

A lányomnak születésnapja volt. Egy halom rajzot és édességet hozott haza az óvó nénitől. A gyerekek beírtak az emlékkönyvébe, amit már napok óta magával hurcolt mindenhova és úgy dajkálta, mint a legkedvesebb babáját. Elalvás előtt, mint minden születésnapon, elővettük a fiókból az én gyerekkori fényképalbumomat. Ráhelyezte az ujjacskáját és felsikoltott annál a képnél, amelyen az öt-éves születésnap tortámmal vagyok lefényképezve. Minden alkalommal ez a fénykép vonzza a leginkább, habár zavartnak és nevetségesnek látszom rajta. Borzas hajjal, foghíjasan vihogok, és valahová a földre bandzsítok.

– Idén kapok biciklit, mami? – ugrott aztán az ölembe, és meghúzta az orromat.

– Még meggondolom – mondtam csendesen. – Szerintem még kicsi vagy hozzá.

– Kicsi, amikor holnap már öt leszek! Az oviban már majdnem mindenkinek van biciklije –, bizonygatta nagyra tárt szemmel.

– Megkapod, egyszer majd kapsz egy bicajt – mondtam még halkabban.

– Egyszer, egyszer! – húzta el a szót mérgesen. – Nekem most kell a bicikli, nagyon szeretném – sóhajtotta, mintha tudná, hogy idén sem lesz kerékpárja.

Aztán minestra volt vacsorára, megfürödtünk és eljött az alvás ideje. Honnan vegyek pénzt kerékpárra, kérdeztem magamban, miközben a kicsi álomba merült. A gyár bezárása utáni utolsó fizetésre még egy vagy két hónapot kell várnom, pontosan annyi ideig tart ki a mamától maradt tartalékunk. A studenci textilgyárban ledolgozott évek alatt pont annyit takarított meg, amiből mi ketten két hónapig nyugodtan megélhettünk. Nem rakott többet félre, nem akarta megvonni a számtól a falatot. Azt akarta, hogy én jól éljek, és a pénzt kiegészítette apám is, aki egy száz kilométerrel távolabbi városban kapott munkát. Hét közben munkásszálláson lakott, mert a napi ingázás nehéz lett volna. Péntekenként jött haza, és rendszeresek voltak a szombati séták a városban és a vasárnapi kirándulások a hegyekbe vagy valamelyik tóhoz. A Fiat 101 egész hátsó ülése az enyém volt, hibátlanul és simán ment a kocsis, több volt, mint tágas. Valahányszor apa éles kanyarhoz ért, hangosan és hosszan dudált, hogy az ellenkező irányból esetleg érkező többi kocsi meghallja. Megvolt mindenünk, amihez akkor hozzá lehetett férni, mivel kevés volt mindenből.

Nem sokkal azután, hogy munkába álltam a textilgyárban, megalakult az új ország és lett mindjárt mindenből rengeteg. Minél jobban csökkentették a fizetéseket, annál többféle ízlést és célt kielégítő termék kínálta magát az újonnan épített üzletekben. A lányommal gyakran elmegyünk a legnagyobb plázába, és nézegetjük a tömérdek holmit, amire tulajdonképpen nem volna szükségünk, ha nem

Orlando Uršič 1971-ben, Jesenicében született, közgazdasági végzettséget szerzett. Két regényt és kispróza kötetet jelentetett meg. Rövidtörténetei szlovén folyóiratokban jelennek meg. 1999-ben forgatókönyvével második díjat nyert a szlovén televízió pályázatán, az utóbbi években recenziókat és publicisztikát is ír.

kínálkoznának olyan meggyőzően. Kivéve ezt a kerékpárt, persze. Boldogan vették neki biciklit és felültetném rá! Néha úgy teszek, mintha közvetlenül a megvétel előtt állnánk, a kicsi fölülhet valamelyikre és körbekerekezhethet az üzletben. Közben kurjongat és lelkesen néz rám, az eladónő pedig gyorsan és folyékonyan gurgulázza éppen ennek a kerékpárnak az előnyeit, és melegen ajánlja éppen most, mivel akció van, éppen most, amikor valóban annyira olcsó, igen éppen most és valóban kár volna, ha futni hagynám ezt az alkalmat. És ott vannak a vég nélküli nyereményjátékok, sorsolások és lehetőségek. Automatikusan sorra próbálom mindet, felírom az adataimat a cédulákra, és beledobom a dobozokba, meg sem nézem, mit sorsolnak. Amikor még tanultam, semmit sem mondtak nekünk ezekről a dobozokról, a fogyasztói reflexről és az eladás serkentéséről. Mi inkább a társult munkaszervezet egyes munkaegységeire osztódó egyes eladási alapszervezetekről tanultunk, és hogy ezek hogyan egyesülnek szocialista társult munkaszervezetekké. Aztán az egyik bulin megesett, ami megesett, teherbe estem és hazamentem. A lányom születése után nem sokkal magam is elmentem abba a gyárba, abba a részlegbe, ahol a mama is dolgozott és munkatársak lettünk. Igazán szépen ment minden és a tanulás sem hiányzott többé. Elég neked a munka, mondogatta a mama, később még mindig kezdhetsz valamit, most foglalkozz a munkáddal meg a gyerekekkel, aztán majd lesz valahogy. És lett is.

Nem egészen három év múlva megtudtuk, hogy a mi textilünkre nincs szükség sehol a világon, válságmenedzserek meg tanácsadók jöttek és megállapították, hogy a gyárat be kell zárni, a munkásnőket pedig el kell bocsátani. Mama még időben nyugdíjba ment, fél évvel a változások előtt még úgy volt, mintha soha semmi nem változna, és mi még többet és még jobban fogunk termelni. Mama még nagyon fiatal volt harmincöt év szolgálati idő után, szinte ugyanaz az arc, mint akkor, amikor lefotóztak az ötödik születésnapomon. Csak visszeres lett a lába, de azt el tudta takarni a szoknyájával. Mi, nők éveken át tudjuk hordani ugyanazt a szoknyát, és az én mamám nagyon sokáig hordta azt, a gyárban szőtt anyagból varrottat. Azon a pénteken, amikor először vette fel ezt a szoknyát, apát vártuk, hogy elmenjünk születésnapra fényképezkedésre, mama tortát sütött, odaállította az asztalra, aztán legalább egy órát bámultuk még az ebéd után. Aztán apa telefonált és közölte, hogy nem tud jönni, mert előző nap javítás volt, és legalább két napot bent kell tölteniük, hogy meglegyen a norma. Esett az eső, télies volt minden. Kint nem volt senki és semmi, csak a földre zuhogó vízből volt rengeteg. Mama felöltöztetett és Meljéből gyalog bementünk a városba a fényképészhez. Az egyik kezében az esernyő volt, a másikban a torta, én meg igyekeztem lépést tartani vele. A városban nagy volt a nyüzsgés, mintha mindenki a fényképészhez sietett volna. Az ernyők egymáshoz ütköztek, és mama azt mondta, hányini tudna a sok esernyőtől. Én újra meg újra elvesztem a sok esernyő között és mamának többször meg kellett állnia, hogy megint a miénk alá bújhassak. Persze csupa víz lettem az esernyők közötti szüntelen helyezkedéstől és összeütközéstől, mégis olyan jókedvűen érkezünk a fényképészhez, mintha odakint napsugaras szép idő lett volna. A fényképész elővett egy törölközőt és először is megtörölte a hajamat, ami ettől jó borzas lett. Próbáltam belenézni egyenesen az objektívbe, de az erős lámpák annyira zavartak, hogy egész idő alatt a földre kellett sandítanom, miközben a fejem továbbra is a fényképész felé fordítottam. Aztán fogtuk a tortát meg az eser-

nyót és visszagyalogoltunk Meljébe. A visszafelé vezető út rövidebb volt, mint mindig, ha visszamész valahonnan. Nincs több várakozás, csak mész vissza és szinte sose száll meg ugyanaz a gondolat, mint mikor elindultál. Odahaza hűtőbe tettük a tortát, és csak másnap vettük elő, amikor megjött apa. Aztán fürödtünk a Pristanban, vasárnap pedig már kisütött annyira a nap, hogy sétálhattunk egyet a városban. Ebben a három napban mama ugyanazt a szoknyát viselte, mint utolsó munkanapján a nyugdíjazás előtt. A gyár nemcsak textilt állított elő, hanem hajszálra egyforma sorsokat is, egyforma szoknyákat és kabátkákat, és ezek hordozták nap nap után azokat a sorsokat. Akkor még érvényben volt az észrevétlen rend, amely mindenkit megajándékozott a valódi béke és biztonság érzésével, békében dolgoztak az emberek és mindig a megfelelő mennyiségben, mert sok volt a munkásnő és a munkát szépen el tudták osztani közöttük.

Az utóbbi hónapokban azonban annyi munkásnőt küldtek el, hogy aki bent maradt, annak három helyett kellett dolgoznia. Csak néztük egymást a szövőgépeken keresztül. Pelenkát hordtunk, mert nem járhattunk már ki csak úgy a vécére. Ha valamelyikre rájött, hát a pelenkába kellett csinálnia. Mindegyiknek látszott az arcán, mikor vazel, és kínosan éreztük magunkat, amikor így néztünk át a szövőszékeken keresztül, mintha tudnánk, hogy azokba a pelenkába nemcsak a mi vizeletünk folyik el, hanem az életünk is. Csak álltunk ott és vizeltünk, mint valami lovak. Itt-ott némelyik a földet nézte, félve, hogy a pisi kifolyik a már teljesen átázott pelenkából és sárgán szétcsorog az üzemcsarnokban. De sose fordult elő. A pelenka kitartott mind a nyolc órán keresztül, és minden nap hazavittük, kimostuk és frisset hoztunk a munkába. Én ugyanazt a pelenkát használtam, amibe a mamát csavartam, amikor már a végét járta nagyon súlyos betegségének és ugyanabba a pelenkába, amibe aztán még egy éven át csavartam a lányomat, és közben előjöttek azok a képek, amikor a mamát pelenkáztam. A pelenka mindig jól jön, mondogatta a kolléganőm, mikor a lányom már rég elhagyta, és én el akartam vinni a karitászba. Jól jött, felfogta, felszívta és megtartotta a vizeletemet, ami kijött belőlem a szövőszékek mellett, és muris volt, amikor a lányom reggelente elnézte, hogyan pelenkázom be magam.

Vicces, hogy milyen komolyan és odaadással csináltuk a műszakokat azon az utolsó héten, mindegyikünk már zsebében a munkaviszonyt megszüntető határozattal. A határozat erre és erre a napra volt keltezve és mi tudtuk, hogy el fog jönni ez és ez a nap, mégis lelkesek voltunk. Szorgosan pecsételtük a kártyánkat érkezéskor és távozáskor, a műszak végén minden nap gondosan felsepertük és kitakarítottuk a csarnokot, mintha lett volna még bármi értelme. A napok látszatra ugyanolyan egyformán teltek, mint korábban. Lányommal délutánonként eljártunk a bevásárlóközpontba, és nézegettük az új tavaszi meg nyári kollekciókat, noha a kicsi folyton a kerékpárokhoz akart menni. Tréfából ráadtam egy kerékpáros pólót meg egy sisakot, aztán a kislány elkerekezett a nagy sportüzlet végéig meg vissza, és közben úgy ordított, mintha körhintán ülne. Aztán végigpróbáltam az összes windstopper kabátot, mert az első pillanattól nagyon tetszettek. Fogalmam sem volt, hogy ilyen kabát is van a világon. – Akár meztelen is lehetne alatta – mondta az eladónő –, csak melltartót vegyen és ebben a kabátban kiállhat a bőrbe is, nem fogja megérezni. Persze érezni fogja, hogy fúj a szél, de képzelje azt, hogy egy vastag üvegnek támad a szél és ön csöppet sem érzi. Én is vettem

egyed, most akciós, szinte ingyen van, és annyira tartós, hogy ha megveszi, jó vásárt csinál. – Meggondolom – mondtam minden levetett darab után, a lányom meg dühöngött, miért kell mindig ennyit gondolkodnom. A kóstolásoknál viszont egy percig sem gondolkodtam, mentünk egyik standtól a másikig, és kóstoltuk a számtalan újfajta falatkát a különböző színű krémekkel, ittuk a természetes italokat és a kávékat és új meg új szalvétákkal töröltük meg a szánkat. Órákat töltöttünk ott és elvettük, amit kínáltak. Voltak reggelek és esték, odakint minden felébredt, én mentem a munkába, aztán majd ki a kislányért. Szinte mind szénanáthások voltunk a gyárban a virágportól, mint minden évben. Jött az első virágzás, mindent valami rózsás fehér kedvesség lengett be és eljött ez a nap is.

Pont ezen a napon volt a lányom születésnapja, öt éves lett.

– Mami, kapok bicajjt?! – kérdezte még lehunyt szemmel.

– Majd meglátjuk, meg kell gondolnom – mondtam szárazon, és feladtam rá az óvodai ruháját.

– Mami, nekem tényleg kell! Hát látod, hogy mindig másoktól kell elkérnem egy körré. Tudod, hogy már az idegeimre megy! – sziszegte.

– Tudom – feleltem, és sietve föltettem a tejet a tűzhelyre.

Ezen a napon kicsit előbb kísértem el az óvodába, aztán a Dráva mellett a studentici hídon át mentem a textilgyárba. Megálltam egy pillanatra, mielőtt felmentem a hídra. A Dráván csillogó nap eszembe juttatta, hogyan fizetett be apa egy hajóútra az első fizetéséért, egészen a Koblar-öböl és vissza. Mindenáron látni akartam a halakat, de a Dráva annyira csillogott, hogy nem láttam semmit, mert teljesen elvakított. Egy munkatársa volt vele harmonikával, tutajos gulyást ettünk, és bort ittunk meg bodzaszőrpöt. Apám egész nap ünnepelt, odahaza szintén ünnepséget tartottunk, és emlékszem, hogy mama elalvás előtt azt mondta nekem, hogy most emberek vagyunk. Tudom, hogy emberek vagyunk, feleltem, mire ő azt mondta, hogy most olyan emberek vagyunk, akik bárkinek a szemébe nézhetnek. Én meg egész éjszaka azt álmodtam, hogy megyek egyik embertől a másikig, és a szemükbe akarok nézni, de sehogy sem tudok, mert a szemük annyira csillog, hogy mindig el kell fordítanom a szemem.

Még éppen időben tudtam lepecsételni a kártyámat. Jó érzés fogott el, mert nem késtem. Az öltözőben a lányok már a csikkjeiket nyomkodták, és indultak dolgozni, mintha mi sem történt volna. Fölvettem a köpenyemet, és rajta kaptam magamat, hogy már az idegeimre megy a látszat fenntartása, habár ebben magam is közreműködtem a kártyám lepecsételésével. Belefeledkeztem a rubinpiros anyagba, amely órákon keresztül jött le a gépről, s amit hatalmas lapokra rakottunk. De minek és miért? – futott át rajtam, mihez kezdenek vele – hé, mihez kezdenek ezzel? – ordítottam át a szövőgépen Stanának, de ő csak a fejét rázta. Megpróbáltam elkapni egy másik kolleganő pillantását, de mindegyik a szövőgépét bámulta megszállottan. Semmi, csak szóttunk, sebesen hurkoltunk, ahogy az öltözőben mondogattuk mindig. – Hajaj, a lányomnak ma van a születésnapja – mondtam – bicikli, hol szerezzek neki egy biciklit? – Ha ebből az anyagból, amire már senkinek sincs szüksége, biciklit lehetne csinálni a kislányodnak –, mondta Stana és újra a szövőgépre meresztette a szemét. Jaj, már megint kell, gondoltam, de miért mindig fél órával a műszak vége előtt, a fene egye meg, mit tegyek, huuuh, hagyom, hadd folyjon, ha muszáj. És már folyt is, már csurgott odalent,

amikor hirtelen felriasztott a főnökasszony hangja, hogy sürgős telefonhívásom van. Felrohantam a lépcsőn, gondolván, hogy a kicsivel van valami baj, de a vonal túlsó végén a sportbolt eladónőjének a hangja lepett meg:

– Igen, asszonyom, ön az, már tudom, hiszen már szinte összebarátkoztunk – csacsogta. Ön is bedobta a nevét és a telefonszámát a nyereménysorsolás dobozába. Az ön nevét húztuk ki, és ön kapja meg a kétszázharminckét résztvevő közül teljesen ingyen az új windstopper kabátot! Gratulálok, asszonyom, jöjjön el érte, ha lesz ideje!

– Jaj, kérem, a lányomnak... A lányomnak ma van a születésnapja, nem lehetne, nem lehetne... – meg kellett állnom, mert előtörttek a könnyek. – Kérem, asszonyom, szépen kérem – zokogtam a telefonba –, nem kaphatnék a kabát helyett a lányomnak egy kerékpárt? Egy nagyon olcsót, a legolcsóbbat. Kérem, asszonyom, nagyon kérem – nem tudtam abbahagyni.

– Hm? Egy kerékpárt? Biztos benne, hogy nem a windstoppert akarja? Ugyanis 300 német márkát ér, 200-ért el tudja adni, ha tudni akarja az igazat... Nem? Nem érdeklí? Rendben van, tehát egy kerékpárt, asszonyom, szerintem megoldható, ugyanezen az áron. Jöjjön csak, igen, lehet még ma, és az isten szerelmére, ne sírjon már a telefonba, a kutyafáját!

– Stanaaaa! – ordítottam a lépcsőn, visszafelé futva a szövőgépek közé – Stana, kaptam egy kerékpárt, engem húztak ki, ma meg fogom kapni! – ordítottam és a nyakába ugrottam. Aztán átöleltem, és annyira sírtam, hogy csak úgy rázkódtam belé, és Stana kissé összezavarodott.

– Minek sírsz, aranyom? – zokogta ő is. – Örülj neki, kaptál egy biciklit, tudod, hogy fog örülni a kislány, jaj, be kell pisilni! Be kell pisilni tőle, csajok, őt húzták ki! – ordította Stana, lekapta a bugyiját meg a pelenkáját és csak úgy, álltában, terpeszben odahugyozott a földre. Mind nevetésben törtünk ki, és még néhány csaj megcsinálta, jött a főnökasszony és mérgesen kiabált valamit, csak Tilčka hallgatott. Egyszerre mind őt néztük, és elborzadtunk az arcára kiülő grimasz láttán.

– Tilčka, mi bajod? – kérdezte Stana. – Jól vagy?

– Te-piszkos-kurva-nem-fogsz-idepisálni-a-mi-gyárunk-padlójára! – Tilčka külön hangsúlyozott minden szót, aztán Stanára ugrott és leterítette a földre. Pár másodpercig tartó hajtépés után Stanának sikerült kiszabadulnia és felállnia, Tilčka viszont a földön maradt, remegés jött rá, kimeresztette a szemét és a szája habzani kezdett.

– A picsába, rohama van vagy mi? – mondta Stana, rávetette magát, és próbálta lecsillapítani.

– Tilčka, nyugodj meg, ez már úgyis az utolsó nap, kirúgtak bennünket, Tilčka. Nem érted, hogy a gyár nem a miénk – mondogatta neki, de Tilčka egyre jobban remegett, kicsavarodott a karja és a lábai fel-felemelkedtek a levegőbe. Felbőgött a sziréna, megjöttek a mentők, és a még mindig remegő Tilčkát berakták a kocsiba.

Egy darabig álltunk a csarnok előtt, és néztünk utánuk, míg csak el nem tűntek a sarkon, azután bementünk. Szó nélkül bementünk az öltözőbe, átöltöztünk, és hazamentünk. Én voltam az utolsó, ezért leoltottam a villanyt.

GÁLLOS ORSOLYA fordítása

Az özvegy

Janez Miklavčič csak valamivel nyolc után ébredt. Hol volt már az idő, amikor minden nap ötkor kelt, hogy le ne kesse a gyárban a váltást! A korán kelés szokása megmaradt pár évvel a nyugdíjazása után is, majd lassan, de kitartóan alábbhagyott. A hosszú szundikálás régebben gyűlölt szokása most az egyik legkedvesebb időtöltése lett.

Végül nagy nehezen mégis fölkel, és lassan felöltöztött. Teljesen el volt gémberedve, csak dél felé fog úgy-ahogy kilazulni. A csontjai azonban fájni fognak egész nap, nincs mit tenni. A legrosszabb a háta, de a lába sem engedelmeskedik már. Türelmesen begombolta az ingjét, sokáig tartott, a gombok végül szerencsésen beletaláltak a lyukakba. Elvánszorgott, szó szerint elvánszorgott a konyháig, teát főzött, evett egy szelet rozskenyeret, bevette a reggeli gyógyszerét. Két fehérét, három pirosat, négy kéket, egy zöldet és két sárgát. Meg néhány kicsi narancssárgát, ezeket *sziükség szerint* kellett bevennie, így aztán minden reggel számolatlanul bekap egy marékkaal megelőzőképpen.

Kis idő múlva lehetnyit engedett fejében a szorítás, fülzúgása csaknem elviselhető, szinte halkul. Óvatos, rövid léptekkel eltipeg a nappaliba és leül az elnyítt fotelba. Zsebéből előhúzza fekete keretes szemüvegét. Bekapcsolja a televíziót. Könyvet vesz az ölébe, ezt olvassa az utóbbi néhány hónapban. Naponta csak öt vagy hat oldalt képes elolvasni, rakoncátlankodik a látása, a szavak ködbe vesznek, a betűk ugrálnak ide-oda, a sorok meg le-föl. Közben megpihen, és nézi vagy hallgatja a televíziót. Sok mindent nem ért, és amit ért, az megdöbben-ti. A világ többet változott az élete során, mint várta. Jobb lett? Rosszabb? Ki tudja! Ő persze jobban szerette azokat az időket, amikor izületeit nem kínoztta a fájdalom, amikor még bozont borította a fejét és a dákója sem csak vizelésre szolgált.

Az öregség egyetlen jó tulajdonsága, hogy lassan lopakodik elő. Így az embernek van ideje fokozatosan felkészülni test és lélek romlására.

Kilencszáztízben született, annak az első világháborúnak az előestéjén, amely apját és első hazáját elvette tőle, majd ajándékozott neki egy másik hazát. Ezt haladéktalanul követte egy harmadik haza (amely a létezésének közepe táján átnevezte magát), aztán pár évre benyomult egy negyedik, ez ellen maga is bátran harcolt, amint azt a rézmedál is tanúsítja az éjjeliszekrény fiókjában. Ötödik hazája (közben egyszer ez is megváltoztatta a nevét) volt még a legtartósabb. Ebben alapított családot és szolgált meg a nyugdíját. Utolsó hazája már magatehetetlen öregként találta, s erről nem sikerült véleményt formálnia. Nyolcvan-

Tomo Podstenšek 1981-ben született Slovenj Gradecben. Iskoláit, a jogi egyetemet Mariborban végezte. 2005 óta alternatív színházakban játszik és rendez. Prózát ír, kezdetben meséket, humoreszkeket írt, ezeket a szlovén tv és rádió mutatta be. A *Večer* című maribori napilapban megjelent tárcáiból született *Dvigalo* (Felvonó, 2011) című regénye.

kilenc év és hat ország; némelyiket magának sikerült kiválasztania, többnyire azonban azok választották őt. Hát aztán. Ha valamit megtanult az életben, hát azt, hogy sohasem szabad túlságosan ragaszkodni sem emberekhez, sem tárgyakhoz, legkevésbé pedig országokhoz és azok rendszeréhez.

Ásított és nyújtózott egyet. Nem volt oka panaszra: élete fáradtságos volt, de lehetett volna nehezebb is; sok balszerencse érte, de lehetett volna több is. Már a kilencedik kereszt nehezedik a vállára, az egészsége valóban rosszalkodik kissé, de az élet még mindig édes. Megtanulta élvezni a megmaradt dolgokat, amelyeket azelőtt észre sem vett, vagy magától értetődőnek és banálisnak érzett. Élvezte a puha takaró melegét a térdén, a hársfatea kortyait, a kibámulást az ablakon és az újságok lapozgatását. Élvezte a sekély, öreges lélegzetet, még a fájdalmait is élvezte, hiszen tudta, hogy ezek egy mulékony fényűzés alkotórészei.

A csengő éles hangja vágta el gondolatai fonálát. A közeli kocsmából minden nap egy bizonyos órában hozzák az ebédet. Szerény nyugdíjából méltóképpen sikerült berendeznie az életét. Fényűzésről persze szó sem volt, meleg ételre, gyógyszerre meg a csekkek kifizetésére azonban éppen futotta.

A mai ebéd leves, rizses csirke és saláta. (Meg persze az előírt gyógyszeradag, amit étkezés előtt, alatt vagy után kell bevennie.) Az adagok bőségesek, egy öregember anyagcseréje szempontjából túlságosan is, ezért minden nap félreteszi a maradékot vacsorára. Igen, ez nem is rossz, ez a házhozszállítás. Maga nem volna képes minden nap ebédet főzni; és ha képes volna, sem lenne kedve hozzá. Egy emberre főzni nem túl vidám dolog.

Ebéd után szundikált egy kicsit, aztán útnak indult; felvette szürke kabátját, kalapot nyomott a fejébe és sportpapucsba bújt – különös kombináció, de annyira bizonytalan volt a járása, hogy nem merte felvenni ormótlan cipőjét. Mielőtt elhagyta a lakást, néhányszor ellenőrizte, hogy kikapcsolta-e a lámpát, a tűzhelyet és az összes elektromos készüléket. A kikapcsolás alkalmával is figyelt és óvatos volt, a kulcsot kétszer fordította el a zárban, aztán ki is próbálta, hogy valóban zárva van-e az ajtó. Még elég éles volt az esze, hogy ne bízson gyengülő emlékezetében.

Az úton lassú, rövid léptekkel haladt. Ötven-hatvan méterenként megállt egy pillanatra és levegőt vett. Tudatában volt testi és lelki korlátainak, ezért semmit sem akart feleslegesen kockáztatni. A lassú tempó ugyanakkor lehetővé tette a környezet megfigyelését; öreg, homályos szeme mohón itta a téglafalakat, a kék ég és a zöld park színeit.

A temető öt percre volt; ő kis híján fél óra alatt tette meg ezt az utat.

A ciprusok alatt leült a kis padra a csinosan elrendezett sír előtt, levette a kalapját és mélyet sóhajtott. Már tizenkét éve nincs mellette az asszony. Amikor eltávozott, azt hitte, hamarosan megint találkoznak. Istennek azonban mások voltak a tervei...

Megboldogult feleségét igazán és őszintén szerette. Olyan szerelem volt ez, amely párját ritkítja a mai világban. Lassacskán pergett a kettejük élete, mint a termékeny síkságon kanyargó patak. A fiatalok ezt egyhangúnak és unalmasnak tartanák. De mit tudnak ők a béke és a nyugalom értékéről? Rohannak napról napra, házasodnak és elválnak, ahogy eszükbe jut, és örökké sietnek, sietnek valahová... maguk sem tudják, hová. Javakat és élményeket gyűjteni, csak ez jár a

fejükben. Attól félnek, hogy lemaradnak valamiről. És e félelem miatt mindent, de mindent elveszítenek.

Verával más volt. Persze az idők is mások voltak. Őnáluk tudni lehetett, ki kicsoda, hogy s mint állnak a dolgok. A veszekedést és a nézeteltérést szinte nem ismerték. Szerették egymást, nagyon szerették egymást, azután is, hogy az évek múltán lelohadt a szenvedély tüze, csak itt-ott csapott fel a láng a parázs alól... Tulajdonképpen sohasem tudta elképzelni, hogy más nővel éljen. Vera volt mindörökké az ő egyetlen igaz szerelme. Ez persze nem jelenti, hogy a többiek nem érdekelték. Hiszen férfi volt, és ha az alkalom úgy hozta, szívesen megmarokolta más nők fenekét, mellét is. Ám efféléket nem művelt túl gyakran, és egész idő alatt a tudatában volt, hogy este hazatér hozzá, odaadó társához.

Amikor Vera tizenkét évvel ezelőtt meghalt, az első időkben teljesen elveszítettnek érezte magát. Egyszerűen nem tudta, hogyan tovább. A magányból az emlékekbe menekült, lapozgatta a régi albumokat, minden nap felkereste az aszszony sírját. Még most sem tudja, hogyan volt képes túlélni az első hónapokat. Aztán a dolgok valahogy maguktól elrendeződtek. Mert akkor már közel járt a nyolcvanhoz, racionális emberként gondja volt mindenre. Kifizette kevés tartozásukat, és úgy rendezte be az életét, hogy nyugdíjából külső segítség nélkül elboldoguljon haláláig. Amire nem volt szüksége, azt eladogatta, és a pénzből a temető legszebb síremlékét állíttatta a feleségének. A nagy sírkövet két, ember nagyságú fehér angyal tartotta, a legkitűnőbb márványból készült sírkőre csak a személyes adatokat vésette fel:

Vera Miklavčič, született Pliberšek, 1919 – 1987; alája pedig a magáét is: Janez Miklavčič, 1910 – 19 .

Nem tudta elviselni annak gondolatát, hogy Vera neve az övé nélkül álljon magányosan a hideg kövön. Legalább így közel akart lenni hozzá. A felirattól balra egyszerű aranykereszt volt a kőre rögzítve, jobbra pedig csinos keretben az esküvői képük. Ez nemcsak a megboldogult síremléke volt, hanem a szerelmük emlékműve is, emlékmű és fogadalom, hogy újra egyesülnek majd a másvilágon.

Ha az idő és az egészsége engedte, délután kint üldögélt a temetőben. A vesztesség felett érzett szomorúság lassan átengedte helyét a boldog napok emlékének, s ezeket olyan intenzitással élte meg, hogy tulajdonképpen többé nem érezte magát magányosnak.

Tekintetével végigsimította a sírkő sima felületét, s úgy érezte, látja Verát, amint a tűzhely mellett állva főzőkanalával a lábasokban kavargat, nehogy odaégjen valami. Igen, ha valóban figyelmesen szívta be a levegőt, a ciprusok és a leégett gyertyák illata mellett felismerte Vera gulyásának aromáját is. Az illúziótól elbűvölten bámulta a kőlapot, amelynek fehérjén sorra kirajzolódtak közös életük leghétköznapibb jelenetei. Aztán a képek hirtelen elhalványultak, és újra a felirat aranybetűi meredtek rá.

Valami sokáig nem hagyta nyugton. Amikor ezt a méregdrága síremléket megcsináltatta, arra számított, hogy hamarosan ő is odakerül. Elmúlt egy, két év, elmúlt egy egész évtized, de még mindig ő nehezedett a földre és nem a föld őréá. Egy ideje komolyan meggyengült egészsége is úgy-ahogy helyrejött. Emiatt voltaképp nem panaszkodhatott. Hány kilencvenéves képes még az önálló életre és az öngondoskodásra? Kellemes, nyugodt életre rendezkedett be, s az át

volt szőve a mindennapi csekélységek élvezetével és az emlékek közti barangolással, vagyis nem nagyon sietett a másvilágra.

Aztán egy napon a temetőben járva a sírkő fehérjén észrevette a saját neve mellett a két szerencsétlen évszámot: 1910 – 19 . Mi az ördögnek sietett annyira a felirattal? Hogy a maga nevét is odaírta, jó oka volt rá. A születési évszámmal nem volt semmi baj. De miért sietett annyira a halálozási dátumának a bevésésével?! Persze, akkor azt gondolta, hogy csak pár hónapja van hátra. Semmiképp sem számított rá, hogy megéri az ezredfordulót. Ekkor már 1999-et írtak és félelmetes gyorsasággal közeledett a sorsfordító január elseje, ami után az évkezdő dátum többé nem egyessel és kilencessel fog kezdődni, hanem kettessel és nullával. A felséges síremléket, az ő legmélyebb érzéseinek a jelképét ettől a naptól kezdve hiba ékteleníti majd.

Van, aki házat épít, mások fát ültetnek, megint mások könyvet írnak. Ő síremléket állított. Korábban nem volt sem ideje, sem pénze, hogy az utókor számára alkosson valamit. Egész életét szerényen és észrevétlenül élte végig. Ezért ez a síremlék nemcsak a felesége iránti szerelem utolsó tanúsága, hanem az ő létének is egyetlen bizonyosága. Gyerekei és unokái szinte már elfelejtették. Egyedül a fehér táblát tartó két angyalszobor mutatta fel legalább a temető látogatói számára a kétségbevonhatatlan tény, hogy egykor e földön élt isten szolgája, Janez Miklavčič és neje, Vera, akinek a mellékelt dupla aranykeretes fényképből is kitűnik megindító földi szépsége. És ezért, ezért kellett a síremléknek teljesen hibátlannak lennie.

Főként az volt a baj, hogy a számok vésve voltak. Ha a márványra vannak illesztve, akkor ki lehetett volna cserélni anélkül, hogy megrongálnák a síremléket. Most csak gipsszel vagy valamilyen más anyaggal lehetett volna kitölteni a vésetet és beleírni az új évszámot. A kőfaragó mester bizonygatta, hogy szinte észre sem lehet majd venni. De ez a *szinte* Janezt nem elégítette ki. Ha az ember egyetlenegyszer engedi meg életében a fényűzést és azt is csak a halálában, akkor azt úgy kell megvalósítani, ahogy dukál. Egyedül a márványlap kicserélése lett volna kielégítő megoldás. Erre azonban nem futotta. Nyugdíja éppen hogy fedezte folyó kiadásait; megtakarításra nem is gondolhatott. Amit eladhatott, mint említettük, azon már évekkel ezelőtt túladdott, ebből csináltatta a síremléket és fizette ki előre a saját temetési költségeit. Akkor vonalat húzott az egész alá, és megfontoltan elrendezte, hogy se élteben, se holtában ne legyen senki terhére. Esze ágában sem volt, hogy most a gyerekeit zaklassa kérésével; különben sem értenék, elég evilági gondjuk van.

A helyzet kilátástalan volt. A december már a második felében járt, egyre fogyott az idő, megoldás pedig sehol. Állt a sír mellett, az arany betűket bámulta és várta, hogy valami ötlet hull alá az égből. De nem hullott. Csak a kérlelhetetlen téli kétség borult följe felhő nélkül. A délutánok mind hidegebbek lettek. Az idei hó ugyan még váratott magára, de esténként már hó szaga volt a levegőnek. Két-három nap, és a jeges fehérség bizonyosan ölelésébe vonja az országot.

Csak amikor a hideg áthatolt vastagon bélelt kabátja páncélján, hogy remegni kezdett, indult haza lassan gondolataiba merülve. Néha vegyes érzelmekkel felpillantott a decemberi napba. Habár életének hossza gondot okozott neki, szemé mégsem tudott betelni az égbolton mindennapi útját járó izzó golyóbis lát-

ványával. Mélyen a lelkében érezte, hogy legalább három, sőt talán négy évre való nyugodt életre van még ereje...

Hazatérve gyorsan főzött magának egy csésze teát. Túl sokáig álldogált a hidegben; az a csontjáig hatolt és most sehogy sem tudott felmelegedni. Végül elszánta magát, bement a fürdőszobába, és kinyitotta a meleg vizes csapot. Lassan és pedánsan levetkőzött, ruháit gondosan egymásra helyezte. A kád közben egyre telt. Óvatosan, nagyon óvatosan ereszkedett a vízbe. A forróság hamar átjárta a testét és kezdte kellemesen szurkálni átfagyott tagjait. Testében szétáradt a jó érzés, kezével enyhén megpaskolta a vizet, hogy az kicsapott a kád szélén.

Lehunyta a szemét és megpillantotta Verát menyasszonyi ruhában, ahogy rámosolyog, kinyújtja a karját és magához hívja...

Hirtelen felállt, fogta a borotvát, amely már több napja oda volt készítve a polcra és határozott mozdulattal felvágta csuklóján az ereket. Aztán visszamegült a meleg vízbe, és megint lehunyta a szemét.

GÁLLOS ORSOLYA fordítása

LUČKA ZORKO

Rikoltó szirtek

Kint

*Az ég forr a tomboló lomboktól.
A szél nekiront a cserepeknek,
fogakként köpi ki mindet.
A képernyők között
kiterjed és kék lesz az élet.
Kint dühögő szél és madarak zuhanása,
idebent maga a zsidbadás.
Képernyők között virágzom
és leányékolom a nap sugarát,
átmerészkedik az örült fák között.
Tudom, sok rovar él bennük,
nyüzsgőnek és fullánkjuk szúr,*

Lučka Zorko 1981-ban született Muraszombatban. Mariborban él és dolgozik. Lektorál, kulturális rendezvényeket szervez, kritikákat és kísérőszövegeket ír. Négy verseskötete jelent meg (*Reciklaža kosti*, A csont újrahasznosítása 2001; *Obdukcija srca*, A szív boncolása, 2004; *Karavana*, Karaván, 2006; *Vreščete čeri*, Rikoltó szirtek, 2011), gyűjteményes kötetekben, szlovén és külföldi folyóiratokban publikált.

*az én bőröm viszont finom és érzékeny.
Éjszaka különösen kellemetlen,
ha elmegy az áram és a képernyők kialszanak.
A szemem azt hinné, ideje
kiköpni a rémeket, mint a fölösleges fogat.
Nem, odakint nem viccelnek és idebent sem.
Attól függ csak, hogyan szokja a szemed.
Az dönti el, mi van, mi nincs.*

Comb

*Körzővel tetoválom
minden hibás döntésemet
combom belső oldalára.
Szeretőim állandóak,
mert combom történeteket mesél,
ezért nem unnak rám.
Én is szerettem egy fát,
ugyanígy teleírva,
mennyi név volt rajta
és mennyi szív.
A combom napilap,
a combom fa, amit
szeretőim megjelölnek
tisztá szerelemből.
Combom
pórása a farkasok
utolérhetetlen lelkének.*

Menetelés

*Sötét az ég, gyerekek sehol.
Súlyos levegő tapad az időre, amelyben
gyászolom, ami elmúlt. Ezernyi állatfejre taposok.
Lépteim merevek és lusták, nyomot követek.*

*Az úton valahol elvesztem a szemem.
Elgurul, mint szíves üveggolyó, a fűbe.
Az ég rám nehezül, alig tudom követni a csordát.
Huszonhat évem százéves vénység testének foglya.*

Nem látok mást, csak állatok tomporát,
egyenletesen rezgetik a világ húrjait,
haladva a pásztor nyomában.
A pásztor a halálba vezeti őket, ezt még nem ismerik,
sem és az ízletes virágok fényes rétvjét.

Valahol az út végén elfáradok,
és kicsit kifújom magam.
Összeszedem magam
a hátralevő útra, látom
megmaradt szememmel,
hogyan seholy senki.

Lekéstem a saját halálomat.
Felsőhajtok, megfordulok, hosszú út vár.
Az út poros és kemény, senkit sem követek,
aki vezetne, de a járásom könnyebb,
és több havi járás után testem újra ruganyos,
éveimnek megfelelő.

Ott járok az úton,
ahol szemem kiröpült gödréből.
Mindenből, amit e szem látott,
akár a magból, tarka világ sarjadt
és közepén, mint ragyogó nap
áll az én házam.

A másik oldalon

Sokáig állsz a határvonalon.
Soká, soká. Voltaképp egész életedben.
És nézel a határon túlra, nem a szemekkel,
csak a sejtéseiteddel. Ott egy ködös állat áll.

Egy a sok közül, de felismerhetetlen.
Nem tudod, ízeltlábú-e avagy szőrös,
csak azt tudod, téged bámul.
Sziúntelenül és kifejezéstelenül.

Csak azt tudod, hogy mérete hatalmas,
mint a Loch Ness-i szörnyé.
Mozog, közelebb, távolabb.
Néha nagyon közel jön a határhoz;

*olyankor eláll a lélegzeted
és elönt az iszonyat.*

*Néha hallod a nyögéseit,
a szerelem cetsóhajait. És furcsa,
hogy egyre kedvesebb neked,
kíváncsi vagy rá, letelepedsz a határnál,
hogy a ködből kihámozd
véglleges képét.*

*Nem azt várod,
hogy talán nem véletlenül,
egyszer összefuttok,
a határvonal s az idő egy pontján.*

*Nem tudod, a vonal túloldalán vagy-e,
már saját testedet sem ismered fel többé.
Csak a ködöt, árnyakat; és a bálnaéneket,
amit hirtelen megértesz.*

GÁLLOS ORSOLYA fordítása

PETRA KOLMANČIČ

Panoptikum

*Membrán a sötétben,
szétmorzsolódsz és átpereszt rajta.
Nagy hóbagoly bámul mereven a túloldalon:
ez nem civil pillantás,
ez az éj urának panoptikus tekintete –
benne te vagy a fejezeteid pontos mínusza
jegyzetekkel és zárójelekkel együtt.*

*Az idő, a bagolytürelem vonzó időtlensége fertőz.
Semmi emberi nincs ebben a pillanatban,
sem állati, növényi, semmi organikus –*

Petra Kolmančič (1974) költő, kiadói szerkesztő, a maribori szlovén könyvnapok koordinátora, a *Rockerek verset énekelnek* projekt irodalmi válogatója (2001-2010). A maribori Ifjúsági Kulturális Központ munkatársa. Kötetei: *Luknja* (Lyuk, 1994), *Šus v glavo* (Fejlövés, 1996), *Slina* (Nyál, 1998), *Uvod v poželenje* (Bevezetés a vágyba, 2004). Mariborban él és dolgozik.

*ismeretlenül veti az éjszakába önmön szervetlen létét,
hatalmas erejét. Orrcimpáid mozgatod:
valahol úgy illatozik az ibolya, hogy véred belesajdul.*

*Egymagad állsz, behintve fenyőtűvel, vörösfenyő arája,
ágaira odaszáll megpihenni a bagolyfióka:
ő is örökölte tőled génjeivel az összes tudást.
A bagoly karma szikeként hasít az idő szövetébe,
a vér patakja átdob az éjszaka membránján, már tudod,
jön az idő, mikor maszkot ölt minden titkunk.*

Punctum temporis

*És ha csak helyettesítesz valakit,
akit erővel térítették le az útvjáról;
és ha valami beszél a hallgatásában,
de nem hallod, mert füled mellett
két darázs járja násztáncát?*

*Az időlegesség talán a pillanatba vezet,
a pillanat meg a villanásnyi időbe és így tovább,
egyetlen punctum temporis bárhol, bármikor,
talán pillanatról pillanatra élsz
és szétszóródhatsz gyöngysor gyanánt
mindenestül emlékeid apró gyöngyeibe?*

*Előtted sok ezer évvel itt volt ez a tó
és ez a kék lepke, szinte anyagtalan;
és talán valaki, helyettes – azt gondoltad, te
őhelyette – és ivott a rejtélyes
emlékek tavából.*

Feltámadás

*Megint megbolydult a véred
fehér vertcsipkét borít szemedre.
A hús felpuhult és felnyílt.*

*Elhagytad fegyelmezett arcodat.
Kitépted a gazt hajadból, hónod alól,
lábad közül, benőtt szíved is, kitisztítottad.*

*Megint csak sejtés vagy koordináták nélkül,
csak ez a könnyed csontváz
és ének a húsban és tánc az ízületekben.*

*Melyik testedet testesíted meg,
félelmet és reszketést? Melyik kitömött szíved
buzdítod bolygó remegésre?*

*A világ vadulszép, a világ furcsánőrült, a világ a tiéd lesz.
Férfi csak egy van, mindig új, de mindig ő.
Illatozol és illatozik úgy, hogy fáj. Vadászni indulsz.*

Örökzöld

*Az, ahogy a borostyán kúszik
törzseden és ágaidon.
Ezt akartad érezni – nő és növény
szuverén harmóniáját,
a lehetetlen ősi együttélését.
Bele volt írva az ereidbe.
Kislány voltál, ki borostyánra vár.
Majd fiatal lány és most te...
Susog a szaténkombiné,
eleven kapcsok kulcsolódnak össze.
És milyen szép, ha
az örökzöld
befonja
görcsös
léted is.*

Ludak

*Először a széleken jelent meg,
aztán szétömlött az egész felületen,
talán oda is átszivárgott,
ahová mindazt tetted,*

*amit sosem értettél.
Talán húsodba tetoválódott,
és valaki láthatja
(ezért simogat mindig ugyanott).*

*Attól fogva kissé magányosabb vagy,
kisebb kiterjedésű –
hideg éjszakák hívnak sétára,
szemgolyódon jégvirágok sarjadnak.
Vadludak repülnek éjszaka a város felett,
hatalmas szépség és nem létező erő illatával –
tudatod tektonikája enged a lét rétegeinek
s egy pillanatra e rétegeken keresztül belátni
az izzás közepébe.*

Egy pillanatra; aztán a ludak elrepülnek.

GÁLLOS ORSOLYA fordításai

JAN ŠMARČAN

Őneki

*

*A hegyen legelésző
birkákat nézem,
várakozva hallgatom
üzekedő bégetésüket.*

*Egyre gyakrabban
gondolok a boldog pásztorokra,
akik lemondtak emberi mivoltukról
és a nyájból választottak szeretőt.*

Jan Šmarčan 1979-ben született Mariborban, itt él és dolgozik. 1999 óta publikál antológiákban és folyóiratokban, performanszok közreműködője. Önálló verseskötete: *Njej* (Őneki, 2007). Szlovén és külföldi fesztiválok résztvevője, német, angol, bosnyák nyelvre fordították verseit. A 2003. évi Költői Olimpiász, a 2006-os Költői Körhinta, a 2010-es Költői Verseny győztese.

*Elhagyom a civilizáció vívmányait,
és örökre beköltözöm
az istállóba.*

*

*Isteni vagy, jó, talán kissé
gömbölyded, világos hajad
és nagy szemed eldöntötte,
jó a falusi turizmus: mert
félünk az erőszakos paraszttól
és életvidám nejtől, inkább
hosszú esti sétákat teszünk,
s ezeket gyöngéd odaadással
fejezzük be az erdőszélen.*

*Megvan mindenünk – koszt, szerelem és csillagok.
Mégis azt kérdem magamtól, okos dolog-e hűnek maradni
valakihez, aki nem tud mást mondani, csak mint a birka:
beee.*

*

*Megálltam a disznóólban és beszívtam a megemésztett
takarmány szagát, amelyen penész virított.
Fogtam egy fej káposztát, és odakínáltam a legkövérebb
disznónak, mire az örömben felröfögött, és beleharapott a
finom falatba.*

*Boldogan néztem a szemébe, és zavartan megkérdeztem,
honnán valók az általam leginkább nyárson sültve kedvelt
szopós malacok.*

*Mivel nem kaptam választ, és a sertés vemhességi ideje
tizenhat hét, a könnyebb megoldást választottam.
Teáskanállal láttam neki a mosléknak.*

*

*Lassú léptekkel halad a kutya a sötét utcán, amikor beteg
szeme a fényre figyel meg az ízes kolbászra. Minden lépése
rövidebb, és minden neki szánt rúgás a rühes eb szívéig hatol.
Tavaly harapott, tegnap még ugatott, ma fel sem pillant.
Lassú lépteivel a kutya az üres út felé halad.*

*

*Emlékszel a kutyára, megadóan követte illatodat és minden
nap farkcsóválva köszöntött, emlékszel, amikor süteménnyel*

*etted, hálásan a kezedet nyalta, emlékszel, amikor
belerúgtak és te csendesen betakartad és énekeltél neki, amíg
békésen nyalogatta a sebét.*

*Ma éhesen és fáradtan kóborol a városban, már rég lemondott
az élelemért folytatott harcról, itt-ott sikerül maradékra
lelnie, ami másoknak nem kell már. Ugatása már csak rekedt
üvöltés, meg se hallod. Azt mondják, esténként a sínekre
megy aludni – de vonata, a 77/00. számú, útvonalat váltott.*

*

*Gyertya lángjában ég eltorzult arcod, hóhérom. Amikor
rózsát vettem neked, egy csomag gyertyával viszonzod,
együtt gyújtottuk meg a marihuána illatában, és teát
szürcsöltünk. Aztán indiai zene ringatta csípőd, s elhajóztunk
föl a Gangeszen, ahol ostorod keresztezi bűnös hátamat.
Ízlett a borod íze, egy reggel elővettem a borotvám és
gyengéden megrajzoltam az arcodat.*

*

*A könnyeiktől illatozol, nem tudod, hogy neked is
előkészítettem a láncot, de amikor hívtalak, digitálisan azt
felelted, hogy a számod pillanatnyilag nem elérhető és kéred,
hívjalak később. Éhséget keltettél, és a vérszomjamhoz
hasad helyett a tenyeremet kellett használnom, ezért hónapok óta
gennyes sebek borítják, időnként undok szagot árasztva.
Lám, lám, átlépted a kertem küszöbét, ijedten keresed a
csengőt, felesleges, majd én ajtót nyitok. Szევasz, kérsz teát,
várj egy kicsit a konyhában, csak leugrom a pincébe, hogy
felhozzak mindent, ami egy kellemes estéhez kell: vödöröt,
törölközőt és szikét, te közben olvashatod az
apróhirdetéseket.*

*

*Boldogan ülünk a kávé mellett, és te lelkesen beszélsz
választottadról meg az egyetemi sikereidről, én meg már a
pénzt számolom, vajon futja-e egy liter olcsó borra.
Noha tudod, hogy hamarosan meghalsz, mosolyt öltesz az
arcodra, és érdeklődsz az egészségem felől. Azt felelem,
hogy minden rendben, noha nyilván már csak napok kérdése,
hogy hidegvérrel megragadjam a revolvert és a saját
nevemben szidalmazzam az arra járókat, majd teljes panziót
rendeljek a zárt osztályon.
Megcsörren a telefon, te megtörtén elmondod, hogy neki*

*nem szabad tudnia a kettőnk estéjéről. Én savanyúan
elmosolyodom, és eloltom a cigarettám, mert tudom, hogy
neki szánom az első golyót – rólad a természet fog
gondoskodni.*

*

*A rendelő előtt üdvözöl a civil ruhás orvos, szokott
mozdulattal beinvitál – balról asztal, szemben heverő, kis
elefánt jobbról, két szék és ablak.
– Egy éve kezdtük a terápiát, hogy érzi magát? – A szokott
mosollyal felelem: – Köszönöm, jól, és ön? – Rövid
beszélgetés. Többnyire a doktor kérdései válasz nélkül. –
Tehát – zárja le –, még egy hónap, aztán semmi gyógyszer,
persze ha menni fog. Ha nem, keressen meg újra.
Megírja a receptet, lepecsételi. Elrakom a receptet, és
mosolygó arccal elindulok a gyógyszertárba.*

*

*Kár, hogy nem vagyok disznó
sorstársaim farmján,
ahol tegnap öltek
és ma főztek
a vendégeknek.*

GÁLLOS ORSOLYA fordításai

Pontifikátus

regényrészlet

Régi falusi temető, elmosódó, olvashatatlan feliratú, megdőlt és széttört sírkövek a hegy tetején; kevéssel pirkadat előtt. Filip, aki a véletlenek különös összjátéka folytán került oda, elmosolyodott, és már szellemeskedni akart a társaság előtt, mintha automatikusan kapcsolt volna be a védekező mechanizmusa, mert túl szentimentálisnak találta látványtól rátörő érzést; de amikor érezte, hogy valami különös bűvölet szippantja magába, a gúnyt inkább megtartotta magának. Mégis be kellett ismernie, hogy neki is idegeire ment a pasztellék színében pompázó éjszaka; annyira nem volt összhangban vele, aki az utóbbi évben minden és mindenki, de leginkább önmaga iránt csak iróniával viseltetett. A jelenet igazából nem maradt el attól, amit Peter ígért nekik, mikor a koncert után hezitáltak, hazatérjenek-e, vagy még elmenjenek valahová. Sőt.

A régi falusi temető nem volt nagy, rég nem használták. A falusiak halottaikat évek óta a korszerűen kialakított lenti sírkertbe temették a faluban, a hegyen elhantoltakra pedig valószínűleg nem túl gyakran emlékeztek. Többnyire nem is volt már hova letenni a koszorúikat és meggyújtani a gyertyát. Pár sírkő állt csak ellen az időnek, csorbán meredt az éjszakába és hívott az elfeledett elődökhöz, akik a tisztító tűzben már bizonyosan rég megfeledkeztek fejfájukról. Pár síremlék összetörve feküdt a földön, többségük pedig már régen szétporladt. Az egyedüli, amin nem fogott az idő, egy az eldugott helyhez képest szokatlanul pazar családi kriptá volt.

A hegy tetején álló kápolna borzongató magánya, a távolság sejtelmes jelenléte a családi sírbolt rácsai mögött fekvő csontokban és a ködök bűvöletes kavargása a hajnalban, amely már felvonta függönyét, titokzatos hangsúlyt adott a jelenetnek, mintha a régi időkől merülne fel az egész. Egyre fogytak Filip racionális válaszai. Szinte már nem is firtatta, mi az isten csudájának hagyja magát örökké elsodorni mindenféle érzelmekbe és mesés bűvöletbe. Igen. Lelkeink titokzatos belső világhoz kötődnek, valójában ebben s ebből vagyunk, ebben *léteünk erősebben*, ebben és ebből járjuk végig az életet, amely azzal a bizonyos sorsdöntő lépéssel örökre ottmarad a túloldalon, hiszen a valóság tereibe vetett minden tekintet csak a leírhatatlan iszonyat pillanata lehet.

Olyan társaságba csöppent a régi falusi temetőben, amely mintha egy gótikus regényből lépett volna elő: a nála csak pár évvel fiatalabb Peter, helyi underground guru meg ifjúkori ismerőse és hozzá Péter bandája, húszas éveik elején járó taknyosok alkották a csapatot. Urban, a hosszú fekete hajú, szúrós szemű, fekete bőrszerkós sovány colos a masszív láncával egy kiskorúakból álló black metal banda vezére, ők melegítik be a közönséget a garázslegendák fellépése előtt az európai turnékon. Lea, az éjszaka királynője és Jasmina, egy asztrális tekintetű angyali szőke, mindketten a jellegzetes gótikus feketében; e kombináci-

ótól Filip minden rájuk vetett futó pillantásra bezsongott, pláne megtetézve a sírkövekkel meg a ködökkel. Tekintetével végigtapogatta a két lány testét, majd szemét hirtelen a földre sütötte. Nem találta helyénvalónak, hogy mohó tekintettel nyíltan bámulja őket. Valahogy uralkodni kellett idétlen szenvedélyein és vágyain. Átfutott rajta, hogy életében először jött össze ilyen társasággal. Ez nem az ő világa. *Tulajdonképpen, mosolyodott el, már csak a fabalta hiányzik, és jöhet a végső ütközet a mennyei zsarnok ellen a pokol megalázott fejedelmének jogaiért.* Azon is csodálkozott, hogy Urban a bandabéli társaival és a garázslegendákkal lezavart *after party* helyett inkább ezt a kiruccanást választotta, s ennek oka lehetett.

Filip mélyen beszívta a levegőt, eltávolodott a társaságtól, és végigsétált a temetőn. Beszívta az érzelmek varázslatos atmoszféráját, és eltelt a mesés bűvölet édességével. Megállt a hegy legmagasabb pontján, a temető mögött, széttárta a karját, és végignézett a vidéken. De nem kiáltott fel, annyi férfiaság nem volt benne, hogy hangot adott volna érzésének, pedig valóban varázslatos volt oda-fönt. Az ormon szétszórt falu éppen ébredezett a hideg májusi pirkadatban. A házakban felgyújtották az első lámpákat. Messziről mintha farkasok üvöltöttek volna újra meg újra. Az éjszaka mélyéből ködökkel átszótt pasztellkép színekben bomlott ki a felhős ég. A levegő fanyar volt és tiszta. A ködöt mélyen tüdőre szívta, az kellemesen belehasított a légcsövembe, és édes íz tolult a szájába. Ismerős illatot árasztott az egész táj, amely felett még mindig a telihold pompás kelyhe uralkodott. Mézeskalácsillat, jött rá végül, a búcsúi sátrak illata, a gyermekkor illata. *Semmi kétség, gondolta, van valami a világban, ami hatalmasabb nálunk, a világ, amerre a szemünk ellát, annyira a miénk, hogy mindig újra elbűvöl, ugyanakkor annyira idegen, hogy elragadtatásunkban mindig van bizonyos édes iszonyat is.* Amikor tekintetével végigpásztázta a vidéket, mintha nem is ő járkált volna a ködben, hanem a távolságok tapogatták volna végig hideg ujjakkal. Mintha az elődök árnyai járták volna át a túlvilágra vezető titokzatos útjuk során. Igen. Mintha egyre jobban alácsúszott volna önmaga mélységeibe.

Filip nem maradhatott örökké érzelmei és mesés elragadtatottsága régióiban. Megtenni még azt az apró, de jelentőségteljes lépést a túlvilágra és megérinteni a túlvilágot. Mint még senki széles e világon. Mintha maga a pokol fejedelme korholta és figyelmeztette volna, hogy csak ez az egyetlenegy világ az övé a tulajdon talpa alatt.

Hang ébresztette álmatag bűvöletéből, valójában nem volt messze a pokol fejedelme hangjától; vagy legalábbis, mintha az ő szolgálatában állt volna. A pirkadat megszentelt csendjét ugyanis hirtelen kiáltás töltötte be. Filip elfordította tekintetét a tájról, amely meg se rezgett a harsány hangra. Közömbösen terült el körös-körül, mint azelőtt. Filip a kiáltás irányába pillantott és a kápolna tetején megpillantotta Urbant. A gerendázat peremén állva egyensúlyozott, és széttárt karral ordított valamit a varázslatos pirkadatba, bizonyára egyik szerzeménye szövegét.

*On horses of nights and on carriages of mockery we will come
to avenge in blood and fire for millenium of abuse,
the mighty ruler of hell will ride between the goat's horns
and in his sign and on fiery crosses
bodies of rulers of the eternal city will be crucified again. /.../*

Filip visszament a társasághoz. Urban a kápolnatetőn éppen befejezte az ordibálást. Peter a hajnali kinyilatkoztatás egész ideje alatt nyugtalanul toporgott a kápolna mellett és izgatottan ismételte: *Ne ordíts, kopj le onnan Ne ordíts, kopj le onnan Ne ordíts már kopj le onnan*. Peter elég sok élettapasztalattal rendelkezett – vagy éppen csak nem bízott túlságosan a világban és az emberekben –, amennyire lehetett, óvatos, illetve tartózkodó volt a hatalom meg az éber állampolgárok iránt, és nem akarta, hogy Urban tombolása megzavarja a jámbor falusiakat, vagy rájuk szabadítsa a harcias faluőrséget. Urbannak azonban nem lehetett a lelkére hatni. Hiába volt minden szó. A kápolna tetején egyszerűen elordította, ami elordítani valója volt, majd mintha mi sem történt volna, lejött, akkor aztán Peter nekirontott és ráüvöltött, mint egy kutyára. Mi a fenét képzelsz, azt akarja, hogy megint balhé legyen miatta, és jegyezze meg jól, ha most a nyakukra hozza a rendőrséget, azok találnak valamit a kocsiban. De Urban oda se neki. Falra hányt borsó volt minden szó.

Csak annyit vetett oda: – A faszom tele van! – Sértett hallgatásba burkolódzott, sarkon fordult és elindult lefelé a gerincen.

Filip oldalról figyelte a felhajtást. Fogalma sem volt, mitévő legyen, de őszintén szólva, túl sokat nem tehetett volna. Újra meg újra kérdően Leára nézett, de ő sem tudott semmi okosat mondani, míg végre – mikor már a szenvedélyek lecsillapodtak, és Urban már határozottan útnak indult lefelé a gerincen – megnyugtatóan elmosolyodott:

– Ugyan már. Urban időnként kicsit furcsán viselkedik. Majd lenyugszik és visszajön.

Peter a hegy tetején járkált, a temető szélén; ott, ahol Urban kinyilatkoztatása előtt Filip adta át magát az érzelmeknek és a mesés elragadtatottságnak. Tekintetével mintha Urban távozását követte volna a gerincen lefelé, valójában azonban azt ellenőrizte, nem ébresztették-e fel a falut, nem közelednek-e holmi harcias faluőrségek, vagy isten őrizz, maga a hatóság. Megkönnyebbülten felsóhajtott, mert sehol nem mozdult senki. Az éjszaka a pirkadat küszöbén olyan békés és csendes volt, mint az előbb. Senkit sem ébresztettek fel tehát, vagy senkit sem zaklattak fel annyira, hogy ezt nyilvánvalóan ki is mutatta volna. Filip odaült Jasminához, aki az egész balhé alatt az egyik sírkőnek dőlve üldögélt, és láthatóan semmi közösséget nem akart vállalni az örülködéssel. Filip és Jasmina rágyújtott egy spanglira. Peter jelentőségteljesen megnézte Filipet és Leát.

– Megnézzük a kriptát? – fordult Lea Filiphez.

Peter hegyezte a fülét, és nem tűnt elégedettnek. Filip pedig rábólintott és követte Leát. Peter felállt, mint akinek hirtelen sürgős dolga akadt, utánuk ment, ők megálltak, de meggondolta magát, és visszaült Jasminához, Lea és Filip pedig lassú léptekkel elindult a kriptá felé.

*

Urban leloholt a falu közepéig. A leereszkedés a hegy lábáig, a gyaloglás a völgyben sokkal tovább tartott, mint gondolta a hegy tetején, a régi falusi temető sírkövei között, és volt valami kellemetlenül borzongató a magányos éjszakai sétában.

Mintha átadva magát az éjszakai magánynak, énje legmélyéből értette volna meg a messzi ősoket, a rettenthetetlen férfiakat a félelmetes husángjaikkal, akik – rémekkel a szemükben, kiszolgáltatva a természet kényének-kedvének, könnyörtelen hús-vér ellenségeiknek és halál utáni megrablóiknak – szemébe néztek az éjszakának és minden fában, minden sziklarepedésben, minden légörvényben rettenetes földalatti istenségek árnyait látták. Az ember elvégre nem éjszakai lény. *A nevezd meg, rendeld alá a dolgokat és uralkodj felettiük* gögje után a természet csak annyira idegenedett el tőlünk, hogy a városon vagy falun kívül az éjszakai magányban szinte idegen bolygón érezzük magunkat.

Urban megkönnyebbült, amikor beért a faluba. A házfalak között nagyobb biztonságban érezte magát. Amíg leért a völgybe, többször eszébe jutott, hogy talán mégis vissza kellene fordulnia, visszamennie, de ha egyszer eljött dühében, akkor végig akarta járni az útját. Nem mintha olyan nagy haraggal indult volna el, hogy a sértődés visszatartotta a lépteit. Megint inkább a maga feje után ment, mint amikor elkapta valami és nekiindult, hogy csak akkor térjen vissza, amikor feldolgozta a mérgét. Ilyenkor felkereste a legeldugottabb zugokat vagy veszélyes helyekre mászott föl, ahonnan tényleg könnyen köthetett volna ki a kórházban. Az előbb egyszerűen bele kellett kiabálnia az éjszakába, most pedig egyedül kellett maradnia; és nem is gondolni arra, hogy milyen pocsekul sikerül a koncertjük.

Már rég elfelejtette, hogy Peter akkora katasztrófának érezte a kápolna tetejétől elordított verssorokat. De nem lepődött meg. Peter szerinte túl komolyan vette a mágikus balhékat és nem miatta volt annyira paranoiás az utóbbi időkben, hogy szétrobbant, ha fekete macska fújt rá az úton. De ez nem az ő problémája volt, ezért nem akart túl sokat foglalkozni vele. Főként nem abban a pillanatban, amikor már a falu közepén járt.

Letért egy mellékutcába és hirtelen a templomkertben találta magát. Megrázódott és megállt. Majdnem nekiment ugyanis egy öregembernek, aki csak szusszanásnyira állt félre és motyogott maga elé, túl halkan ahhoz, hogy meg lehetett volna érteni. Megállt és nem tudta, mitévő legyen, de nem kellett semmit tennie, mert az öreg láthatóan nem ismerte meg. Az öreg számára Urban bizonyára csak árnyék volt, vagy nem vette észre vagy nem tartotta figyelemre méltónak, főként pedig abban a pillanatban volt fontosabb dolga, mint az éjszakai csavargók.

Urban még nem tért magához a váratlan találkozástól, amikor az öreg egyszerre hirtelen lehajolt, fölkapott pár kisebb követ, megintcsak hirtelen felállt, hirtelen fölemelte a fejét, hirtelen fölemelte a kezét, majd a templomtoronynak hajított egy követ. Urban félreugrott és ösztönösen sarkon fordult, hogy elszaladjon, amilyen gyorsan csak lehet, hiszen ezen az órán valóban nem lehet tudni, mi jöhet még, és az öreg a templom előtt valóban különös volt, de a jelenet – az ismeretlen öregember, aki köveket dobál a templomtorony ablakába és isten tudja, kivel vitázik odafönt – túlságosan vonzó volt ahhoz, hogy csak úgy ott hagyja. Odament, megállt az öreg mellett és megszólította:

– Mi van, papa, mit örülködik?

Az öreg mintha még mindig nem vette volna észre, vagy egyszerűen nem akart törődni vele. Csak hajigálta a köveket egymás után a toronyablakba, összeszedte a közelében leesetteket, és újra elhajította. Urban csak ekkor értette meg,

mi szögezte a hajnal küszöbén a furcsa jelenethez. Az öreg vandál stratégiája. Eddig ugyanis még egyetlen egy ablakot sem tört be, pedig nem félméteres biztonsági üvegeket célzott, hogy buldózerrel lehetett volna csak széttörni őket. És már régóta dobálta. A kövek csak csengve megsúrolták az üveget, visszapatantak és lehulltak a földre. Az öreg tele erőből dobált, a mérgét adta bele, amit valahonnan fentről merített a toronyból, ugyanakkor óvatosan is, hogy ne okozzon kárt.

Elegáns vandalizmus, gondolta Urban s visszagondolt, hogyan döntögette a szemetéseket a cimboráival egy hetyke éjszakán óvatosan és ügyelve, nehogy kárt okozzanak, vagyis inkább leborították a földre a kukákat. Elegáns vandalizmus; az egyedüli módszer, hogy az ember megőrizze a méltóságát, ugyanakkor a dühét is kiadhassa. A düh általában ugyanis arra száll, aki felkavarja, az elegáns vandalizmussal viszont fügét mutathatsz a világnak, megmondhatod a magadét, de meg is őrzöd magad.

Az öregember az elegáns vandalizmus rituáléja közben egész idő alatt az égre függesztette a tekintetét, és nem szűnt meg vitatkozni valakivel odafönt a toronyban vagy a torony fölött; és bár inkább motyogta, mint mondta a panasza-it, Urban próbálta megérteni a szavait, habár nem tudta, kinek szánta és mire vonatkoztak.

Az öreg a fönt a toronyban vagy a fölötté lévő valakivel közölte, hogy elég volt, ez így nem mehet tovább, hogy az adott szó szent, a szerződés nemkülönben, és nem tud tovább ott a réten csak fölnézni és úgy tenni, mintha pár órája nem beszélgettek volna el, mint férfi a férfival és nem állapodtak volna meg, és ha János bácsi állja a szavát, és nem szegi meg a szerződéseket, akkor az övé sem lehet csak pusztába kiáltott szó, hiába ő az egész világ ura; de ha nem létezik, ha odafönt senki sem hallgatja meg, akkor idelent se tegyen úgy, mintha rajta állna minden, odafönt pedig meg se mukkan, lépjen oda szépen atyja urához és magyarázza el neki, miféle jog regnál idelent és miféle becstelenségben kell élni; és ha atyja esetleg úgy döntene, és ő ebben semmit sem tudna tenni, akkor őneki is tudnia kell, mi az igazság és mi a tisztelet, és ha szegény juhainak a legelőjét megrontották, akkor neki odafönt tartania kellene a szavát, akárhány misét is mondattak érte.

– Ez az János bácsi! – mosolyogott Urban, és amikor az öreg vitája a fennvalóval, isten tudja kivel a toronyban vagy a torony felett éppen érdekelni kezdte, és már azon töprengett, hogyan szakíthatná ki az öreget a megszállottságából, s bírhatná szóra, árnyék suhant el a templom mellett. Gondolta, talán a plébános vagy valaki más egyházi ember töpreng a sarok mögött, hogyan lehetne eltessékelní az éjszakai csendháborítót, és mivel sem a falusi csetepatékba, sem a templomiakba nem akart belekeveredni, Urban a legrövidebb úton kisurrant a templomkertből.

GÁLLOS ORSOLYA fordítása

Északi fény

regényrészlet

1

Erdman a vasútállomás előtt felnézett az egyik ház sötét homlokzatára. Magasan fent két ablak világított. Mintha a virrasztó város nézett volna rá. Lucskos latyakban gázolt az üres utcán. Amikor a világító szemű ház sarkához ért, emberalak imbolygott elő a sötétből. Az utca teljesen üres volt, a jelenés váratlanul toppant elébe. Valamelyik kapualjból vagy oszlop mögül, ha ugyan nem a föld alól lépett elő. A háttérben sötétek voltak a homlokzatok, és a hajnali sötétben először alig lehetett kivenni az alakot.

– Krisztus feltámadott – kiáltotta a férfi. – Valóban feltámadott!

Imbolygott és hajlongott, hadonászó keze láthatatlan képeket rajzolt a levegőbe. Erdman egy pillanatra talán megijedt a viseltes ruhájú, szakállas alaktól, talán nem volt egészen világos a számára, hogy mit jelentenek a szavai, mi ez az imbolygás és hadonászás. Első pillanatra azt sem tudta eldönteni, részeggel áll-e szemben, veszedelmes emberrel vagy csak egy bolonddal akadt össze. Megpróbált kitérni, de a görnyedt alak hirtelen mozdulattal elállta az útját. Erdmannak még fülében zúgott a vonat zakatolása, szemében ott villództak a sínek menti magányos állomások fényei, most pedig beléje vágott az utca üres csöndje, a sötét reggel az ismeretlen házak málló homlokzatai, majd hirtelen ez a torz arc, az útjából nem tágitó tántorgó alak.

Letette a bőröndjét, a hó és az emberi lábnyomok piszkos, kásás latyakjába. Hallotta a csöndet, és várta, mikor szólal meg újra az emberi hang az előtte tatongó száj vörös üregéből. Erdman fáradt volt, és egy pillanatra az utca mintha kicsúszott volna lába alól. A hosszú vonatozásnak tudta be a szokatlan érzést, kezével mégis nekitámaszkodott a falnak. A másik meghajolt, kinyújtotta a nyakát, s az arcát felfelé fordította. Aztán kiegyenesedett, és közeledni kezdett Erdman felé. Az érezte arcán a másik meleg leheletét, és a legszívesebben odébbállt volna. Hogy megfordul és elmegy onnan. De nem fordult meg. A bőröndöt sem vette fel és a reggeli látomást sem lökte félre. Mert ebben a pillanatban megpillantotta annak teljesen nyugodt, apró pupilláit. Teljes nyugalomban e bozontos és eltorzult arc közepén, a megállás nélkül hanykolódó test közepén. Olyan volt a férfi tekin-

Drago Jančar 1948-ban született Mariborban. Ljubljánában él, a Slovenska matica kiadói szerkesztője. 1974-ben „ellenséges kultúra terjesztése” vádjával bebörtönözték. 1987-91 között a Szlovén Pen Club elnöke volt. Regényt, esszét, drámát, forgatókönyvet ír. Műveit szinte valamennyi európai nyelvre lefordították. 1993-ban Herder-díjat kapott, 1994-ben elnyerte a legjobb európai kispőza díjat, 2007-ben esszéért Jean Amery-díjjal, 2011-ben életművéért az ACEL európai irodalmi díjjal tüntették ki. Magyarul 1981 óta nyolc kötete olvasható.

tete, hogy nem tudta róla levenni a szemét, beesett volt és mély, mint valami mély szakadék bejárata, mintha feneketlen sötétség lett volna mögötte. Ő csak állt, és nézte a szemet és az arcot, amit agyonbarázdált mindaz, amit az ember magában hordott, ugyanakkor látta, hogy ez egy csöndes, nagyon csöndes szempár. Nem részeg vagy örült ember szeme. Félelemmel teli szempár volt. De nem akármitől, valami egyszerű és bizonyosan elkövetkező dologtól való félelemmel. Ez Fegyatyin tekintete volt. Pontosan így kellett történnie, Fegyatyin arcát és csöndes szemét, apró pupilláját és mögötte a mély, sötét szakadékot kellett látnia azon a reggelen, a málló homlokzatokkal a háttérben, a piszkos utcán, a földtől az égisig csöndes reggelen. És megrándult, látva a sötétvörös foltokat a férfi kabátján, azt gondolva, hogy az ott talán vér. Az utca ismét kifutott a lába alól, és Erdman erősebben kapaszkodott a falba. Talán akkor jutott az eszébe, hogy távoznia kellene ebből a városból, sarkon fordulni és elmenni oda, ahonnan jött. Nem fordult sarkon, és nem ment el. De hát ki az, aki egy homályos sejtelen miatt elhagyja azt a várost, ahol valamit meg akar tudni és meg akar ismerni, ki állítja meg a lépteit egy akármilyen sejtelen miatt? A sejtelen arra való, hogy még bizonyosabban vezessen oda, ami kikerülhetetlen. Ezért a hajnali látomás a fekete pupillájával és kabátján a sötétvörös foltokkal számára nem több enyhén zavaros tekintetű részeg és zilált embernél. Azért Erdman megtorpant, és ott állt az utcán akkor is, amikor a szüntelenül hajlongó Fegyatyin már eltűnt a sötét homlokzatú házak között, amikor egyszerűen belevesztett azokba a homlokzatokba a feltámadásnak e hajnali hírnöke és agitátora. Egyedült állt Erdman a Sándor király úton a fal mellett, és nem tudott betelni ennek a reggelnek a hatalmas és dübörgő csöndjével, a csönddel, amely ott reszketett Mitteleuropa felett, visszaverődött a prágai utcák falairól, és odalent némán úszott és harapdálta Duino partjait. A ferences templom felé pillantott, várva, mikor szólal meg odafönt valamelyik harang.

Ez történt ezerkilencszázharmincnyolc január elsejének kora hajnalán.

2

Most este van és lent megszólalt a zene. Mintha a föld alól jönnének, kúsznának föl ezek a hangok. Érzem a melódiák körvonalait, de nem igazán tudom összekötni őket. Szorongásos ez a szoba meg ez a napközben annyira üres és csendes város. Csak pár órája jelent meg némi élet az utcákon, a szállodai lépcsőkön, folyosókon is hangok vágattak ide-oda, és csapódtak a szobám ajtajához. Este van, és az emberek felébrednek. Olyan nap ez, amikor minden a feje tetejére áll. A kalauz az állomáson a reggeli sötétségben csipás volt, talán részeg is. Eldarált egy egész litániát, és egy nőt visszarántott a vonatra. Egy nőt, aki a kijárat felé lődült. Ahogy kiértem, a nő nem volt sehol, és nem volt ott senki sem. Az állomás előtt szép sorban álltak a konflisok. Föltettem a bőröndömet az elsőre, és visszamentem a peronra. Hallottam, ahogy a távolban elpöfög a vonatom. Bekopogtam néhány ajtón. Semmi. Sehol egy fiákeres, sehol egy konflis, sehol egy autóbusz, csak az újesség. A piszkos hókupacok az üres utcán, az öreg házak málló homlokzata, az utcai lámpák pislákoló fénye. Ez volna az a világos és levegős város, amit a szüleim még egyszer látni akartak? Ez a sötétség, ezek a lámpások,

ezek a hókupacok, ez a málló vakolat alól kikandikáló téglák? Az emlékezés az öregek nyájas szövetségese, szépet fest és szépet hazudik nekik. És az egyik ablakból arra hátul énekszó, gramofon vagy rádió hangja, rikoltó női kacaj. Aztán csend. Meg az a furcsa ember. A kásás latyak az utcákon. Kurta, nyugtalan álom ebben a szobában, ami a tartózkodási helyem lesz. Tíz körül megpróbáltam megreggelizni. Rendetlenség, foltos abroszok, felborogatott székek, ételmaradék és egy viharos éjszaka egyéb nyomai az asztalokon és a padlón, szalagok, konfetti, egy állkapocs – egy malacfej maradványa, rettenetes bűz. Most este van, az idegen hotelszobában az ismerős szorongás, lent a mind hangosabb zene.

Délelőtt lent jártam a folyónál. A vize fekete. A partjai sötétek voltak, magányos fák ágai, a hó lehullott róluk, hirtelen enyhülés olvasztotta le. Madarak, vadkacsák. Az egyik part magas, a másik alacsony. A folyó két partján terül el a város, hátrébb a házak ritkábban állnak, kisebbek, kertek, szántóföldek jönnek. Egyszerre mintha eszembe jutott volna, hogy emlékszem a házak közé bekúszó földekre, a düledező kerítésekre. Nem igaz, hogy nem hiszek a zsenge gyermekkori emlékezetben, ezt a képet bizonyára valahol útközben szedtem fel, egy este, apám szavaiból, miközben ő a levest szűrte. Lent a folyónál semmi nem volt abból a frissességből, aminek pedig lennie kellett volna. A legkisebb szellő sem akarta szétlökni a súlyos, kissé meleg téli légtömegeket. A városból, mindkét partról áramlottak az utcák között megenyhülő légtömegek, és befeküdtek a víz felett szétfoszló ködök közé, tehát semmi kellem és könnyedség nem volt ebben a napban. A madarak közül, melyeket kacsáknak gondoltam, az egyik felröpült és lért egy kört a víz felett. Sirály volt, folyami sirály. Felemelkedett és nyugodtan elhúzott a túldoldali fekete part kulisszái előtt. Azért mentem le a folyóra, hogy kiűzzem fülemből a szilveszter éjszakai vonat kattogását, a távoli lámpák és állomások fényeit a szememből, hogy a folyóvíz kihajtsa fejemből ezt a zavart. De ott sem volt jobb, az ég a földhöz nyomult, s alatta a lassan köröző sirály. Alig bírja, alig győzi röpdését. Csak valami értelmetlen fizikai törvény tartja a levegőben, pedig a sirályt is lefelé vonzza valami ebbe a fekete vízbe, hisz látni, hogy amikor alant röpdül a víz színe felett, az magához akarja rántani a sirályt. És a madár köröz egyre és egyre az emlékezetemben, a lentől, feltartóztathatatlanul és szünet nélkül a falakon és a folyosókon és a csukott ajtókon keresztül a szobámba szüremelő keringő ritmusában. És csendes, szokatlanul csendes volt odalent a folyópart, hihetetlen béke ezen a téli napon kelettől nyugatig. Megint Prága jutott az eszembe, a múlt őszi egy hajnalán tántorogtam elő egy sörözőből, mentem az üres városon át. Arra gondoltam, hogy ott is ilyen nyugalom van, csak egy valaki siet a szűk, kanyargós utcán. És észak és dél, ahová csak elhatol a tekintet vagy a gondolat, mindenütt a végtelenül békés közép-európai táj az ünnepponon, a folyóival és partjaival, hegy-völgyes vidékeivel, csúcsaival és tavaival, közepes méretű városaival. Mindenütt ilyen az újév első napja.

Utánam kiáltottak valamit, ahogy felmentem a szobámba. Meddig maradok, vagy valami hasonlót. Ha én azt tudnám, ha legalább tudnám. Feldúlt ágy, a bőrönd a helyén. Ezek a hotelszobák, ezek a mintás falak, ezek az ismerős szállodai szagok, a régi, a tegnapi takarítás szaga. Fehér lepedő és mosdó a sarokban, sötétbarna szekrény és az elromlott ablakillincs. Odalent a zene, megint kerin-gő, a vendégek zsongása. Odahúz valami hozzájuk, akárcik legyenek is.

A vörös hajú recepciós már nem kérdezősködik, meddig szándékozom maradni, nem is igyekszik beszédbe elegyedni velem. Megadtam neki a legszükségesebb felvilágosítást, hogy legyen mit jelentenie, ahogyan a világ összes recepciósai szokták. Most nyugtom van tőle, sőt nyájasan előre köszön. Tegnap reggel felébresztett az utcai lárma, ma már nem zavar. Milyen könnyen megszokja az ember az új helyet, mint jószág az istállót. A reggelit mindkét alkalommal elhagytam. Járkáltam a főutcán föl és alá. Januári utca, komoly ábrázatok, munka, vége a mulatozásnak, szürke arcok, még mindig a piszkos, kásás hó. Délután olvasgattam, aztán csak heverésztem az ágyon, és a mennyezeten kirajzolódó figurákat bámultam. Ismeretlen arcok tömege az utcáról, szemek, orrok, szájak, kezek és lábak kavalkádja hullámozott végig a mennyezeten, amikor kis időre elaludtam. Álomból vagy révületemből felébredve megpróbáltam kinyitni az ablakot. Elromlott a kilincs. Ki sem szellőztethetek. Minden mozdulatlan és fülledt, nincs kedvem tovább várni.

Valóban, félreértés történt. Nem tudom elhinni, hogy Jaroslav késik valami miatt. Mindig pontos volt. És olyan átkozottul sürgős volt neki, hogy mindent félbe kellett hagynom, és vonaton tölthettem a szilveszter éjszakát. Most pedig már harmadik napja vesztegetem itt az időmet.

A postáskisasszonynak pirosposztag volt az arca és szokatlanul fehérek a fogai. Hanem amikor felállt, hogy leadja a táviratot, észrevettem, hogy erősen sántít. Jaroslavot értesítettem, hogy hetedikéig várok rá, aztán véglegesen visszautazom. Ha a távirat oda is ér, ő talán már úton van. Valami módon én is oka vagyok a helyzetnek. Csak úgy odavettem neki: Marburg a/D. Rendben, felelte Jaroslav, elsején kezdünk, Trieszten keresztül fogok érkezeni. Aztán Zágráb, és irány a dél-kelet. A hónap végére kialakítjuk a képviselők hálózatát. Jó, a hónap vége még odébb van, és Jaroslav még ezen a héten megérkezik. Csak az a baj, hogy én zártam be magam ebbe a provinciális egérfogóba. Mondhattam volna Triesztet, hiszen a vonat Triesztbe megy, és most ott sétálhatnak a tengerparton, vagy ehetném a spagettit valamelyik forró és nyüzsgő tengerparti kocsmában. Én meg azt mondtam, Marburg a/D, a várost egyébként Maribornak hívják, csak azért mondtam ezt, mivel odafent a mi meleg konyhánkban egyre csak az egyik templomban őrzött golyóról beszéltek, arról, hogyan totyogtam itt valamikor egy bizonyos kertben és tapostam össze a virágokat, és hogy itt ettünk egy bizonyos lóbabot. De most már sehol sincs az a kert és az a ház, csak sár és piszkos hókupacok a házak előtt és szürke arcok és a hotelszoba, és Jaroslav sincs sehol. Emlékszem a golyóra a templomban, ennek meg kell lennie valahol. Moziba mentem, hogy kissé kikapcsolódjak. Harc a gyermekért, tartalmas film, ezt írták róla. A moziban olajos padló volt, és a mellettem ülő férfi egész idő alatt járta, járta a táncot a bakancsában. Rá-ránéztem, de nem nyughatott. A csodás szépségű Lil Dagover zökkentette ki a kerékvágásból, azért járta a táncot az olajos padlón. Észrevettem néhány fiatal hölgyet, és akaratlanul is eszembe jutott Lenka. Bizonyosan azt gondolja, hogy Jaroslavval már valahol messze délen járunk, nyakig az üzleti ügyekben. Ha tudta volna, hogy egy moziban ülök, és mellettem valaki bakancsban veri a ritmust az ola-

jos padlón, mert Lil Dagover láttán nem nyughatik. Újságot vettem, s olvasom, hogy Moszkvában valami készül, megint Trockijjal kapcsolatban, valami csoportját leplezték le. Újra a külvárost jártam, és kerestem azt a házat. Beljebb lehetett az úttól, mélyen a kertben, szőlőlugasnak kellett lennie előtte. Nem találtam rá. Minden kétségbeejtően egyforma és mindenütt kutyák vicsorognak az emberre. Végére is mit érdekel engem az a lószemű bab, mi dolgom vele? Anynyi hasznom van belőle, hogy sáros lett a cipőm és a nadrágom is. És hogy egyedül én vagyok az oka mindennek, amiért ebbe a városba tettem a találkozót. Az ebédnél odaült hozzám egy férfi. Vastag lánc függött a mellényén. Hivalkodva és kérkedőn. Mégis beszélgettem vele, mit tehettem volna, nem mászkálhatok örökké a külvárosi latyakban vagy fekhetem folyton a szobámban.

A férfi szerfölött kíváncsi volt. Szárazon és általánosságban válaszoltam. Hamarosan otthagytam. Nem állhatom az embereket, nem állhatom az egyedülletet. Valami tényleg nincs rendben velem. Talán túl sokat dolgoztam az utóbbi időkben, talán képtelen vagyok elviselni a szabad időt. Hiszen ez itt most szabad idő, dologtalanság, erre találták ki a vasárnapot. Nem a pihenésre, hanem arra, hogy az ember a tudatára ébredjen, tulajdonképpen mennyire nincs mit csinálnia ezen a világon, ha csak nem a pénzt hajszoja, a kenyeret vagy az átkozott lóbabot, az ültetett egy asztalhoz ezzel a Pešičsel, vagy hogy is hívják ezt a vastag láncot viselő kivagyfi alakot. Végül mégis találtam valami érdekeset. Egészen a lap alján egy antropológiai szenzációt Párizsban. Egy állati szőrrel borított fiatal nőt. Már a harmadik majomasszonyt fedezte fel ez a tudós. A nevét elfelejtettem. A nő arcát szeplők borítják, jobboldalt szőrösomó ágaskodik ki az arcából. Párizs intellektuális körei nagy érdeklődést tanúsítanak a dolog iránt. Antropológia alacsony szinten, ahogyan azt az újság elképzeleli, a tény azonban biztosan nem kitaláció. Valóban érdekes lehetne a dolog, ha a firkászok több adattal szolgálnának; hol találták a nőt, milyenek az értelmi és a fizikai képességei, civilizációs szintje és így tovább. Ezeket viszont csak az érdekli, hogy egy szőrösomó áll ki a jobb orcáján. Délután megint aludtam egyet, este az étteremben üldögéltem, ittam egy kis bort, és zenét hallgattam. A szobában meg egy újabb olyan este, amikor az ember nem tudja, hova legyen. A délutáni szundikálás miatt egész éjszaka nem tudtam aludni.

Hajnali kettő körül az órára néztem, és egy ideig fogalmam sem volt, hol vagyok. Aztán hirtelen belépett Jaroslav, borostás volt, hosszú szőrzet borította az arcát, még a homlokát is, mint azt a borneói személyt, és ennek az arcnak a közepén tátongott a száj vörös ürege, a fekete szeme. Föl s alá járkált a szobában és odahajolt fölém. Kerestetnek, mondta, nem tudni, mi sül ki a dologból. Válaszolni próbáltam neki, meg akartam kérdezni, hogy Triesztben folyik-e a vizsgálat, de egy szót sem tudtam kipréselni. A hónap végére, mondta, a hónap végére elvégezzük. Aztán észrevettem, hogy mögötte a fal tele van laboratóriumi csövekkel, a számomra ismerős készülékekkel. Kinyitotta vörös száját, nyögött valamit, végül azt mondta, magad is láthatod, magad is láthatod, hogy valóban vizsgálat folyik ellened. Újra az órára néztem, valóban két óra volt, valóban a hotelszobában voltam, és a sarokban a földön valóban ott nyöszörgött Jaroslav. Azt gondoltam, álmodom, és hogy ezek az álmok nem egyebet jelentenek, mint hogy Jaroslavval baj történt, hogy a nővérel is történni fog valami, hogy mind-

annyiunk fölött valami szerencsétlenség függ, és én is fogoly vagyok, és nem mehetek többé sehová. De az értelem dolgozott tovább. Mintha álmodnék, mégis egészen pontosan láttam a karórámat az éjjeli szekrényen, hajnali kettőt mutat – de mit keres itt Jaroslav ezzel a szőrmók arccal? Intellektuális körökben, mondta Jaroslav, nagy érdeklődést tanúsítanak az esetünk iránt. Az esetünk iránt? Gondoltam magamban. Irántad is, mondta, irántad is nagy érdeklődést tanúsítanak. Ne állj fel, akartam mondani, ne dőlj neki a falnak, de Jaroslav felállt, és a falnak dőlt, mire a kémcsövek és a tekervényesen kanyargó többi csövecske megcsörrent, összetörték ripityára, és Jaroslav hirtelen csupa vér lett.

Amikor villanyt gyújtottam, láttam, hogy az órát szorongatom a kezemben, és az hajnali hármát mutat. Tehát éjjel kettőkor álmodtam. De hogy a fenébe álmodhattam, ha egyszer az órát néztem. Csupa víz voltam, és fogalmam sem volt, mi történik velem.

A szép sánta postáskisasszonynál leadtam a második táviratot. Most már nyilvánvaló volt, hogy összezavarodik minden. A kereskedelmi képviselővel ültem az ebédnél. A zágrábi Pešičsel, aki motorkerékpárokat árul, pompásan megy az üzlet, nyilván ezért visel olyan vastag láncot, a pompásan virágzó üzlet miatt, ezt mindenkinek látnia kell. Az itteni németeken keresztül hozza be a gépeket, és liferálja délre. Liferálja, így mondta. Szórakozni szeretett volna, velem azonban nem sokra ment. A recepció egy csehbe botlottam, ez is beszédes volt, és vele is beszéltem. Most már mindenkivel szóba álltam, aki csak akarta, igazi szállodai pletykafészek lett belőlem. Jól tudom, miért. Ki akartam kapcsolódni, kezdett felőrlni ez a bizonytalanság. Tényleg nem tudtam, mihez kezdjek. Ha elutazok, és Jaroslav idejön, ő fog várni, és akkor mikor kezdünk hozzá a munkához? Ha maradok... beszédbe elegyedtem tehát a csehvel. Felderült, amikor elmondtam, hogy a J. Štastny & Co. J.-cégnél dolgozom, a J. Jaroslavot jelenti, magyaráztam. Németországban? Németországban, igen. Viszont Bécsben, J. Štastny bécsi, bécsi cseh. Ittük a kávékat, ő a politikáról beszélt, én az antropológiáról. Őt nem érdekelte az antropológia, engem meg az ő politikai spekulációi. Be is mutatta, mármint az antropológus a majomasszonyt, egy étellel teli fiatal nőt – de mihez kezd vele a demonstráció után? Kalitkába zárja? Voltaire-t olvastat vele? Nem érdekelte. Egy részeg olyan vadul lehurrogott, hogy azt sem tudtam, hová legyek. Körülöttem tántorgott és ordított egyre, csöppet sem értettem, mit akar. Összekevert valakivel, vagy részeg fejében valami teljesen összezavarodott. Egy pillanatra azt hittem, meg akar ütni. Ugyanolyan oktan, tehát érthető lett volna, ha megüt, mint amilyen lehetetlen és oktan volt az üvöltözése. A cseh a pincér segítségével kitessékelt a részeget. Talán velem van valami baj, annyira kihívóan viselkedem, magam sem tudom, hogyan, de kiváltom a többiek dühét éjjel-nappal és a hajnali órán is.

Ez a cseh mindennek ellenére megnyugtatóan hat rám. Képes odafigyelni az emberre, habár a témáim nem érdeklik, továbbá egyenletes, szelíd hangon beszél. Este megkerestem és megittunk egy palack jóféle bort. Ondrának hívják, mérnök, textilipari gépekre szakosodott. Ezeket jött tanulmányozni egy itteni textilmágnáshoz, a nevéet elfelejtettem. Ondra valami morvaországi falucskából származik, egyébként Brnóban él. Brno fekete és piszkos város, a házakról mállik a vakolat, akárcsak az itteniekről. Az ő emlékeiben valóban fekete az a város,

viszont tele van szép lányokkal, legalább ennyi. Akárcsak itt ez a város az anyám emlékeiben, akinek összetapostam a virágait, és apám emlékeiben, aki szerette az itteni lóbabot. Az ő faluja tavasszal nagyon szép, minden csupa zöld és csupa virág, nyáron illatoznak a földek. Sohasem fogja megszokni az életet ezekben a csupa egyforma közép-európai K. u. K. városokban, mind egyformák. Habár egész életét ezekben fogja leélni. Abban a morva faluban minden egészen más. De mi haszna, ha ott nem lehet textilipari gépekkel foglalkozni. Különös, én egész életemben városban éltem. Nem tudom elképzelni, hogy az egyik faluban szebben virítának a virágok és a földek jobban illatoznának, mint másutt. Nem arról van szó, hogy jobban, mondta Ondra, hanem hogy szebben. Ezt sem tudom elképzelni. Ellenkezőleg, én úgy találok, hogy falu helyen gyakori a trágyaszag, és ősszel az ember elmerül a sárban, és a házak valahogy mindig dohszagúak.

4

Először a folyóparton sétáltam, aztán sötét csehókba tévedtem a város felé kapaszkodó nyirkos, szűk utcákban. Váratlanul megpillantottam egy ismerősnek tetsző arcot. A gyűrött kabátú, kócos szakállú, vörös orrú öregember, erekkel behálózott arcával, fekete, lázasan lobogó szemével. Hadonászott és motyogott magában. Amikor közelebb ért, ki lehetett venni, hogy oroszul beszél, hadarva, nyeldekelve, ám nem lehetett érteni a szavait. Ekkor eszembe jutott: napokkal ezelőtt találkoztam az öreggel, az első napon Krisztus feltámadásával köszöntött a Sándor király úton, a pravoszláv húsvéti köszöntést mondta azon a magányos és sötét órán. Szakadt csizmájában és vékony kabátjában egy pillanatra megállt a kocsmájtóban, mormogott még valamit, és eltűnt odabent. Értelmetlen és arrogáns kíváncsisággal követtem. Beléptem az ivóba, ahol olyan sötét volt, hogy először semmit sem tudtam kivenni odabent. A lepusztult és szellőzetlen pálinkakamérésben orromat facsarta a szesz és a férfiizzadság bűze. Az egyik asztalnál négy férfi ült füstbe burkolózva, és hangosan verték a blattot. Az öreg túloldalt ült le a sarokban, magában motyogva és az asztalon matatva. A kocsmáros leplezetlen kíváncsisággal, kissé együgyűnek tűnve – tátva maradt szájával legalábbis – bámulta az ajtóban megjelenő jövevényt. A jövevény pedig megállapította, hogy ilyen lepusztult kocsmát még életében nem látott. Ismertem a prágai meg a német sörözőket, egy-egy külvárosi odúba is betévedtem időnként, de egyik sem volt ennyire sötét fényes nappal, és sehol sem volt ilyen pálinkabűz, a rossz, ördög tudja, miből főzött pálinka bűze. Mégis pálinkát rendeltem, és kortyolgatás közben úrrá lettem rosszulétemen meg gyomorgörceimen, és a bűzhödtt italt elutasító egész szervezetemen, és sikerült megtudnom a kocsmárostól, hogy az öreg valóban orosz, a városi szegényház lakója, folyton erre kószál, és az orosz emigránsok gondoskodnak róla. A neve Fegyatyin, és az itt élő oroszok különös embernek tartják. Ő, a kocsmáros viszont úgy véli, hogy a vén orosz csak egy pálinkáshordó. Most a kocsmáros akart kérdezősködni, én azonban szó nélkül fizettem, felálltam és távoztam.

Ondrának, a szebben, nem pedig jobban illatozó morva faluból származó cseh gépésznek elmondtam, mit láttam odalent. Ondra gondterhelten csóválta a fejét. Itt élő kollégái első nap figyelmeztették, hogy semmi keresnivalója odalent, ha nem akarja, hogy megszabadítsák pénztárcájától, órájától vagy kalapjától. A legjobb esetben valami nélkül, és könnyen lehet, hogy egy életre nyomot hagyó készúrással tér vissza onnan.

– Ami pedig azt a ti oroszotokat illeti – mondta Ondra –, hogy is hívják?

– Fegyatyin.

– Fegyatyin, igen. Ami ezt a Fegyatyint illeti, egyszerű a dolog. Ő Isten embere. Oroszországban a bolsevik fordulat előtt ezer-tízezer számra hemzsegték az ilyenek, minden falura jutott legalább egy. Mennek ide-oda ezek az Isten emberei, és szünet nélkül hirdetik Krisztus feltámadását. Senki sem nyúl hozzájuk, mert Isten emberei, és amikor transzba esnek – általában nyavalyatörősek –, apokaliptikus látomásokat vagy mit élnek át. Muzsikok ezek, de a forradalom előtti években a felsőbb rétegeket is magával ragadta ez az orosz örület. Hiszen ismeri Raszputyin történetét.

– Ismerem.

– Na, látja, Raszputyin is ezek közül való volt. Azután is termett ott Isten embere, hogy minden tébolyban és vérben úszott abban a sötét Oroszországban.

A jelenlegi eseményekre is megvolt Ondra magyarázata. Vallási eredetű a dolog, hiszen Sztálin is a papneveldeből jött; régi vallási szekták mozgalma ez, különös társulásban az egyenlőségről vallott bizonyos nyugati, úgymint német és zsidó felfogásokkal. De engem csak Fegyatyin érdekelt. Minden alkalommal beleborzongtam, amikor eszembe jutott, hogyan állt elém az utcán ez az ember azon a reggelen.

– Ezek az Isten emberei időnként valóságos tömeghisztériákat produkáltak – folytatta Ondra. – Önsanyargatásokat meg orgiákat rendeztek, aztán meztelen futást tüskén, bokron át, és minden ördögöt. És ez az ő kereszténységük, uramisten. Nem – rázta a fejét Ondra kétségbeesetten –, ezt mi, közép-európaiak el sem tudjuk képzelni. Még a Krisztusuk is egészen más. Egy sötét Krisztus. Nem kell szó szerint venni, én így látom.

Kissé meglepett, hogy a morva gépészmérnök, aki itt a gépeket vizsgálgatja, és folyton a falucskájára gondol, ilyesmiről gondolkodik.

– Hogyne – válaszolta –, nálunk rengetegen vannak.

– Isten emberei?

– Oroszok, illetve biztosan akad köztük néhány Isten embere is. Képzelhetsz, hogy a bolsevik forradalom után micsoda tömegek zúdultak Európára a sztyeppékről meg a széles folyóikon túlról. Isztambulban a hajók majd elsüllyedtek a menekülő uraktól, pópáktól, muzsikoktól és fehérgárdista katonáktól. Egész Európa tele van a pravoszláviájukkal meg a füstölőkkel.

Ondra nagyon színesen és érdekesen mesélt, de túl általánosságban, és túlságosan személytelenül. Rendben, mindent lehet így magyarázni, de engem az érdekel, mi történik egy ilyen Isten emberével, milyenek a látomásai. Annyi tudós kínlódik a telepátiával, a szuggesztióval meg hasonlókkel, megszállottan keresik

a médiumnak való személyeket, de az még egyiknek sem jutott eszébe, hogy egy ilyen Fegyatyint vegyenek nagytű alá. Elementáris ember. Nem sokra megyünk a híres Eva C.-vel, bár kétségkívül ő az eddig ismert legjobb médium, aki egész életét szalonokban tölti. A lehetőségeken túllépő elképzeléseivel. Tulajdon önképeének kiáradása nem mozdul semerre, legfeljebb erotikus fantáziálásokig, férfi nemi szervekig. Fegyatyin egészen más világ. Nem vonom kétségbe, mert azon a reggelen valami megérintett, nem tudom. Ésszel föl nem foghatom, valami megfoghatatlan. És ahogy most járja ezt a várost, ami merőben más, mint az ő Volga-vidéke, vagy hova is való – tudja-e vajon, hogy minden megváltozott? Mégis úgy viselkedik, a karjaival, a testével, a szemével, mint aki semmin sem képes változtatni. Lehet persze bizarr szemszögből szemlélni a dolgokat, mint a kocsmáros: különönből ugyan, valójában közönséges nyáladzó, részeg bolond. Ha a kocsmároshoz hasonlóan józan paraszti ésszel próbálom megfejteni ezt a jelenést, nem megy ki a fejemből, miért várt rám újév hajnalán, miért ordította újév napján, hogy Krisztus feltámadott. Rádásul náluk másképp sorakoznak a naptárban a napok. Nyugtalaníthatta valami, az általános mulatozás, a kivilágított ablakok, a részek az utcán. Hogy miért kellett velem találkoznom, sohasem fogom megérteni.

6

Minden jel szerint megelégettem szobám magányát. Korábban úgy éreztem, hogy nem bírom ki abban a hotelszobában, Jaroslavra várva, most meg egyszerre túlzás ez a nagy társas élet. Megérkezik az ember egy idegen városba, és nem a helybelieket ismeri meg, hanem csupa külföldit. A folyosón találkozunk, az ebédnél vagy a vacsoránál, végül az utcán is üdvözljük egymást. Legvégül, vagyis este együtt iddógálunk. Az Emeršič-kocsmában, a Sándor király úton. Pešič a vastag láncával, Ondra meg én. Ondra megint a morva falujáról beszél meg az ottani borokról, Pešič pedig hangos lett és kötözködik. A szerb katonatisztet provokálta, aki nyugodtan vacsorázott a szomszéd asztalnál, és keze fejével törölgette a bajuszát.

– Úgy viselkedik – mondta Pešič nagyon hangosan, mindenképpen olyan hangosan, hogy a tisztnek hallania kellett –, mintha ezek mindenütt otthon lennének, mintha mindenütt ők volnának az urak, mintha az egész ország az ő lovas kaszárnyájuk volna. – Az igazat megvallva, a szerb katonatiszt legalábbis ezen az estén nem így viselkedett. Így Pešič viselkedett.

– Bűdös lovas kaszárnya – tette hozzá Pešič. – A szomszéd asztalnál ülő katonatiszt állkapcsa gyorsabban őrlte az ételt, és remegni kezdett a bajusza. Egyszerre nem láttam világosan, mit keresek itt. Itt ez a katonatiszt, teljes lovassági önértékével, most remegőre fogva, Pešič meg a vastag láncával. Felkeltem, és szó nélkül távoztam. Ondra utánam kiáltott valamit. Sem árulónak, sem gyávának nem éreztem magam. Egyszerűen semmi közöm hozzájuk. Ez az a világ, ahová sohasem fogok belépni.

Így gondoltam. De ezen az éjszakán végleg beléptem, noha megfogadtam, hogy sohasem teszem meg ezt a lépést.

A szép fogú ismerős kisasszony a postán közölte, hogy nincs levelém. Legyek azonban nyugodt, ha megjön a távirat, haladéktalanul elhozzák a szállodába. Tehát semmi. Tehát még egy éjszaka ebben a városban, amely nem állhat engem, és amelyet én is egyre kellestlenebbül utasítok el.

Amint visszaétem a szállodába, a recepción üzenet fogadott, hogy valaki vár az étteremben. Gyorsabban kezdett verni a szívem. Jaroslav? Lehetetlen.

Persze, hogy lehetetlen volt. Ondra ült ott. Bemutatott egy vörös hajú úrnak, textiles kollégája, Franjo Samsa mérnök, textiles főfelügyelő a Hutter-gyárban, mindezt egy lélegzetre.

7

A város nem börtön és nem tébolyda, a város az utazók nagy részének pihenő útközben. Senki sem tudja azonban, melyik lesz az utolsó állomása. A város oda van helyezve, félúton Bécs és Trieszt közé, és utcáival és házaival, szalonjaival és csehóival, szállodáival és templomaival, börtöneivel és kórházaival, tébolydáival és hullaházaival várja lakóit és az idegeneket, a jövevényeket és az utazókat. Bárki kiszállhat a vonatról, amikor csak kedve tartja. Az 1860. évben Iván Szergejevics Akszakov költő száll le a vonatról. Poggyászát a vasútállomáson hagyja, és kézipoggyászával a Hotel Stadt Wienbe megy. Járási székhely, jegyzi fel naplójába, kövezt szinte seholy, idétlen, különös formák, hegyek övezik, sok zöld, nyárfák, kertek, beépítetlen telkek. Teljes rendetlenség. Főként pedig csend és unalom. Akszakov számára a város és a Trieszt felé elnyúló egész tartomány afféle *terra incognita*, melyet a kutató nagy érdeklődéssel fedez fel. A *terra incognita* a világ végén terül el, és szláv hazafiak népesítik be. Akszakov a szobájában írja a tudósítást erről a különös tartományról, a lassan csonkig égő gyertya világánál, a messzi Moszkvába, amely a világ közepe. Szlovén tudósokkal kellett fényes nappal sok palack bort elfogyasztania. A tudós férfiak valamennyien katolikus papok, ennek ellenére, írja Akszakov, a mi szláv szívünk dobog bennük.

Brünnből érkezik 1938-ban a zágrábi születésű Franc Gregurič és Edita Lieber, egy gazdag brnói nagyiparos leánya. Ezt a várost választják szerelmi búvóhelyül. Amde pár nap múlva megérkezik maga Lieber úr is. Heves vita zajlik a rendőrségen, mivel Edita és Franc össze akarnak házasodni, az apa viszont követeli, hogy Franc előbb térjen át a zsidó vallásra, ha meg akarja hódítani a leány szívét. A szerelmesek állítják, hogy nem élhetnek egymás nélkül, mégis egymás nélkül kell élniük, mert Editát atyja hazaviszi, Francot pedig egy ideig feltartóztatja és kissé kikérdezi a rendőrség. A város így egyesek számára a szenzációk szerelmi románc szomorú végállomása, mint azt a helyi lap hírül adja a szenzációk krónikájában. Megint más a helyzet Peter Galowitz osztrák állampolgárral, 47, gépész – ez a Vár büfében minden ésszerű ok nélkül hirtelen összeesik, és többé soha föl nem kel. Mert halott, és senki sem tudja, miért kellett éppen itt holtan összeesnie. Más a helyzet Stolz bécsi karmesterrel, hiszen megérkezése feledhetetlen volt. Ahogy leszállt a vonatról, meglátta ezeket a rút homlokzatoakat, esztétikai érzéke ezt képtelen volt elviselni, ezért rövid szolgálat után megszökött a városból. Más eset Elizabeta Obolenska hercegnőé: leszállván a vonat-

ról csapdába esett, és képtelen elhagyni a várost immár húsz éve. A bolsevikok elől menekült, ebben a városban dolgozott, a szláv világ peremén, mint honfitársa, Akszakov fogalmazott, húsz éven keresztül volt könyvtáros, aztán újra menekülőre fogta, együtt a németekkel, ezerkilencszáznegyvenötben.

1938 januárjában 1417 külföldi éjszakázott a városban, 239 osztrák, 31 cseh, 113 német, 4 román, 6 lengyel. 1938. január elsején egyetlenegy ember szállt le a vonatról, egy osztrák állampolgár, aki a Sándor király utcán álló szállodába tartott.

GÁLLOS ORSOLYA fordítása

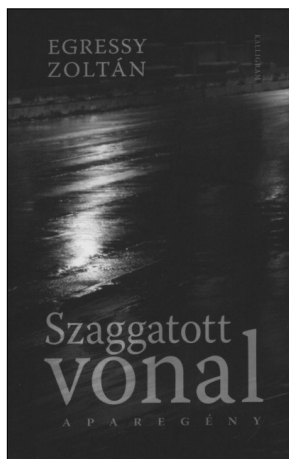
A TABÁN ANGYALAI

Egressy Zoltán: *Szaggatott vonal. Aparegény*

Egressy Zoltán 1991-ben *Csókkor* című verseskötetével debütált, azután 2009-ig leginkább színdarabjai révén volt jelen a magyar irodalmi életben. *Portugál* című drámáját nemcsak a Katona József Színházban játsszák 1998 óta folyamatosan nagy sikerrel, hanem a mű nyomtatott változatát – a szerző más színdarabjával együtt – több kiadó is (Neoprológus, 2000; Ant-ko, 2005) közzétette. Egressy két évvel ezelőtt jelentkezett először kispróza-gyűjteménnyel, amely *Most érsz mellé* címmel látott napvilágot a Kalligram Kiadónál, idén pedig megjelent első regénye, a *Szaggatott vonal* is, amely a figyelemfelkeltő *aparegény* alcímet kapta. Figyelemfelkeltő, mert az utóbbi években az úgynevezett *aparegények*kel kapcsolatos olvasói tapasztalatok igencsak szerteágazóvá váltak. Esterházy Péter az apát illetően például egyenesen az európai kultúra főműfajáról beszél: „Az aparegény ugyanis nem műfaj, ellenben az apa az műfaj. Az európai kultúrában az apa egy főműfaj. Minden az apáról szól, ez egy apakultúra, és az apa nagyon erős tabu alatt áll, az apa érinthetetlen.” (<http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/51/esterhazy.html>) Az apa érinthetlenségének, illetve az érinthetlenségéből fakadó folytonos leszámolási kísérletnek a megjelenítése a legtöbb apatörténetet radikálissá teszi.

Egressynél azonban nem egészen erről van szó. Nem lehet ugyanis azt mondani, hogy a *Szaggatott vonal* – akár témáját, akár poétikáját tekintve – radikális volna. A regény tétje nem az apával való szakítás, hanem a vele való megbékélés, a félresiklott apa-fiú kapcsolat megértése és elfogadása, amit a mű hagyományos regénypoétikai eszközökkel jelenít meg. Egressy prózája nem igazán feszeget esztétikai konvenciókat, és nem okoz váratlan meglepetéseket sem, inkább egységesnek és homogénnek lehet mondani. Az új regény narrációja és hangneme erősen emlékeztet a szerző korábbi novelláinak narrációjára és hangnemére: az alapvető beszédhelyzet az egyes szám első személyű, a főszereplő egy-szersmind az elsődleges elbeszélő. A *Szaggatott vonalban*, akár csak a *Most érsz mellé* írásában, a befelé figyelő, megfontoltan és lassan építkező belső monológok dominálnak, miközben a színdarabokból ismert pergő drámai dialógusoknak, amelyekkel Egressy a legfinomabb árnyalatokat és karaktervonásokat is képes megjeleníteni, a regényében és az elbeszéléseiben alig van nyomuk.

A monológ marad az uralkodó beszédmód akkor is, amikor a regény narrációja valamilyen oknál fogva megtörik. Elbeszéléstechnikailag hasonlít a novellákhoz a regény csattanószerű zárata is, de konkrét egyezés figyelhető meg a szereplőválasztásban is. A *Szaggatott vonal* főhőse Vertesz Antal motoros futár, annak a Vertesz Abának a fia, aki a *Zárvonal* című Egressy-novellának a főszereplője, és aki mel-

Kalligram Könyvkiadó
Pozsony, 2011
272 oldal, 2900 Ft

lékszereplőként felbukkan a *Permet* című írásban is. Ebben a két elbeszélésben azonban nincs szó arról, hogy a Budapest utcáin hajnalonként magányosan kóborló Vertesz Aba ékszerésznek fia is volna. A regény és a novella címe viszont eleve szembeállítja egymással a két karaktert. Az apa és fia között feszülő konfliktust jellemzi az útjelző vonalak ellentétes szimbolikája. Az apa éjszakánként mindig a záróvonalon gyalogol át az Erzsébet-hídon a Tabánba, ami a közlekedési szabályok értelmében egyértelműen kihágásnak számít, miközben a motorral közlekedő fiú terrénuma az átjárhatóságot biztosító szaggatott vonal (a KRESZ-ből ismert terelővonal), amely teret hagy az ingázásnak, az eldöntetlenségnek, és úgy teszi lehetővé a különböző „forgalmi sávok” közötti átjárást, hogy közben nem következik be szabálysértés.

A történet egy nyári délután, Vertesz Antal harmincadik születésnapján kezdődik. Annak, hogy a főhős éppen ezen a napon harminc éves, szimbolikus jelentősége van: nem egyszerű évfordulóról van szó, hanem egy kritikus életpillanatról, amely Verteszt számvetésre készíti. Mindaz, ami délutántól másnap hajnalig történik vele, egyfajta pesti Télemakhiaként értelmezhető, vagyis Egressy története az ősi toposzt, az elveszett apa (Odüsszeusz) utáni bolyongást eleveníti föl. A keresés egyszerre konkrét és virtuális: Vertesz az éjszaka folyamán valóban keresztül-kasul szeli Budapest utcáit, míg végül az apja útvonalán haladva az apai „birodalomban”, a Tabánban köt ki; a kutatás ugyanakkor a Vertesz tudatalattijában zajló belső monológokban is tükröződik. A regény első jeleneteinek helyszíne egy pesti kocsmá, ahol a fiatal férfi a következő fuvarjára várakozik, és azt fontolgatja, hogy gyúrni indul egy fitnessszalonba. A kocsmában a szokásos törzsközönség között hamarosan feltűnik egy vonzó szőke nő, és ettől kezdve Vertesz Antal délutánja is újabb fordulatot vesz. Mint kiderül, a következő küldeményt (egy vibrátort) épp ennek a nőnek a megbízásából kell eljuttatnia Budapest egyik külső kerületébe, ahol a kézbesítést követően a szőke nő barátnője, a „tapsicipós” Tímea nemcsak egy italra invitálja meg a futárt, hanem közösen ki is próbálják a barátnő küldeményét. A szenvedélyes együttlét után Vertesz továbbmotorozik a temetőbe, ahol éjfélig az apja szétszört hamvai mellett iszogatja a Tímeától lopott whiskyt, majd félig-meddig kijózanodva a sírkövek között bukdácsol. A temetőből végül az arab temetőőr kalauzolja ki, a bejáratnál pedig már várja őt Tímea, akinek a társaságában sikerül bejutniuk a Vidámparkba, majd közösen visszamotoroznak a kocsmába, ahol ismerősökkel – Vertesz gyermekkori barátjával, Molekulával, és Tímea barátnőjével – futnak össze. A kis társaság azonban hamarosan a kórházi ügyeleten köt ki, ahonnan Vertesz a kocsmában megismert halórral halorzók nyomába indul. Hajnalban viszont már ismét Budapest utcáin látjuk őt viszont a motorjával; ekkor indul el apja éjszakai útvonalán az Erzsébet hídon át a Tabánba, majd a visszaúton, amikor döntenie kellene, hogy a híd utáni elágazásnál hazafelé forduljon-e, vagy a régi szerelme lakása felé, furcsa körülmények között feltehetően életét veszti. A szövegből nem igazán derül ki, hogy a regény végén baleset vagy öngyilkosság történik-e, mindenesetre az utolsó fejezet abban a pillanatban ér véget, amikor Vertesz valahol a híd közepe táján előre látja a halálát követő pillanatokot és a rá várakozó angyalokat, de maga a zuhanás ténylegesen még nem következett be.

A regény jelen idejű síkjába szervesen belesimul egy retrospektív narratíva is, amely többretegű, vagyis a jelen- és múltbeli jelenetek ritmikus váltásaiból, egymásba mosódásaiból épül fel. A halott apához intézett monológ így csak részben szól a Vertesz születésnapján történt eseményekről, ugyanilyen fontos benne a múlt emlékeinek felidézése, az apa hiányának kimondása, valamint a főhős régi szerelmeinek története. Vertesz Aba és Vertesz Antal kapcsolata alapvetően a hiányra épül, mivel Vertesz Aba a fia születése után elhagyta a családját, és ezt követően évente kétszer látogatta meg a gyereket. Vertesz Antalban éppen a felidézhető emlékek hiánya miatt ébred fel a vágy az apával való konfliktus tisztázására. Frusztráló számára például az az érzés, hogy sosem tu-

dott megfelelni az apai elvárásoknak, és ezért magát tartja felelősnek a közönyéért. „Kéves vagyok, ezt éreztetted, nem tudok az apád helyébe lépni, megrogytál a halálával, én meg mit akarok tőled? Sokszor nekigyürköztem, igyekeztelek felmenteni, mert hát lehet, hogy csak annyi történt, te nem apának születtél, hanem gyereknek, nem tudtál felnőni apának, akkor viszont nem tehetsz róla, hogy paraszt módon viselkedsz, minek kapaszkodom beléd [...]” (76.) A narráció hangsúlyosan az én-te dialogikus viszonyra épül, de miközben az egyes szám első személyű narrátort kezdettől fogva azonosítani lehet, addig a monológ egyes szám második személyű megszólítottjának kiléte viszonylag sokáig bizonytalan. Csak a második fejezet közepe felé, amikor elhangzik az *apa* szó („[...] te a múlt vagy, a múltam, és az is maradsz mindig, mert az akarsz lenni, *apa*.” [14. kiemelés tőlem, L.E.]), válik teljesen egyértelművé, hogy Vertesz végig a halott apjához fog beszélni. A regény így formailag ugyan monológ, de az erőteljes megszólíttóság következtében mintha egy megkezdett dialógus is volna, amelynek az elbeszélő elképzelése szerint a regény befejező képsorai után kellene elkezdődnie.

Vertesz Antal hangja a monológ egyirányú természetéből fakadóan uralja az elbeszélést, amely így viszonylag gyakran tűnik nárcisztikusnak: az olvasó a regény egészében az ő tudatába lát bele, ahol többször szembesül frusztrált panaszáradattal. Erre a narrátor maga is reagál, kijelentve, hogy a folytonos önsajnálatról le kellene már szoknia. „Az az egyetlen probléma, hogy olyan, csak magát sajnáló lény vagyok, akit mindössze az érdekel, ki ébred fel majd a halála pillanatában.” (93.) Vagy egy másik jelenetben: „A legjobb lenne egy darabig üresnek maradni, ahogy az utca teszi, miután elzúgott a paraszt motoros, ezt kell gyakorolnom, az üresedést, meg az önsajnálát – ha mégis az lenne – tudatos beszűntetését, csírájában akarok elfojtani mindent, ami rossz, nem akarom gyűjteni az érzéseket, elég lenne csak lenni.” (12.) Vagy megint máskor: „Bárcsak olyan lenne az igazi személyiségem, mint amilyeneknek látszik, arra vágyom, nem szenvedésre, legszívesebben kiműteném magamból az önsajnáló, merengő részeit.” (146.) Olykor roppant igaznak tűnik Verteszre is az, amit a regény vége felé az elbeszélő a hirtelen haragú Molekuláról mond: „[...] legalább ismeri magát, bár tetszelegnie nem kéne azért [...]” (245.) Vertesz reflektált és érzékeny személyisége nem tűnik egyértelműen pozitívnak, inkább ambivalensnek mondható. A macsó és a feminin vonások egyszerre keverednek benne: fitnesszteremben gyúr, ahol a körülötte izzadó nők fenekét mustrálja, előfordul, hogy gyümölcsnapot tart, fél a sötétben és a szellemektől, mániákusan hisz az angyalokban, ugyanakkor megvetően beszél az ezotériáról, amelyben azonban láthatóan ő maga is járatos. Inkább félműveltnak tűnik, tudására viszont roppant büszke, és többször sértetten utal arra, hogy ismeretei ellenére a külvilág számára ő csak egy egyszerű postai alkalmazott. Kapcsolataiban kerüli a kötődést, ahogy Timeáról is hamar elfeledkezik, és valószínűleg jobban hasonlít az apjára, mint azt magának bevallja.

Olykor előfordul kilépés az egyközpontú elbeszélői nézőpontból, ami viszont nem eredményez lényegesen eltérő elbeszélői hangnemet vagy stílusváltást. Vertesz monológja ugyanis egy-egy fejezet erejéig időről időre megszakad, hogy szóhoz jusson a cselekmény néhány karakteresebb szereplője, akik szintén egyes szám első személyben adnak elő egy fejezetnyi monológot a saját életükről. A közbeékelte történetek nem függőbeszéd-szerűen kapcsolódnak a szövegbe, hanem a nézőpontváltás szövegképileg van jelezve: a főelbeszélésből kilépő részek kurzíváltan vannak szedve. Hogy az egyes mellékszálaknak kik az elbeszélői, többnyire csak a következő fejezetekből derül ki, mivel az elbeszélői hangnem kevés kivételtől eltekintve (ilyen például az arab temetőőr monológja) nem elég jellegzetes ahhoz, hogy támpontot adjon ehhez. Előfordul, hogy a vizuálisan jelzett narrációváltás felesleges és indokolatlan is. Például a negyvenedik fejezetben maga Vertesz folytatja tovább megkezdett belső monológját, a szöveg azonban kurzíválva van. Emiatt az olvasónak az a benyomása támad, mintha valaki más venné át a szót, amiről szó sincs,

ahogy ez a következő fejezetből ki is derül. Minthogy a különböző narrációs szintek stílusjegyeiben alig van eltérés, a negyvenedik fejezet akár önironikusan is értelmezhető, hiszen egyrészt relativizálja a korábbi elbeszélőváltásokat, másrészt rámutat arra, hogy a kurzivált fejezetekben elbeszéléstechnikailag ugyanaz történik, mint a főelbeszélésben, vagyis a regény egyetlen elbeszélője tulajdonképpen mindvégig Vertesz Antal. A narráció egyközpontúsága a cselekmény szintjén allegorikusan is visszatükröződik egy álomjelenetben. Éjszakai bolyongása közben Vertesz elalszik a halór autójában, és egy vonatútról álmodik, amely során kirabolják, majd ellenőrzi őt egy kalauz. Az álomleírásból egyértelmű, hogy az álom minden szereplője – az utas, a kalauz és a tolvaj is – egyetlen személy: maga Vertesz.

És bár végig ő tekinthető a regény főelbeszélőjének, kívülről nézve mégis inkább mint voyeur van jelen; szinte alig szólal meg, többnyire csak keresi a szavakat, ha más szereplőkkel kerül kapcsolatba, és képtelen a saját elvárásainak megfelelő frappáns válaszokat adni a kiélezett szituációkban. A nőekkel, akikkel a délután és az éjszaka folyamán dolga akad, kizárólag a „testbeszéd” nyelvén érintkezik, vagy egyszerűen csak bámulja őket, és látszólag alig reagál arra, ami körülötte történik. A többi szereplő monológját végighallgatja ugyan, de nem kommentálja, mintha azok az ő elbeszélésétől független szövegbetétek volnának, ő maga pedig csak passzív befogadója volna a véletlenül elcsípett élettörténet-fragmentumoknak. Ezek a látszólag különálló elbeszélések ugyanakkor részévé válnak az apjához intézett monológjának, amelynek tartománya így kényszeresen szétfeszített, hiszen tetemes része egyáltalán nem apa és fia kapcsolatáról szól. A Tímeával való első együttlétének leírásakor Vertesz például kizól az apjához, mintha az maga is mindent láthatna, ami vele történik. „[...] nem fogom részletezni neked, ne félj, nem mintha biztos lennék abban, hogy nem látod, ha akarsz, ez a gondolat sok mindentől visszatartott korábban, főleg ezen a téren.” (70.) A szeretkezés leírásának érdekessége, hogy a jelen megélése tulajdonképpen egy időben zajlik a történetekre vonatkozó reflexióval és a történeteknek az apával való megosztásával. A halott apa tehát a fia minden pillanatának és mozdulatának tanúja, sőt részese.

Egressy tagadhatatlanul ügyesen épít fel jeleneteket, és a szereplői is finom vonásokkal vannak megrajzolva, ugyanakkor a szituációknak nem mindig van meg a helyük és nem elég súlyosak, ezért olykor szervesetlennek vagy éppen felszínesnek tűnnek. A tizenegyedik fejezet például egy McDonald’sban játszódik, ahol egymástól teljesen függetlenül három ponton is kialakul egy-egy feszült miniszituáció: a magázó és tegező formulákat felváltva használó kiszolgálólány, a félbolond módjára bambuló öregember és a hamburgerfaló, rasszista vendég a nőjével egyszerre teremtik meg a hely atmoszféráját. A jelenetek jól komponáltsága és a figurák találó megformálása ellenére azonban a fejezet nem tesz erősebb benyomást az olvasóra. Hasonlóan problematikus a regény több fejezetén átívelő temetőjelenete, amely szintén egy archaikus toposzt – az alvilágjárást – parafrázeál. Miután Vertesz kézbesítette Tímeának a barátnője által küldött csomagot, a temetőbe indul, és felkeresi azt a helyet, ahol apja hamvait szétszórták. Az antik toposz szerint a leghetetélenebb erőpróba az alvilágba való lejutás, ahova élő ember csak mágikus szertartások segítségével juthat el, és ahonnan racionális körülmények között nincs visszatérés. A *Szaggatott vonal* temetőjelenetének mintául szolgáló Neküiát nem annyira az *Odüsszeiában*, mint inkább az *Aeneis*ben kell keresni, amelyben Aeneas azért keresi fel a holtak birodalmát, hogy megtudakolja apja szellemétől a jövőjét és a küldetését. Egressy többszörösen rájátszik erre a toposzra, különösen amikor Vertesz pokoljárásától való félelmeiről beszél: „Féltem teljesen a pokolra menni, mindig ez volt, nem mertem soha belemerülni a teljes elveszésbe, pedig az kell néha, hogy rendesen kitisztulj, kitisztulsz, amikor feljössz onnan, fel lehet jönni, ha nem gyáva az ember lemenni.” (90.) A szellemek módjára felbukkanó sírkövek és kőszobrok, amelyek az elbeszélőben permanens félelmet

váltak ki, itt is kiválóan megteremtik a sejtelmes és homályos légkört, ugyanakkor az egész epizód önmagába zárt és szervesen marad, nincs következménnyel a cselekmény egészére.

Különösen jól sikerült részekkel találkozhatunk viszont azoknál a beékelődő epizodikus szakaszoknál, amelyekben az anekdotikus-novellisztikus szövegalkotás válik meghatározóvá. Ilyen például a huszonharmadik fejezetben az Alzheimer-kóros Erzsébet néni története, akinél Tímea hosszú időn keresztül lakott albérletben, és aki rendre elfelejtkezett az albérlőlányról, ami nemcsak számtalan humoros történetnek a forrása, hanem a szenilis asszonyról meséltek hitelessé és plasztikussá teszik Tímea alakját is. Hasonlóan emlékezetes az a történet, amelyet az elbeszélő egyik szerelmének nagyapjáról olvashatunk. A nyolcvanhat éves Vilmos nagypapa, miután összehívja családját, bejelenti, hogy szerelméhez, Jánoshoz költözik, akivel váratlanul annyira egymásba szerettek, hogy nem tudnak tovább egymás nélkül élni. Az összeköltözést követően a nagypapa hamarosan meghal, a kezdetben megdöbben család pedig Vilmos halálának évfordulóján minden évben rituálisan összegyűlik, és közösen elszívják az emlékére egy-egy cigarettát. A regény sok hasonló, apró betéttörténete nem kapcsolódik közvetlenül a főelbeszéléshez, ugyanakkor dinamikussá teszik az olykor monotonná és statikussá váló narrációt.

A regény legproblematisabb szakasza a lezárás, amelynek patetikussága és kuszasága egyaránt zavarba ejtő. Nemcsak az különös, hogy Vertesz a történet végén váratlanul felmenti az apját, hanem az a nagyvonalú gesztus is, amellyel megbékélésének hangot ad: „[...] számonkérni vagy megbocsátani, mindkettő felesleges, a tisztesség miatt kéne lezárni a dolgainkat, nincs többről szó, nem fájssz már, ez mindenképpen megnyugtató, és harag is egyre kevesebb van bennem, talán mert fáradok, meg azért, [...] mert lehet, hogy én téged megszeretlek, mióta beszélek hozzád, mint egy hülye, talán csak ez hiányzott, nem akarok semmit, nem tartozunk egymásnak, csak kíváncsi vagyok rád, ennyi, és a végén majd, amikor találkozunk, a legvégén, azt hiszem, akkor majd megölelek téged.” (260–261) A regény utolsó néhány oldala azon túl, hogy nem következik az előzményekből, olyannyira elliptikusan szerkesztett, hogy jóformán követhetetlen, ami a főhőssel történik. Ugyanakkor, amint Vertesz elindul az apja útvonalán a Tabánba, és megpróbálja rekonstruálni annak éjszakai koreográfiáját, a tragikus befejezés már sejthető. Az utolsó fejezetekben ugyanis a *Záróvonallal* motívumai és szimbólumai – a piros Nissan mint a tragédia előhírnöke (252.), a két világ közötti átjárását jelképező híd és a kitaratóan szakadó eső/hó – újból előkerülnek. Az ötvenedik fejezetben viszont Vertesz tettei követhetetlené válnak, és bár a jelenet helyszíne egészen kis területre – az Erzsébet híd közepe és a Ferenciek tere előtti útszakaszra – szűkül le, a térvizonyok és a történések összemosottá és látomászerűvé válnak.

Az utolsó oldalak lázas víziójának leírásából az olvasható ki, hogy Vertesz lezuhan, de feltehetően nem egy baleset következtében a motorjáról, ahogy az olvasó várná, hanem egy olyan pontról, ahonnan nézve a híd egy alsóbb pontnak tűnik: „[...] amikor majd leérek a földre, el kell másznom a Duna felé, a korlátig nem lesz nagy a távolság, attól függ persze, hova érkezem, a vízbe képtelenség, nem tudom úgy kormányozni magam, nem akarok lebénulni, [...] mellel meg kíváncsi vagyok, hogy néznek ki, nyújtják majd a kezüket felém, érdekes lesz, többes számban gondolkodom róluk, úgy képzelem, több lesz belőlük, nem csak egy, még nem látom őket, pedig biztos készülődnek, itt vannak körülöttem, vagy *lenn a hídon várnak*, vagy velem zuhannak [...]” (270. kiemelés tőlem, L.E.) Ha a monológunk ezt a kusza utolsó szakaszát megpróbáljuk követni, akkor valószínűsíthető, hogy Vertesz nem megy túl motorjával a hídon, ahol döntenie kellene, merre kanyarodjon, hanem a döntéshelyzetet felfüggesztve megáll, felmászik a híd tetejére, és onnan leveti magát a mélybe, pontosabban a híd járdarészére, ahonnan a terve szerint az esést követően a korlátokon keresztül be kellene másznia a Dunába, hogy elsodródjon a Fekete-tenge-

rig. A döntéspillant kimerevítésének ilyen formája egészen képtelen és abszurd ötletnek tűnne, ha egyértelmű volna, hogy a leírtak „valóban”, vagy csak a futár gondolataiban történnek-e meg. Igazából nem a szöveg homályossága és elliptikussága, vagy az asszociációk forgatagszerűsége hat zavaróan, hanem a lezárás koncepciótlansága és következetlenségei. Az utolsó oldalakkal kapcsolatban ugyanis azt lehet mondani, hogy a szöveg zárlatának lendülete és ritmusa fontosabbá válik a narráció logikájánál és hitelességénél.

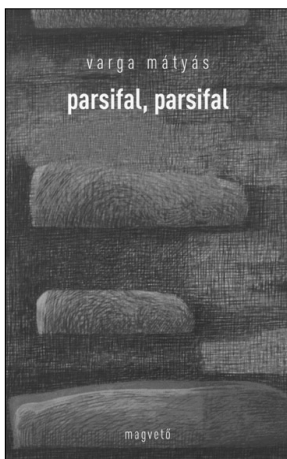
A *Szaggatott vonalnak*, ennek a vérbeli budapesti regénynek, mint látjuk, vannak gyenge pontjai, de számos olyan részlettel is rendelkezik, amely arra utal, hogy Egressy új könyve akár egy ígéretes prózaírói munkásság kezdetének is tekinthető.

A BESZÉD MEGVÁLTOZOTT AKUSZTIKÁJA

Varga Mátyás: *parsifal, parsifal*

Varga Mátyás költészetéről szólva elsőként azt az intenzitásbeli váltást érdemes kiemelni, amely a költő pályáján az utóbbi években megfigyelhető. Az 1995-ben megjelent első, *Barlangrajz* című kötetet az 1998-ban Nantes-ban kiadott kétnyelvű verseskötet követte, majd 2006-ban a *leghosszabb út*, 2009-ben a *hallásgyakorlatok*, s legutóbb, a 2011-es könyvhétre látott napvilágot a *parsifal, parsifal*. Már az utóbbi három kötet címadásának tipográfiája is azt sugallja, hogy az utóbbi öt év lírája valamilyen módon egységet alkot. Persze többről, sőt másról van szó, mint a verstermés ugrásszerű gyarapodásáról, hisz Varga Mátyás költészetét az utóbbi években sem a szövegek bőséges áradása jellemzi. Vékony, fél-száz költeményt sem tartalmazó verseskötvényei sokkal inkább a költői útkeresésnek a mai magyar líra kontextusában egyedülálló, bár nem kapcsolat nélküli állomásait jelölik. Annak idején kételkedve olvastam Krusovszky Dénes értékelését: „A *hallásgyakorlatok* lírája – írja a fiatalabb pályatárs – kísérleti líra, és éppen kísérlet-jellegénél fogva egyszeri és megismételhetetlen, így Varga Mátyás költői pályáján is az eddigi eredmények betetőzésének, végpontjának tekinthető.”¹ S noha ma sem gondolom, hogy a *hallásgyakorlatok* az addigi életmű betetőzése lenne, a 2011-es kötet, be kell látnom, igazolja Krusovszky állítását, a *hallásgyakorlatok* azonban csak abban az értelemben tekinthető végpontnak, amennyiben a rá jellemző minimalista költészet abban a formában valóban folytathatatlan.

A *parsifal, parsifal*ban Varga Mátyás kétségkívül olyan új líranyelvet alakított ki, amely produktíván összefoglalja az előző öt év költői kísérleteinek újraírható eredményeit, versformájával a *Barlangrajz* darabjait is megidézi, s a Parsifal-mondakör több évszázados szöveg-hagyományának feldolgozásával új keretet ad legújabb költői kísérletének. „A költői pálya markáns, radikális alakulása”² ellenére, mely a legújabb kötet után is jellemzője maradt Varga Mátyás költészetének, megőrizte azt a látás- és írásmódot, amely a *leghosszabb út* metapoétikai önreflexióiban még esetenként a versek explicit tárgya volt: „csak nézem, ahogy most mindent kisbetűvel írok.” (*így látni. mégsem*) Illetve: „pengével a szavakról. a fölöslegest próbálok szüntelen. az elhagyhatót.” (*csak annyi biztos*) Már ez a 2006-os kötet töredékes mondataival, elhallgatásaival a hiánynak, az olvasó által újraalkotható vagy csak megsejthető hiányzónak a szövegbe írásával

1 Krusovszky Dénes: Hallgatáskísérletek. *Élet és Irodalom*, 2009. június 12., 28.

2 Márton László: Füle a hallásra. *Beszélő*, 2009/1, 122.

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2011
64 oldal, 2290 Ft

olyan versnyelvet hozott létre, melyet más-más módon, de a következő kötetek is folytatnak. Ennek a költői redukciónak egyik lehetséges megvalósulási módját adták például a *hallásgyakorlatok* számozott, többszólamú szövegei az „utcáról felszedett”³ mondatokkal, s a költői szerepnek leginkább a neoavantgárd felől megérthető destrukciójával. A *hallásgyakorlatok* ebből fakadóan ellenáll a líraolvasás hagyományos mechanizmusainak is, amennyiben olyan olvasói aktivitásra számít, amely a különböző szólamokat elkülöníti egymástól (ehhez ad ugyan némi segítséget a szöveg tipográfiája), s a pontosan jelölt kontextus hiányában a szövegben elszórt nyomok alapján kísérletet tesz a beszélők azonosítására.

A *parsifal*, *parsifal* is fokozottan igényli ezt az aktív olvasói figyelmet, a (többszöri újra)olvasás azonban a nyomkeresésnek egy másfajta metódusát teszi szükségessé. Már a címadás is sejteti, hogy a kötet olyan műveltséganyagot hoz mozgásba, mely a kelta mondavilágig, de legalábbis a középkori lovagregényekig, Chrétien de Troyes *Perceval ou le Conte du Graal*-jáig, s Wolfram von Eschenbach *Parzival*-ján keresztül Wagner operájáig nyúlik vissza. A kötet végén a *Jegyzetek*ben megtaláljuk Parsifal történetének „lehetséges összefoglalását”, mely a kötet tagolásának megfelelően négy részre bontva ismerteti a középkori mondát, a versek újraolvasása során újabb és újabb kapcsolódási pontokat (neveket, helyszíneket, egyéb közös motívumokat) találunk a középkori lovagregény és a Varga Mátyás-versek között. Vagy éppen ellenkezőleg: újabb és újabb szövegrészletek bizonytalanítanak el a két (három, négy) szövegekörpusz együttolvashatóságát illetően. Hisz nem csak arról van szó, hogy sok esetben mai világunk részletei (szituációk, tárgyak, események) villannak fel az egyes versekben, de a versvilág is oly módon hermetikus, hogy nemcsak a tradícióhoz való viszonya, de saját kontextusa, s a kötet többi verséhez való kapcsolódása sem rekonstruálható egyértelműen. Ez a kettőség vagy (más nézőpontból) nyitottság azonban része a szövegek működésmódjának.

A Parsifal-történet összefoglalása ugyanis tagadhatatlanul a kötet egészét átfogó narratív sémát hoz létre, s a négy ciklusba rendezett versek sora bizonyos fokig követi is ezt a nagyszerkezetet. Az első rész versbeszélője például több darabban is gyermekkori történetet idéz meg, Parsifal gyermekkorának helyszíne, az erdő, Gaste Forest is többféleképpen, esetenként név szerint megidéződik. A versekben elbeszélte történetek vagy történetfoszlányok jellemző helyszíne az erdő, de nem nehéz beazonosítani a lovagokkal való találkozás és az otthonról való távozás eseményeit sem. A kötet további ciklusai is megőrzik a középkori történetre való utalásnak ezt a módszerét, az olvasásban előrehaladva azonban mintha inkább távolodnánk a Parsifal-mondától, vagy legalábbis egyre nehezebben található meg azok a közös motívumok, melyek a négy ciklus verseit a függetlenségű közölt történethez kapcsolják. A negyedik ciklus utolsó versének címe például nem véletlenül a lovag feleségének, Blanchefleur-nek a neve, hiszen az eredeti történet szerint Parsifal hosszú évek bolyongása után nemcsak Monsalvat várába jut vissza, hanem feleségéhez is. A kötet végén olvasható összefoglalás erről viszont nem szól, s nem ez az egyetlen elhallgatott, de a versekben mégis megjelenő kulcsmotívum. Kundri a *bélflóra* című versben például mint idegbeteg nő jelenik meg, ennek értelme viszont csak akkor lesz világos, ha tudjuk, hogy – például Eschenbachnál – a két világ, Monsalvat lovagjainak vára és Klingsor palotája között az örülettel rokon révült állapota biztosít a nő számára átjárást. Ezek az elhallgatások azonban (véltetően) nem a költő figyelmetlenségét mutatják, sokkal inkább a többször átírt Parsifal-monda és a Varga Mátyás-szövegek közötti divergencia-konvergencia játék tudatosan alkalmazott részét képezik. Azaz, véleményem szerint, a *Jegyzetek* összefoglalása a kötet szövegvilágának szerves részét képezi. Ugyanúgy a forrásszövegekből újraalkotott szövegrész, mint a kötet versei, szerkezete is a kötet felépítését tükrözi, még ha funkcionálisan és formáját tekintve el is különül a versektől.

³ Krusovszky Dénes: i. m., 28.

Közel sem arról van tehát szó, hogy – miként a *Revizor* kritikusa feltételezi – Varga Mátyás azzal, hogy a *Jegyzetek*ben összefoglalta a Parsifal-történetet, „az olvasó számára kötelezővé teszi a mitológiai gondolkodást, és ezzel elvágja a kötet másként való megértésének minden egyéb lehetőségét.”⁴ Az ugyan tagadhatatlan, hogy a költő ezzel a gesztussal (is) gondolkodásra készítet, de ennek célja nem a lezárás, az értelmezés lehetőségeinek korlátozása, sokkal inkább a kreatív együtt- és újraalkotás ösztönzése, nem utolsósorban pedig az olvasó műveltségének aktivizálása, esetenként provokációja. Az a nyitott szemantikai struktúra, amelyet a ciklusokba rendezett versek, a kötet végén összefoglalt Parsifal-történet és – ez megint nem mellékes – a kötetben olvasható mottók képeznek, leginkább a két, önmagában is összetett, „szövevényes” szövegvilág, a Parsifal-monda és a kötet végkifejlete, s azok együttoolvashatósága szempontjából lényeges. A különböző szövegváltozatok mindegyikében Parsifal hosszú évek vándorlása, s hitének elhagyása után megtér. Varga Mátyás összefoglalása szerint egy remetének meggyónja bűneit, és húsvét ünnepén megáldozik. Más változatok szerint miután visszaszerezte Klingsortól a szent lándzsát (mely hajdan Krisztus mellkasát döfte át, s mellyel utóbb Klingsor ejtett nem gyógyuló sebet a Halászkirály testén), majd részvételével és helyes kérdésével megváltotta szenvedésétől Amfortast, ő lesz Monsalvat új uralkodója. Parsifal útja tehát végső soron Gaste Forestből való távozásától a történet végén az Üdvösség Hegyére való eljutásáig egyfajta fejlődéstörténet, amely során a hős balga ifjúból Monsalvat királyává válik. S a kötet Edmond Jabès-től vett mottója („L’herbe foulée / sauve la face.”) is azt sejteti, hogy az újraírt Parsifal-történet megtartja az eredeti történet(ek) üdvözüléstörténeti ívét. Kérdés azonban, hogy a kötet versei valóban megengedik-e ezt az optimista olvasatot? Másként megfogalmazva a kérdést: csak annyiról lenne szó, hogy Varga Mátyás ugyanazt a történetet mondja újra, amelyet Chrétien de Troyes, Eschenbach vagy Wagner, s pusztán a mai kortárs művészet íratlan normáinak vagy a (poszt)modern korszak töredezett világmépeének megfelelően más, korszerű formába önti a történetet?

Ha a Parsifal-mondát mint kötelezően működő sémát vagy mitológiai gondolkodásmódot tekintjük, akkor a verseknek is szükségszerűen követnie kell Parsifal felemelkedésének útját. Az azonban már első olvasásra is nyilvánvaló, hogy a Varga Mátyás-kötet versei nemcsak hogy nem követik a folyamatos történetmondást, de – csakúgy, mint a korábbi kötetek – kifejezetten a töredezettséget, az elhallgatások révén beszédessé váló hiányt teszik meg alapvető olvasási tapasztalattá. A versekben megjelenített történetek talán csak annyiban emelkednek ki a hétköznapi banalitások sorából, amennyiben legtöbbször a mindennapi létezés egy határhelyzetét, jellemzően az emberi szenvedést beszélik el. Ez pedig azzal együtt, hogy szövegszerű kapcsolatot teremt a Parsifal-történet egyik kulcsmotívumával, Amfortas szenvedésével, egyben hétköznapiságánál fogva elentétet is képez a krisztusi szenvedéssel még közvetlen, „tárgyi” kapcsolatban álló mondavilág szakrális emelkedettségével. A szöveghagyománytól való eltávolodásnak ezzel a nyilvánvaló mozzanatával szemben viszont Varga Mátyás versei is megőrzik a kapcsolatot az emberi szenvedés isteni őstípusának tekinthető krisztusi passióval, hiszen mindjárt az első vers címével (*másodszor esik el*) a nagypénteki események jellegzetes momentumát idézi meg, s az *áldozás* című vers Eucharisztia-motívuma a miseliturgiára történő utaláson keresztül szintén ezt az üdvtörténeti eseményt evokálja.

Az a költői gesztus, hogy Varga Mátyás a kötet függelékében próbálja irányítani (vagy segíteni) a versek befogadását, emlékeztet arra, ahogy Borbély Szilárd a *Halotti Pompa* szekvenciái után közölte a szülei elleni rablótámadásról szóló újságcikkeket. Noha a két költészet karakterében lényegesen különbözik egymástól, ebben a megoldásban

⁴ Sántha József: Behatolás a sebbe. *Revizor* – a kritikai portál, <http://www.revizoronline.com/hu/cikk/3373/varga-matyas-parsifal-parsifal/> [2011. 11. 24.]

legalább két rokon poétikai mozzanat figyelhető meg. Az egyik a versbeszélő személyes jelenlétének korlátozása, aminek tétje Borbély *Halotti Pompájában* a személyes tragédia elbeszélhetősége. Varga Mátyás *parsifal, parsifaljában* mindez a *hallásgyakorlatok* radikális poétikai megoldása után mintha a hagyományos(abb) költői nyelvhez vagy szereplírához való visszalépésként valósulna meg, viszont itt sem azonosítható egyértelműen a versbeszélő(k) kiléte, vagy pontosabban: alaposabb (esetleg a szerző műhelyébe betekintő) olvasat tudná kimutatni, hogy ki az, aki az egyes darabokban megszólal. A legtöbb esetben szintén nehezen eldönthető kérdés, hogy a versek egyes szólamai hozzárendelhetők-e a Parsifal-történet egy-egy szereplőjéhez. S ha már szólamokról beszélünk, s a kötet egyik fontos forrásszövege Wagner operája: a versek lehetséges intonációja vajon összefüggésbe hozható-e az opera különböző hangfekvésben megszólaló karaktereihez?

A másik rokon vonás Borbély Szilárd és Varga Mátyás kötetének poétikai kísérlete között, hogy mindkét költő középkori szövegekhez nyúl vissza, Borbély Szilárd a középkori szekvenciákhoz és a barokk misztikus költészethez, Varga Mátyás pedig az ismert lovagregényhez. S a visszanyúlásnak ebben a gesztusában mindkét szerző esetében ott van a modernség előtti világ- és szubjektumfelfogásnak, illetve ezek eminens megmutatkozási módjának, a középkori keresztény tapasztalatnak a megidézése. A *Halotti Pompa* esetében – miként az a szerző nyilatkozatából tudható – a középkori és barokk szövegek evokációja többek között a modernség korában elveszett Testről való tudás közvetítésére szolgált.⁵ Varga Mátyás *parsifal, parsifaljának* költői szemléletmódjára annak a viszonyoknak a megjelenítése lesz jellemző, mely a forrásszöveg(ek) és a versek kettősségére, s a mögöttük lévő világszemléletek szembesítésére épít. Ez a kettősség a kötet több szintjén is tetten érhető. Már maga a címadás is beszédes ebből a szempontból. Parsifal nevének megkettőzése leginkább talán a megszólítás nyelvi alakzataként azonosítható. A versek sokszor aposztrofikus hangja is az elbeszélő történetek maiságából a régiség felé fordulásként, illetve a mondai alakok, helyszínek, események történetbe hívásaként funkcionál. A középkori történetből a Varga Mátyás-versek megértése szempontjából így főként azok az elemek emelhetők ki, melyek a kettőséget jelenítik meg, például a jó és a gonosz mitikus ellentétpárját megjelenítő Amfortas birodalma és Klingsor kertje, illetve Kundri, akinek átjárása van e két világ között. Ebben az összefüggésben építhetők be a kötet nagyszerkezetébe azok a versek is (például *ikrek*), melyek egyébként nem mutatnak kapcsolódást a mondavilághoz. A középkori történethez való közeledés és távolodás játékaról van tehát szó ebben az esetben is, s mintha a versek egyes részletei nem is egy meghatározott vagy fiktív személyhez szólnának, hanem a kötet intertextuális terébe vont szöveghagyományt szólítanak meg, vagy a hozzá fűződő viszonyra reflektálnának. A *prológus* egy részlete akár arra a távolságra is vonatkozatható, mely a mai versbeszélőt elválasztja a középkori szövegek hajdani megszólaltatóitól: „- megtévesztő volna, ha közös / emlékeink lennének.” Éppígy a Parsifal-történet interpretációja s a történethez való viszonyulás metaforikus megjelenítései is lehetnek azok a versrészletek, melyek az idegenség és a másikhöz fűződő kapcsolat (részvét) témáját szóltatják meg: „most már mind- / kettőjüket gyanakodva / figyelték. egyszeriben / köze lett hozzá.” (*vízjel*) Vagy egy másik részlet, mely akár a szövegek közötti párbeszéd megjelenítése is lehetne: „- tükörképem vagy // - felelte -, de csak rövid / ideig, mert ha befedjük / egymás árnyékát, úgy lé- / pünk át, mint egy ajtón.” (*napéj*)

Nem vagyok biztos abban, hogy a szöveg szándékának megfelel ez az értelmezés, mint ahogy azt sem tudom biztosan eldönteni, hogy ebben a kettősségben a hagyományos metafizikai szemlélet dualizmusának felmutatása vagy lerombolása érhető-e tetten. De ez a bizonytalanság a kötet több szinten strukturált jelentésvilágának abból a nyitott-

⁵ A jelentés sem a szövegben van: Beszélgetés Fodor Péterrel = Borbély Szilárd: *Egy gyilkosság mellékszálai*. Budapest, *Vigilia*, 2008, 42.

ságából, Varga Mátyás korábbi köteteinek is meghatározó poétikai sajátosságából: az Én és a Másik, jelen kötet esetében a mai költői alkotás és a középkori monda közötti „osz-
cilláló divergenciá”-ból fakad,⁶ mely végső soron soha nem hagyja nyugvópontra jutni az értelmezést. A *parsifal*, *parsifal* esetében mindez azt is jelenti, hogy az olvasó saját világ- és életfelfogása alapján, szabadon döntheti el, hogy a keresésre és a szenvedésre ítélt ember elnyerheti-e végül az üdvösséget.

⁶ Márton László: i. m., 125.

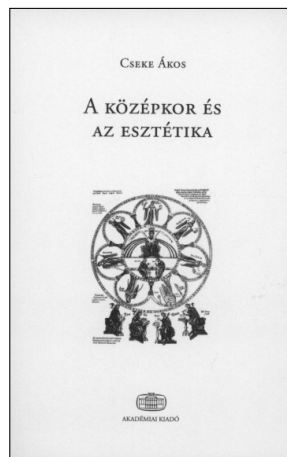
A SZÉPSÉG BÖLCSELETE ÉS A MŰVÉSZET SZÉPSÉGE

Cseke Ákos: A középkor és az esztétika

A középkori esztétika kutatója előbb-utóbb kénytelen szembenézni azzal a nehézséggel, hogy az általa tanulmányozott tudományterület nem létezik. Tudom, veszélyes ilyesmit kijelenteni egy olyan időszakban, amikor általános célkitűzés a humántudományoknak mint felesleges cifraságoknak feláldozása a nemzetgazdasági mutatók oltárán. Pontosítsunk hát! A középkori esztétika anakronisztikus kifejezés. Sem a középkor, sem az esztétika fogalma nincsen összhangban a szóban forgó időszak szövegeinek fogalomkészletével és szempontrendszerével, valamint e szövegek és alkotások létrehozóinak szándékaival. A középkor (*medium aevum*) elnevezés egy kései kor találmánya, amely az önmagát az általa nagyra becsült antikvitástól elválasztó mintegy tíz-tizenkét évszázadot köztes állapotnak tekintette. Az esztétika pedig a filozófiai ismeretelmélet azon területe, amely a 18. századtól kezdve mind nagyobb önállóságra törekedve az érzéki megismerést nem pusztán az értelmi megismerés szolgálojának tartotta, hanem egy sajátos, mással nem helyettesíthető „esztétikai tudás” megszerzésének lehetőségét látta benne. Ha mármost az esztétika, vagyis „a szabad művészetek elmélete, az alsóbb megismerés elmélete, a szépen gondolkodás művészete, az ésszel analóg gondolkodás művészete”, amint Alexander Gottlieb Baumgarten fogalmazott 1750-ben kiadott értekezésének első paragrafusában, „az érzéki megismerés tudománya,” akkor csakugyan kétséges, hogy a középkornak nevezett időszak olyan jeles gondolkodói, mint Szent Ágoston, Dionüsziosz Areopagitész, Hitvalló Szent Maximosz, Aquinói Szent Tamás, Szent Bonaventura vagy Dante, a szépséggel, az érzéki megismeréssel, a szabad művészetekkel vagy a mesterségek által létrehozott tárgyak szépségével kapcsolatos elgondolásaikat esztétikának tekintették volna.

Az efféle fogalmi zavar és tudományelméleti bizonytalanság csak első pillantásra riasztó, valójában egyáltalán nem szokatlan jelenség a humántudományok világában. Nem csupán a középkori esztétika kutatói kénytelenek szembenézni a terminológiai és módszertani anakronizmus okozta nehézségekkel. Megismerésünk lényegi dinamizmusa és természetes alakulása mindig felülírja a tudományfelosztások merev rendszereit. Ezzel együtt a megismerés változásai a meghaladott tudományfelosztásokra épülő, egyre-másra elavuló intézményrendszerek megváltoztatására készítetnek bennünket – már ha hajlandók vagyunk felismerni elavultságukat, s ha belátjuk, hogy az önmagukat túlélt struktúrák súlyosan korlátozzák a tudományos megismerést. Ilyen ósdi szerkezet jellemző a

*Akadémiai Kiadó
Budapest, 2011
336 oldal, 3500 Ft*

Magyar Tudományos Akadémiára, ahol az úgynevezett „Filozófiai és történettudományok osztálya” illetékességi körébe tárgyukban, eszközeikben és kutatási módszereikben egymástól igencsak távoli tudományok tartoznak: művészettörténet, neveléstudomány, pszichológia, régészet, történelemtudomány, ókortörténet, tudomány- és technikatörténet, valamint ezek rész- és határterületei. Mindeközben más önálló tudományterületek kívül kerülnek az MTA látókörén, így például az esztétika vagy a teológia, éppen az a két diszciplína, amelyek elmélyült ismerete nélkül a középkor esztétikai szempontból is tanulmányozható forrásszövegeinek és alkotásainak megértése eleve kudarcra van ítélve.

És lám, most jó hírrel szolgálhatunk! Az Akadémiai Kiadónak köszönhetően kezünkben tartunk egy monográfiát, amelynek szerzője igyekszik rendet vágni a fogalmi zűrzavarban, és módszeresen kijelöli a pontos határokat, amelyeken belül szerinte érdemben beszélhetünk a középkor esztétikai gondolkodásáról és annak sajátos természetéről. Cseke Ákos *A középkor és az esztétika* című könyvének célkitűzése világos. Igazolni szeretné, hogy a modern esztétika egyes alapfogalmainak megértéséhez, mint például „idea”, „megjelenés”, „utánzás”, „megtisztulás”, szükséges e fogalmak eredetének és történetének ismerete (vö. 326.). Az antik és középkori szerzők nem a mai értelemben vett esztétikai összefüggésben tárgyalták ezeket a fogalmakat, gondolataik azonban lényegesen hozzájárultak az esztétikai szemléletmód kialakulásához és a modern esztétikai kérdésfeltevések megjelenéséhez. Ha Cseke Ákos javaslatára visszatérünk az esztétika hagyományosabb, Hegel előtti fogalmához, és a szépség és az érzéki filozófiájaként határozzuk meg, akkor egyrészt alkalmunk lesz megismerni a középkori szerzőknek az érzéki és érzékfeletti szépről kifejtett, máig tanulságos gondolatait, másrészt kiszélesíthetjük esztétikai horizontunkat. Ugyanis ebből a szempontból az esztétikum nem korlátozódik a művészeti szépre, hanem kiterjed a természet, a lélek és Isten szépségére. Így lesz a könyvben az esztétikai vizsgálat kitüntetett tárgyává a középkori szövegek egyik központi fogalma, a szeretet/szerelem, mint ami a szépség észlelésére adott válasz, sőt magának a léleknek a szépsége.

Mivel a szépség fogalmából kiinduló vizsgálat az érzékiben megjelenőre összpontosít, azaz a megmutatkozásra, a *speciesre*, ahogyan azt a latin szerzők mondták, Cseke elemzései inkább fenomenológiai, mintsem történeti jellegűek. Különösen a kortárs francia fenomenológia néhány jeles képviselőjének szemléletmódja áll közel hozzá, így Marc Richir, Jean-Louis Chrétien, és leginkább Jean-Luc Marion filozófiája. Mellettük Hans Urs von Balthasar teológiai esztétikájával folytat bensőséges, olykor kritikus párbeszédet, hiszen az „alak megmutatkozása” a svájci teológus monumentális munkájának központi fogalma.

Az igen alapos fogalomtisztázó, módszertani bevezetőt követően az érzéki és az érzéki szép fogalmának vizsgálatában természetesen érvényesülnek a fenomenológia és a teológiai esztétika szempontjai. Miközben az antik filozófiát és a keresztény teológiát az érzékiség túlzó kritikájával szokás vádolni, Cseke joggal teszi fel a kérdést: „Vajon komolyan vehető álláspont az, hogy Parmenidésztől Baumgartenig egyetlen gondolkodó sem – talán csak Arisztotelész – foglalkozott az érzéki státuszával másképp, mint a szellemi megismerés szempontjából pusztán elítélve és leértékelve azt?” (75.) Az érzéki ismeret alulértékelő álláspont valójában a modernitással veszi kezdetét, és Descartes *cogito*-érve és szélsőséges dualizmusa sokkal inkább kárhóztatható a kialakulásáért, mint a platonizmus test-lélek, érzéki-szellemi megkülönböztetése, vagy a keresztény középkor spiritualizmusa és aszketizmusa.

Különösen fontosak ebből a szempontból a könyv talán leginkább figyelemreméltó alfejezetében kifejtett gondolatok a keresztény beavatásról. A keresztiségben ugyanis a szentségi teológia szerint a bűneset miatt elhomályosult érzékszervek tökéletesen megújulnak, így az újjászületettek képesek a testiben megpillantani a testetlent. Nem egyszer-

rően elvont doktrínáról van szó, hanem liturgikus-szakramentális gyakorlatról, amelyben minden hívő részesül. A megújult érzékszervek számára az isteni szépség érzékelhető módon nyilvánul meg mind a szentségekben, mind a természetben. Még az egyik legnagyobb misztikusnak tartott Eckhart mester is Krisztus eucharisztikus jelenlétére alapozza az egyesülés tanát, úgyhogy aligha adhatunk igazat a Cseke Ákos által hivatkozott Miethnek, aki szerint „Istennek a lélekben való megszületése ... nem más, mint »az a tapasztalat, hogy mindenhol ugyanazzal az egyszerűséggel az élet forrásánál vagyunk«” (125.). Ugyanis Cseke gondolatmenetéből is az következik, hogy a jelenlétnak vannak ki-tüntetett módozatai, tudniillik a szentségek, kiváltképpen az eucharisztia, amelyben Eckhart meggyőződése szerint is egyszerre van jelen Krisztus isteni és emberi-testi természet. A középkori keresztény ember nem veti meg a testet, nem akar elszakadni az érzékitől valamiféle érzékfölötti, tisztán szellemi boldogság kedvéért, hanem a legteljesebben megéli a természetesben megnyilvánuló természetfölöttit. Cseke pontos megfogalmazása szerint: „Nem az érzéki világtól való menekülés a meghatározó tehát, az érzéki világ tagadása, hanem épp ellenkezőleg: a világ megnyerése, teljesebb érzékelése a megtisztult észlelésben: a látás metamorfózisa, vagyis az a képesség, hogy Istent pillantsuk meg minden dologban, sőt, hogy látásunkban és érzékelésünkben Istenné váljunk, Isten szemével tekintsünk a dolgokra” (122.). Az igazság kedvéért hozzá kell tenni: számos középkori szöveget idézhetnénk, amely látszólag ellentmond e következtetésnek, mert úgy beszél a testről, mint amitől menekülni kell, mivel megrontja, lehúzza, akadályozza az Isten jelenlétét élvezni vágyó lelket. Az ilyen szövegek azonban mindig tágabb összefüggésben értelmezendők, figyelembe véve az adott munka műfaját, képi világát, retorikai eszköztárát, úgyhogy az értő olvasó számára csakugyan felfedi magát a középkori esztétikai szemléletmód alapvető jellemzője, tudniillik, hogy minden korábbi filozófiai és vallási elgondolást felülmúlva a kereszténység a testet és a testi világot kiemelkedően értékesnek tartja. Nem is történhet ez másként annak a hitnek a kulturális közegében, amelynek középpontjában a megtestésült Isten áll. A könyv harmadik és negyedik fejezete ezért az érzéki, teremtett világ szépségének fogalmát járja körül, a negyedik és ötödik pedig az érzékfölötti szépségre vágyakozó, szerelmes lélek kedvelt metaforáját elemzi.

A világ szépségének az érzékelés szempontjából történő elemzése Szent Ágoston egyes szövegein alapul, amelyekből kitűnik, hogy a szépség a világ létmódja, a teremtett létrendbe oltott erő, amely szükségképpen vágyat kelt önmaga és önnön alkotója iránt. Segítségével a lélek a létezők hierarchikus rendjén keresztül eljuthat minden szépség forrásához. A szépség szeretetet ébreszt a figyelmes lélekben, és e szeretet az Isten iránti szeretetté gyarapodhat. Ágoston korai írásaiban kevésbé hangsúlyos az a *Vallomásokban* erős költőiséggel megfogalmazott gondolat, hogy mindez csakis azért lehetséges, mert Isten valójában előbb szeretett minket. Ő az, aki a szép természet alkotója, s akiben minden érzéki szépség által keltett vágy beteljesül. Isten a szó szoros értelmében nem szép, és nem maga a szépség, sokkal inkább forrása mindannak, ami szép: szeretet, aki a szépség által Önmaga jelenlétébe hívja teremtményeit. Cseke Ákos kifejezetten lírai magyarázatai ezen a ponton az esszéírás legnemesebb hagyományait követik, ami nem csupán élvezetes olvasmánnyá avatja a szöveget, de mentségül szolgál az olyan túlzásokra is, mint például *A keresztény tanításról* exegetikai alapelvének átértelmezése és kiszélesítése a teremtett világ hermenutikájává. Ágoston e munkájában csakugyan a szeretetet tekinti a bibliai szöveg megértése végső céljának, ezért elfogadhatónak mond minden olyan értelmezést, amely előmozdítja a szeretet növekedését, ámde költői túlzás az a kijelentés, mely szerint „fejtegetése a Szentírásra éppúgy vonatkozik, mint a teremtett világ könyvére vagy szövegére” (143.).

Hasonlóan túlfeszített értelmezést vélek felfedezni a következő fejezet Dionüsziosz Areopagitész-elemzésének a gondolatmenet szempontjából fontos részében, ahol a rút

misztagogikus szerepéről esik szó. Dionüsziosz az úgynevezett nem-hasonló hasonlatokat célravezetőbbnek tartja a lélek Istenhez emelkedése szempontjából a hasonló hasonlatoknál: megfelelőbb például Istent féregnek mondani, mint tűznek, szeretetnek, fénynek stb., mert ez utóbbi hasonlatok, noha éppoly távol állnak a minden teremtményt felülmúló Istentől, mint bármely egyéb hasonlat, könnyen abba az illúzióba ringatják az embert, hogy ténylegesen mondott és megtudott valamit Istenről. Ha azonban Istent féreghez, részeg emberhez, oroslánhoz stb. hasonlítjuk, akkor fel sem merül bennünk, hogy valóban azonosítsuk ezekkel a teremtményekkel. Ez Dionüsziosz szerint azért nagyszerű, azért misztagogikus jelenség, mert benső tiltakozásunkkal egyidejűleg szükségképpen megérintjük Isten valódi természetét, hiszen a tagadás mélyén egyfajta tudás rejlik. Isten állításokkal megközelíthetetlen, a tagadásba rejtett állítással viszont elérhető: Isten nem féreg, nem részeg ember, nem oroslán. Tudjuk, miért nem ez, még ha nem is tudjuk kimondani, hogy akkor micsoda. Az apofatikus teológiának ez a „rútság” fogalma, mint ami egyszerre tagadás és állítás, kifejezetten a Szentírás beszédmódjára és képeire vonatkozik, amint Dionüsziosz nem is hoz erre Szentíráson kívüli példákat. Nem gondolom tehát, hogy a rútnak ezt a funkcióját minden további nélkül kiterjeszthetnénk általában a természetben érzékelhető rút szerepére. Lényeges, hogy Dionüsziosznál ebben a vonatkozásban csakis a Szentírás szövegében megjelenő természetéről van szó.

Az Énekek éneke középkori exegetikai hagyományának szentelt fejezetekben a szerző a szeretet és szerelem fogalmak apológiájára vállalkozik, és bemutatja, milyen értelemben mérvadóak az esztétikai gondolkodás számára. A Canticum-magyarázatok tükrözik legvilágosabban a szépség és szeretet szoros kapcsolatát, amely a platonikus és keresztény filozófiai hagyományon belül olyannyira magától értetődő volt, s amely sajnálatos módon szinte teljesen kikopott a modern filozófia fogalomtárából, kívül került érdeklődési körén. Cseke Ákos vállaltan Jean-Luc Marion törekvéséhez csatlakozik, aki szintén arra figyelmeztet, hogy érdemes filozófiai értelemben komolyan venni a gyakran tévesen alábecsült, lenézett „szeretet” fogalmat, hiszen a szeretet megelőzi a megismerést (198. skk. és 205. skk.). Amint azt már Ágoston megfogalmazta: csakis azt ismerhetem meg, amit szeretek. Az ágostoni tézis körültekintő elemzése során szép és megfontolandó következtetést olvashatunk: „A tudást nem a kételkedés, a szerelmet pedig nem a bizalmatlanság vezeti; az ember élete nem abból áll, hogy értelmezget, hogy kalkulál, hanem abban, hogy képessé válik átadni magát egy nála nagyobb hatalomnak. Az élet, az értés és a szeretet fogalmai Ágostonnál egymást magyarázzák, ami nemcsak azt jelenti, hogy az igaz értés szeretet, hanem azt is, hogy az igaz szeretet az egyedüli tudás és élet” (221.). S hogy mit jelent a szépség általi megérintettség, a szeretettől való megsebzettség – ahogyan az Énekek Éneke 5,8-ban áll: „megsebezte lelkemet a szeretet” –; és miben rejlik a lélek szépsége vagy rútsága; mit jelent a másik szépségének megtapasztalása, nos mindezt a középkori jegyes-misztika alapszövegeinek érzékeny, olykor talán túlspiritualizált (vö. 239-240.) értelmezése során fejti ki a monográfia szerzője. Nem feledkezik meg Dante újító szerepéről sem, aki Beatrice alakját beilleszti a tradícióból ismert jegyes-misztika szépségfogalmának helyére, és ezzel a lélek-menyasszony és Krisztus-vőlegény kapcsolatát egy adott férfi és egy adott nő szubjektív, egyéni szerelmévé alakítja.

Cseke Ákos szilárd elméleti álláspontja szerint a legjelentősebb középkori gondolkodók írásaiban fellelhető szépségfogalom arra a belátásra épül, hogy a szépség elsődlegesen nem a művészet sajátja, hanem metafizikai és antropológiai adottság. Mint ilyen, egyfajta történelem-fölöttiség jellemzi, és kevésbé érinti a művészet autonómmá válásának a 14. század végétől felerősödő folyamata, amelyet egyesek a hanyatlás jelének tartanak, míg mások benső fejlődést vélnek felfedezni benne. Az esztétikai gondolkodást tehát a szépség általános bölcséletként határozza meg, és a pusztán történeti megközelítés, az összefüggéstelen szemelvények kézikönyvbe gyűjtögetése, a kiragadott idézetek felsoro-

lása helyett azt javasolja: inkább arról faggassuk egy-egy vizsgált korszak – esetünkben a középkor – szövegeit, hogy mit jelent a szépség az adott összefüggésben (vö. 272-273.).

Javaslatát mindenképpen megfontolandó, bár meglehet, az elméleti tisztaságért és következetességért túl nagy árat kell fizetnünk. Hiszen így kikerülnek az esztétikai vizsgálódás horizontjáról maguk a művészeti alkotások, és kénytelenek leszünk figyelmen kívül hagyni az antikvitás és a középkor számos, talán nem tanulság nélküli belátását például az esztétikai gyönyör mibenlétét vagy az artisztikus szövegek beavató jellegét illetően. Avagy talán nevezzük alkalmazott esztétikának Ambrus püspök rendkívül tudatos himnusz-alkotó és himnusz-éneklő/énekeltető tevékenységét, amelyben egyszerre van jelen az antik éthosz-elmélet és az Énekek éneke jegyes-misztikája? Egy elvont szépségbölcselet mit fog mondani nekünk a liturgikus zenéről és az ikonokról? Hogyan közelítsük meg ilyen magaslatról a középkori misztériumjátékokat és moralitásokat, a paraliturgikus dramatizált előadásokat, mindazt, ami történetileg kialakul, változik, kibomlik – és igen, ennek során eljuthat műfaji lehetőségeinek határáig. Cseke Ákos tiszteletreméltó következetességgel képvisel könyvében egy számomra platonikusnak tűnő álláspontot, amellyel szemben azonban mindig felhozható lesz Arisztotelész alulról építkező, elsősorban a poiészisz benső szabályszerűségeire kíváncsi művészetelmélete. Sokakat elidegeníthet az az esztétika, amelynek hajója a metafizikai szépség tengerén kalandozik, de nem köt ki a *tekhné*, a művészi gyakorlat kikötőjében.

Noha nem fukarkodtam a bíráló megjegyzésekkel, remélhetőleg sikerült érzékeltetnem: nagyszerű könyvnek tartom Cseke Ákos monográfiáját. Úgy vélem, a témáról magyar nyelven mindeddig nem született ehhez foghatóan alapos, következetes és gondolatgazdag munka, amely egyáltalán nem mellékesen kitűnő stílusban megírt szöveg. Szerzője filozófiai szövegek kiváló fordítója, s egyben a magyar nyelvű filozófiai esszé egyik legjelesebb kortárs képviselője, akiről még sokat fogunk hallani. Könyve eredeti filozófiai munka, amely bizonyosan tananyag lesz azokon az egyetemeken, ahol még szánnak némi figyelmet a középkor esztétikai gondolkodásának. S hogy érdemes odafigyelni rá, azt *A középkor és az esztétika* maradéktalanul igazolja.

A Caflisch-féle ház, Pécs patinás cukrászdája

A cukrászda már a kezdetekkor a polgári milió és értékrend, a társasági élet fontos színtere volt. Ugyanakkor a cukrászdákban a gyarmati és fűszerkereskedelem révén egyedi és korántsem mindenki által elérhető alapanyagokat (kakaó, vanília, fahéj, tea, kávé, déligyümölcsök stb.) használtak, s a belőlük készült édességek is kuriózumnak számítottak. Nem elhanyagolható tény, hogy a késő feudális kori Magyarországra települt idegen cukrászmesterek hazájukból nemcsak a mesterség titkait és fortélyait honosították meg, hanem közvetítették társadalmuk kulturális szellemiségét és polgári értékrendjét is. Valójában új és különleges formák, színek, ízek és illatok jelentek meg a cukrászat térnyerésével a gasztronómia palettáján. A polgári korszak cukrászdái fenn tudtak maradni a nagyüzemi és gyári felhasználás és iparosodás tendenciái ellenére is. Épp ez adta meg szinte minden, a polgári korszakban működő cukrászda értékrendjét: hogy egyedi, hangulatos és intim tudott maradni. Mindig jó volt ezekbe betérni, akár csak egy linzer vagy egy csésze tea elfogyasztására is.

Pécsett korán, már a 18. század végén megjelent az első cukrászda, s patinás múltja és hírneve folytán olyan nevezetes, korabeli épületekkel emlegetik együtt, mint a Nádor Szálló vagy a Nemzeti Kaszinó. S bár a legendás svájci cukrászdinasztia képviselője, Caflisch Kristóf csak a 19. század második felében telepedett meg ebben a házban, mégis sokan azt hiszik, hogy az 1789-es alapítás is a család nevéhez fűződik. Ehhez a tévhithez az épület homlokzatán olvasható feliratok is hozzájárulnak. Valójában pontosan nyolc évtizednek kellett eltelnie, mire Caflisch néven nyitotta meg kapuit az új cukrászda. Pécs legelőkelőbb és legforgalmasabb helyén a Fő utcában több neves intézmény és épület társaságában helyezkedett el, mondhatni a belváros szívében. E tipikus polgárház számos olyan családnak és egyéniségnek adott otthont a cukrászokon kívül, akik országosan is elismertek lettek szakterületükön.

Pécs török alóli felszabadulása után alig egy évtizeddel már rendelkezünk adattal az épületről, ugyanis Nagy György háza 1695-ben már állt a Fő utcában. A 18. század derekáig több tulajdonosváltást is regisztrálhatunk. Tudjuk, hogy Horváth Ignác, aki ekkor már a város szenátora volt, 1759-ben másodszor is a ház tulajdonosa lett. 1789-ben nemes Szieberau Ágoston cukrászmester vette meg, s ettől az évtől számítható a város első és legpatinásabb cukrászdájának alapítása. Az első cukrászmester azonban csak hét évig vezethette az üzletet, mert 1796-ban meghalt. Ekkor özvegye, Anglbauer Anna vitte tovább a cukrász-

A Pécsett 2011. október 28-án újrainyitott cukrászda megnyitó beszédének átdolgozott szövege.

dát, de csak négy esztendeig, mert 1800-ban ő is elhunyt. Az üzlet Scheiber György kávéfőző tulajdonába került, aki kávéméréssel bővítette szolgáltatásait. 1805-ben egy újabb kávé, a stájerországi Marburgból (azaz Mariborból) Pécsre költözött Peitler (Paitler) János vásárolta meg. Az üzlet a család neve alatt 1834-ig működött. A „Caflisch-féle házban” született 1808-ban, majd itt töltötte gyermekkorát Peitler Antal, aki később váci püspökként vált ismertté.

Az új tulajdonos 1835-től a szomszédban lakó neves aranyműves, Schack Ferenc, aki nem költözött át az épületbe, hanem azt cukrászdként és kávéházként üzemeltette tovább. A Schack-éra után 1849-től Hügel Benjamin vezette az üzletet, aki Nápolyban tanulta ki a cukrászmesterséget. 1869-től aztán már a Svájc-ból idetelepedő legendás cukrász-dinasztia, a Caflischok, illetve Caflisch Kristóf nevével forrt egybe az intézmény.

Cristoph Caflisch 1838-ban született Svájcban, a Graubünden kantonbeli Hohentrinsben. Édesapja Felix Caflisch helyi polgár, édesanyja Menga Fieny. A kantonbeliek újbóli kirajzásuknak köszönhetően ismertették meg a cukrászatot Európa számos, főleg keleti országában, így Magyarországon is. Amikor Caflisch Kristóf betöltötte tizenharmadik életévét, és szülei Magyarországra küldték a mesterséget kitanulni, ő már a graubündeniek harmadik ideérkező generációját képviselte. Így került Nagyváradra 1852-ben anyai nagybátyjához, Finy Leonhardhoz, akinek polgári cukrászüzlete már elismert volt a városban. 1856-ban kapta meg felszabadító-levelét. 1858-ban kezdte vándorló éveit Budán, majd Székesfehérváron segédkedett. Ezt követően édesanyja féltestvérénél, Fieny András mezőtúri cukrászdájában folytatta a mesterséget 1859 és 1863 között. Rövid aradi tartózkodás után a lugosi Palkó Károly cukrászmester segédje lett, ahol közel öt évig, 1868 áprilisáig dolgozott. Ekkor a Mecsek alján vállalt munkát, segédnek állt Giovanolli János pécsi cukrászműhelyébe. 1869 tavaszán kapta meg a Hügel cukrászda bérletét, amit tíz év múlva vásárolhatott meg nagybátyja örökségéből.

Közben családot alapítva 1872-ben feleségül vette a Pécsen 1854-ben született Murányi Annát. A korszak gyakori gyermekhalandósága sajnos a Caflisch családot sem kerülte el, s három gyermekük közül csak a középső, Jenő maradt életben. Maga a cukrászda-alapító Caflisch Kristóf élete teljében, 49 évesen hunyt el 1887-ben. Ekkor özvegye vette át a cukrászüzem vezetését. Férje elvesztése után a város szeretett „cukros ómamája” egyetlen gyermeke felnevelésén és az üzlet sikeres működésén fáradozott. Időközben cukrászüzemmé fejlődött a vállalkozás, az özvegy kitartása és munkabírása élete végéig megmaradt, hosszú életet élt, 94 éves korában halt meg 1948-ban.

A Caflisch a dualizmus idején is országos hírnévű volt, igazi fénykora azonban a két világháború közti időszakra tehető. 1926-ban kezdődött az a nagy átalakítás, amely nem csak a kétszintes épület belső tereit érintette, hanem a homlokzatot is, így megújult külsővel a Fő utca egyik legszebb épülete lett. Engedélyt kapott a város vezetésétől, hogy elhelyeztesse a város címerét, díszes, álló ovális keretben, jobbra pedig a „Fennáll 1789 óta” keretbe foglalt feliratot.

Az üzlethelyiség mellett helyezkedtek el a cukrászműhely egymásba nyíló munkaszobái: a mosogató és süteménytároló helyiség, a sütőszoba, a hűtést szolgáló hidegszoba, mellette egy raktár, majd az inasszoba, és egy újabb raktár.

A Caflisch cukrászda az 1920-as évek végén a felújított homlokzattal

Özv. Caflisch Kristófné a cukrászda napi adminisztrációját vezeti
(a két világháború közti korszakban)

Vendéglátótér a kiszolgáló pulttal és a két felszolgáló kisasszonnyal

A Cafilisch egyik remeke, a parfé formafagylalt az 1930-as években

Tőle délre, az udvarban külön állt a segédszoba. Az emeleti négy szobában pedig az özvegy és a személyzet hölgytagjai laktak.

A cukrászüzlet a 20. század első felében kezdett cukrászüzemmé fejlődni. Szakmai berkekben kötelező gyakorlat volt, hogy minden egyes cukrászda saját maga készítette termékeit. S éppen ez adta meg a cukrászdáknak, így a Cafilichnak is egyedi, sajátos, csak rá jellemző karakterét. Ebben a műhelyben olykor még tizenöt alkalmazott is dolgozott. Köztük öt cukrászsegéd, három inas, két kiszolgáló kisasszony, egy takarítónő és egy szakácsnő. S ehhez hozzá kell vennünk a családi vállalkozás tagjait, így természetesen özvegy Cafilich Kristófnét, fiát, menyét és későbbi unokáit is. A város polgárai, kisebb és nagyobb közösségei a karácsonyi, húsvéti és pünkösdi ünnepnapokon, a családi ünnepeken, születés- és névnapok, zsúrok, teadélutánok, estélyek, esküvők, évfordulók és érettségi bankettek alkalmával is számos rendelést adtak le. A cukrászda állandó törzsvevői és rendelői közé tartozott a pécsi izraelita hitközség is.

És most röviden a Cafilich cukrász-remekeiről, melyek titka nyilván az egyedi recepteknek, s a kézi munkavégzésnek is köszönhető. Ugyanis a fagyaltok és parfék – gyakran emeletes – tortaszerű formákat vagy más különleges alakzatot mintázva készültek. A parfé is ide sorolható, ám tömörebb és krémszerűbb volt, mivel tejszínből állították elő. A másik specialitás a jegeskávé: e sajátos ital a fagyalt és a kávé ötletes keveréke. Méretes üvegpohárban került a vendég asztalára, amelybe tojás és alapfagyalt keverékét rakták, erre kávént öntöttek, s tejszínnel díszítették. A cukrászda specialitása volt az úgynevezett „marienvadi műhletorta” is, ez a malomkerék nagyságú édességkülönlegesség. Más tortaféleségek közt említhetjük a közkedvelt puncs-, mogyoró-, csokoládé-, vanília- és gyümölcstortákat. Nem hiányzott a kínálatból az Európa-szerte ismert két tortakülönlegesség, az osztrák sacher és a magyar dobostorta sem. Közkedvelt volt még a fügeszelet, a saum rolni is.

E sütemények révén a Cafilich közösségi összetartó erővé vált, hiszen nemzedékek nőttek fel Pécsen, akik számára a cukrászda a meghitt együttléte, az önfelelt időtöltést, kikapcsolódást és a békés polgári létet jelentette. Amikor megkísérelünk bepillantást nyerni ebbe a miliőbe, akkor nem csak a pillanatnyi életérzést, a letűnt idők varázsát szeretnénk felidézni, hanem ezekkel együtt azt az értékrendet, példaértékű kitaratást, polgári életvitelt, aminek hiányát sajnos a mindennapjainkban tapasztaljuk. Ahogy a nevezetes cukrászdinasztia életútjának ismertetése során egy kissé a dualizmus és a két világháború közötti korszak városának élete is felelevenedik.

Végül a Cafilich cukrászda utóéletéről szólunk vázlatosan: a rendszerváltást megelőzően, 1987-ben a belvárosi rekonstrukció részeként került sor az Éva cukrászda felújítására a cukrászfamília harmadik generációját képviselő dr. Murányi Iván beleegyezésével. A belső tér rekonstrukcióját Novotny Béla belsőépítész vezette. Számos eredeti berendezési tárgy, bútor és felszerelés is eltűnt a szocializmus korszakában, ezért csak részben sikerült az egykori arculatot visszaállítani. Az 1988. augusztus végén lezajlott ünnepélyes átadás nagy esemény volt a pécsiek számára, hiszen egy legendás épület és egy legendás család térhetett vissza befogadó városához. Azóta számos tulajdonost átvészelt a patinás épület, míg 2011. október 28-án, kétéves kényszerű szünetet követően P. Horváth Tamás vezetésével újból megnyitotta kapuit, immár kávéházi szolgáltatással bővülve.